

Emigrasjon fra periferien i Sibir

Utvikling eller avvikling? En studie av migrasjonens effekter på perifere levebrød og steder

Masteroppgave i utviklingsgeografi

Institutt for geografi

Universitetet i Bergen

Thomas Larsen Ingebrigtsen

15. mai 2017

Emigrasjon fra periferien i Sibir

Utvikling eller avvikling? En studie av migrasjonens effekter på perifere levebrød og steder

Masteroppgave i utviklingsgeografi

Institutt for geografi

Universitetet i Bergen

Thomas Larsen Ingebrigtsen

Mai 2017

FORORD

Dette har vært en utrolig reise som det er vemodig nå har kommet til veis ende. For to år siden ante jeg ikke at jeg skulle få reise til Russland igjen og lære landet å kjenne fra et helt annet perspektiv enn tidligere. Tiden som masterstudent har vært krevende, men utrolig lærerik.

Jeg vil begynne med å rette en takk til alle informantene som har stilt opp og bidratt med sine historier om livene sine i periferien. Videre ønsker jeg å takke alle dem som tok vare på meg mens jeg var i Krasnojarsk, spesielt Masja, Gena, Dima, Ljosja og Maksim. De ble gode venner og utviste stor tålmodighet og genuin interesse for prosjektet mitt og sørget for at jeg lyktes med feltarbeidet. Ikke minst ønsker jeg å rette en stor takk til Peter og hans foreldre, Tatjana og Razif, for deres enorme gjestfrihet og for å gjøre reisen til Sibir mulig.

Videre vil jeg takke veilederen min, Tor Halfdan Aase, for motivasjon og gode innspill.

Til sist vil jeg takke dem rundt meg for å ha stilt opp underveis enten det har vært med faglige råd, middager, turer eller moralsk støtte. Astrid Maria for evig optimisme og stå-på-vilje når svimmelheten har tatt oss, Tarjei for hyggelige samtaler, Knut og Hilde for en strøm av inspirerende bilder og god humor. Jeg ønsker også å takke mine foreldre for moralsk støtte og hjelp underveis når jeg har trengt det.

Начну с этой возможностью, чтобы поблагодарить всех источников, которые рассказали о своих жизнях в сибирской глубинке. Еще, я хочу поблагодарить всех тех, кто заботился обо мне, пока я был в Красноярске, особенно Маша, Гена, Дима, Леша и Максим. Они были хорошими друзьями на протяжении всего пребывания и проявили много терпения и настоящий интерес в моем проекте, и также помогли, чтобы у меня получилось с работой. Спасибо за прогулки, веселье, квесты и блины! Последний по счету но не по значению, я хочу дать огромное спасибо Петру и его родителям, Татьяне и Разифу, чтобы сделать путешествие в Сибирь возможно и за их гостеприимство.

Thomas Ingebrigtsen, 15.05.2017

*Сибирь - характер Планеты
Сибирь, красива всегда!
твои полноводные реки -
богатство природы Земля!*

*Здесь люди полны вдохновением,
закалка от жизни видна...
здесь знают сибирское пение,
... метели поют всем сполна...*

*Народом истории ссыльной,
согреты Сибирью года...
ты личность России могучей
... тайга полюбила тебя...*

*Здесь мощные жилы природы
вершили закалку людей...
Сибирь - это сильные духом,
рожденных твоих сыновей!*

- Галу Галина

ABSTRACT

This master thesis is about the impacts of periphery-to-centre migration on families and places left behind. I have applied livelihood system theory as a framework to investigate the effects of migration as a livelihood strategy. The main question has been whether migration can serve as a contribution to the creation of sustainable livelihoods in the periphery. It has also been looked into the effects of migration on local development.

I have chosen to do my do my field research in Russia, and focus on the southern region of Siberia in the federal subject Krasnoyarsk Krai and the Republic of Khakassia. I have conducted the fieldwork in four different localities in the periphery around the city of Krasnoyarsk: Pamyati 13 Bortsov, Otnoshka, Zhemchuzhny and Zelenogorsk.

In this process, I have learnt about the challenges of life in Russia's periphery whether rural or urban. I have looked into what constitutes a peripheral livelihood and what people do to cope in their everyday. I have, with the help of migration theory investigated the reasons people have for leaving and connected this to livelihood theory to see if migration also works as a family strategy and not only as an escape for the individual.

The methods applied have included a questionnaire survey and interviews. The results are, as other migration and livelihood research, ambivalent to the connection between migration and development. While it certainly can help secure family welfare, its impact on family and local development is rather modest and overshadowed by the bigger structures that fuels the migration itself.

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Introduksjon.....	1
1.1	Aktuell levebrødforskning	3
1.1.1	Aktualisering og motivasjon.....	5
1.1.2	Problemstilling	6
1.1.3	Studiens oppbygging	7
2	Verdens største land.....	9
2.1	Stedet, folket og sjelen	9
2.1.1	Klimatiske forhold og naturressurser	9
2.1.2	Tynt befolket, men like fullt befolket	10
2.1.3	Russkaja dusja	11
2.1.4	Sovjetunionens arv	13
2.2	Migrasjons- og levebrødforskning på Russland	15
2.2.1	Befolkningsnedgang i periferien	15
2.2.2	Strukturelle faktorer i urbane og rurale strøk	17
2.2.3	Levebrødstrategi i Russland	20
3	Teoretisk rammeverk	23
3.1	Levebrødsystemtilnærming	23
3.1.1	Det komplekse levebrødsystemet	23
3.1.2	Levebrødforskningens tilblivelse	26
3.1.3	Levebrødstrategier	27
3.2	Migrasjon	28
3.3	Migrasjonsstrategiens janusansikt.....	30
3.3.1	Geografisk spredte familier	31
3.3.2	Relasjonelle utfordringer.....	33
3.3.3	Praktiske utfordringer	34
3.4	Lewis' to-sektormodell aktuell?.....	37
4	Metode og forskningsdesign	39
4.1	Vitenskapsteoretiske refleksjoner og valg av forskningsdesign	39
4.1.1	Verdensanskuelsens epistemologiske implikasjoner	39
4.1.2	Forskningsdesign	40

4.1.3 Casestudie	41
4.2 Utvalg og feltforberedelse	42
4.2.1 Utvalg	42
4.2.2 Forberedelse og valg av feltlokalteter	43
4.3 Anvendte metoder i felt	44
4.3.1 Spørreundersøkelse	44
4.3.2 Intervju og feltsamtaler	44
4.3.3 Observasjon	46
4.4 Status, posisjonering og insider-outsider-utfordringen	46
4.4.1 Status og rolle i felt	46
4.4.2 Utfordringen med å finne sin plass i felt	48
4.5 Datakvalitet	49
4.5.1 Validitet og reliabilitet	49
4.5.2 Språklige utfordringer og implikasjoner	50
4.6 Dataprosessering etter feltarbeid	52
4.6.1 Datagrunnlag	52
4.6.2 Analyse og tolkning	53
4.6.3 Datasvakheter	54
4.6.4 Overførbarhet	55
4.6.5 Etske vurderinger og eierskap	55
5 Områdebeskrivelse: Sibir	57
5.1 Den sibirske føderale krets	57
5.1.1 Krasnojarsk territorium	58
5.2 Feltlokaltetene	59
5.2.1 Pamjati 13 Bortsov	60
5.2.2 Otnosjka	61
5.2.3 Zjemtsjuzjnyj, Khakasia	62
5.2.4 Zelenogorsk	64
6 Et Sibir i bevegelse	65
6.1 Det perifere levebrødet	65
6.1.1 Levebrød-formene	65
6.1.2 Utnyttelse av tilgjengelige ressurser	68
6.1.3 Bærekraft og sårbarhet	71

6.1.4 Oppsummering	74
6.2 Push- og pull-faktorer.....	75
6.2.1 Hvorfor pakke kofferten?	76
6.2.2 Migranternes destinasjoner	79
6.2.3 Returplaner eller fravær av	80
6.2.4 Borte bra, men hjemme best?.....	81
6.2.5 Oppsummering	83
6.3 Langstrakte familiebånd	86
6.3.1 Fysisk kontakt.....	86
6.3.2 De økonomiske relasjonene.....	87
6.3.3 Ikke-finansiell hjelp.....	92
6.3.4 Sterke og svake bånd	94
6.3.5 Oppsummering	97
6.4 Migrasjon og utvikling	100
6.4.1 Endring på familienivå.....	100
6.4.2 Kapitaler og bærekraftige levebrød	101
6.4.3 Lewis og den russiske bjørnen	103
7 Oppsummering og konklusjon	109
8 Litteraturliste	113

FIGURLISTE

Figur 1. Levebrødsystemet, dets komponenter og samspill. Basert på Bebbington (1999).	24
Figur 2. Ikke-migrant-familiers produksjonsevne. N=19.	71
Figur 3. Migrant-familiers produksjonsevne. N=24.	71
Figur 4. Vekting for å vurdere et levebrøds bærekraft eller sårbarhet.	72
Figur 5. Levebrødstatus hos ikke-migrant-familier stedvis. N=19.....	73
Figur 6. Levebrødstatus hos migrant-familier stedvis. N=24.	73
Figur 7. Årsaker til at personer har valgt å flytte sortert etter hvor de kommer fra. N=47.	77
Figur 8. Antall kilometer fra de ulike feltlokalitetene migranter har flyttet. N=47.....	79
Figur 9. Motiver som vektlegges for at man ikke ønsker å flytte tilbake. N=47.	81
Figur 10. Byen migrantene sender penger fra. N=18.....	90
Figur 11. Migrantenes totale bidrag etter type bidrag de gir. N=47	94
Figur 12. Forholdet mellom hvorvidt en familie mottar hjelp og selv gir hjelp. N=24.	95

TABELLISTE

Tabell 1. Russlands fire største byer	11
Tabell 2. Internmigrasjon i Russland i perioden (2010-2016)	16
Tabell 3. Fordelingen av respondentfamilier med og uten migrant	52
Tabell 4. Internmigrasjon i Sibir (2005-2010 og 2010-2015)	57
Tabell 5. Størrelsen på familienes jordeiendommer	66
Tabell 6. Investeringsnivå på forbruk	69
Tabell 7. Levebrødstatus	73
Tabell 8. Familiemedlemmer i ikke-migrant-familier som ønsker å flytte	82
Tabell 9. Motiv for flytting i familier uten migrant	83
Tabell 10. Hyppighet på hjembesøk etter sted	87
Tabell 11. Familier som mottar finansiell hjelp fra migrant	88
Tabell 12. Styrken til de sosiale båndene mellom familie og migrant	96
Tabell 13. Sosial kapital og levebrødstatus	103

KARTLISTE

Kart 1. Russlands føderale kretser	10
Kart 2. Internmigrasjon i Russland (2010)	15
Kart 3. Styrke og retning på internmigrasjon i Russland (2010)	17
Kart 4. Krasnojarsk territorium	59
Kart 5. Feltlokalitetene	59

BILDELISTE

Forsidebilde. Frittgående gjess i Otnosjka.

Bilde 1. Datsja utenfor Krasnojarsk	12
Bilde 2. Frodige omgivelser er karakteristisk	12
Bilde 3. Det nedlagte glassverket i Pamjati 13 Bortsov og elven Katsja	60
Bilde 4. Pamjati 13 Bortsov	60
Bilde 5. Høsting i Otnosjka	61
Bilde 6. Landsbymoskeen	61
Bilde 7. Badende turister ved vannet Sjira	62
Bilde 8. Nytt hotell i Zjemtsjuzjnyj	63

Alle bildene er tatt selv.

1 INTRODUKSJON

I en verden der velstand er distribuert så ulikt tvinges mennesker i stadig større grad til å utvide inntektsgrunnlaget sitt for å opprettholde eller forbedre levebrødet sitt (Thieme, 2008 s. 51). Inntektsdiversifisering kan gi utslag i mange forskjellige aktiviteter. Mange skaffer seg en jobb nummer to der man bor eller et annet sted, bønder skaffer seg flere avlinger eller utvider aktivitetsgrunnlaget, unge må reise bort for å investere i utdanning som vil gi avkastning senere. Å basere inntekten sin på kun én kilde er for mange altså verken tilstrekkelig eller stabilt i lengden og kombinert med dårlige eller fraværende velferdssystemer, må folk paradoksalt nok utsette seg selv for risiko for å skape trygghet (Schoch et al., 2010 s. 211).

Oftere er det slik at fattige i større grad må diversifisere inntektsgrunnlaget sitt enn velstående. Disse fattige og marginaliserte er å finne i både rike og fattige land, i alt fra økonomiske metropoler og skandinaviske sosialdemokratier til rurale og avsidesliggende steder. Man regner med at om lag en tredjedel av verdens fattige bor i rurale områder (Potter, 2008 s. 444). Å bo ruralt betyr i mange tilfeller det samme som å bo perifert, men periferien kan også være urban. Med periferi menes steder som enten er avskåret fra den økonomiske utviklingen eller utnyttes til fordel for den økonomiske utviklingen av sentre.

Russland er et interessant forskningsområde fordi landet relativt nylig har gjennomgått store sosioøkonomiske endringer. Disse har gjort at mennesker som bodde i Sovjetunionen og var sysselsatt i byer, tettsteder og på landsbygden plutselig fikk livsgrunnlaget revet bort som følge av massenedleggelse og statlig tilbaketrekning på 90-tallet. Dette har skapt nye periferier i Russland, og mennesker som flyttet til Sibir eller Russlands fjerne østen som følge av Sovjetunionens industrialiserings- og utviklingsprogrammer befinner seg plutselig på steder som ikke lenger er en del av produksjonssystemet på samme måte som før fordi de økonomiske tyngdepunktene i landet har forflyttet seg i takt med at Russland har åpnet for verdensmarkedene. Dette tvinger mange russere til å tenke nytt om strategiene de velger for å sikre levebrødene sine. Denne studien har til hensikt å se på levebrødene til familier i Sibirs periferi og hvordan migrasjon påvirker både disse og stedene migrantene reiser fra.

De siste tiårene har man sett at verden preges av stadig tettere sammenknytting av steder. Opplevelsen av verden som stadig mer globalt innrettet styrkes gjennom det at samhandling over store avstander er ikke bare muliggjort, men også er reelt. «Den globaliserte verdenen» er for mange et faktum og har kommet som følge av den teknologiske utviklingen av telekommunikasjon og stadig mer effektive transportmidler de siste tiårene. Globalisering har mange definisjoner, og en av de mer treffende presenteres av Kiely (1999 sitert i Potter, 2008 s. 128) «globalisation refers to a world in which societies, cultures, politics and economies have, in some sense, come closer together». Videre understreker han at globalisering betyr mer enn sammenknytting, men også at verdensomspennende sosiale relasjoner intensiveres og knytter hendelser sammen over store geografiske avstander (Potter, 2008 s. 128).

Hendelser på et sted skaper ringvirkninger på et annet: Opprør mot politiske eliter et sted inspirerer andre til å ta den samme kampen andre steder; vestlige militære intervensjoner i Midtøsten framprovoserer terrorangrep i Vesten. Selv om globaliseringsprosesser har foregått i flere århundrer allerede, er det først de siste tiårene at intensiteten har tatt seg så voldsomt opp.

Likevel er det viktig å ikke trekke den altfor enkle konklusjonen at dette gjelder alle eller har den samme effekten på alle. I tillegg til at globaliseringen skaper en tid-rom-konvergens som gjør avstander «kortere», skaper den også en tid-rom-divergens som gjør at noen steder og mennesker «skyves» lengre unna på bekostning av at andre trekkes sammen. Slik kan områder som ligger geografisk nærme hverandre i praksis fremstå som om de ikke er det (Potter, 2008 ss. 136-7). Globaliseringens prosesser resulterer i ulik utvikling av steder i motsetning til den vanlige oppfatningen av at globalisering resulterer i lik utvikling av steder. Mens noen steder høster økonomiske og sosiale frukter av den, blir andre marginalisert. Å trekke noen klar linje mellom vinnerne og taperne er ikke gjort i en håndvending. Det eksisterer både forskjeller globale regioner seg imellom, mellom land og internt i land.

Det hevdes ofte at Russland først tok del i globaliseringen etter Sovjetunionens oppløsning. Dette er en sannhet med modifikasjoner (Bacon, 2014). Det er viktig å understreke at globaliseringen vi er en del av det globale kapitalistiske systemet (Potter, 2008 s. 179). Det er fort gjort å glemme at Sovjetunionen dekket for det første dekket et enormt landområde, og dessuten hadde mange allierte i form av både sosialistiske og ikke-sosialistiske stater på alle klodens kontinenter til ulike tider samt nære relasjoner med flere andre stater. Å si at Sovjetunionen ikke var en del av globaliseringen blir derfor misvisende. Heller var

Sovjetunionen en del av en annen globalisering enn den neoliberalistiske. Etter oppløsningen av Sovjetunionen har de fleste nye statene forsøkt å innrette seg etter det globale kapitalistiske systemet med ulike konsekvenser. Dette har gitt nye utfordringer og blant annet endret de økonomiske, sosiale og geografiske tyngdepunktene innad i Russland slik nevnt innledningsvis.

I kapittel 1.1 argumenteres det for hvorfor det er relevant med levebrødforskning med et migrasjonsfokus og hvorfor dette er interessant i Russland. Det blir vist til tidligere forskning gjort i Russland og andre land samt argumentert for at foreliggende forskning er langt fra uttømmende, særlig når det gjelder asiatisk Russland. Videre begrunnes valg av feltområde med forskningsrelevans og personlig motivasjon før problemstilling presenteres. Til sist kommer en kort presentasjon av studiens oppbygging.

1.1 AKTUELL LEVEBRØDFORSKNING

Etter opprettelsen av Den russiske føderasjon har landet vært preget av en dramatisk inter- og intraregional ulikhetsutvikling. Ikke alle steder har klart overgangen til markedsøkonomien like bra og folk fra marginaliserte steder flytter på seg for å høste fruktene av steder som har lyktes (White, 2007 s. 887). Enten reiser hele familier eller så reiser enkelte familiemedlemmer. Den klare trenden er at folk flytter fra landsbygden til regionale sentre. Disse har, til tross for sin ofte perifere beliggenhet, stort sett klart overgangen til markedsøkonomien og er i vekst (White, 2009 s. 561). Forflytningene får unektelig konsekvenser både for mottaker- og avsendersteder.

Mye av migrasjonsforskningen om rurale og urbane Russland dreier seg om europeisk Russland, og det finnes færre arbeider om asiatisk Russland, spesielt rurale studier (White, 2009). Det er gjort mye forskning på hindre og muligheter knyttet til migrasjon, effekter av opphevingen av bevegelsesrestriksjoner samt årsaker til migrasjon på både strukturelle og individuelle nivåer, og den mest sentrale forskningen blir gått inn på i kapittel 2. Dette er svært verdifull forskning som har bidratt til mye kunnskap om bevegelsene i Sovjetunionen og i Russland.

Mye av min studie bygger på, henter inspirasjon fra og drar nytte av disse forskningsresultatene. Flere studier viser at det er vanskelig å se på migrasjon isolert fra de helhetlige levebrødene til mennesker, og som blant annet De Haan (1999), Zoomers (2003),

White (2009), Thieme (2008) og Walker (2010) tar til orde for, bør disse studiene ses på i en sammenheng. Ofte er det utviklingsland som er i fokus for slike studier (Thieme, 2008, De Haan og Rogaly, 2002). Russland er ikke et utviklingsland, men deler flere trekk med dem med tanke på både den store og betydningsfulle uformelle sektoren, beskjedne velferdsstaten samt den utbredte dog minkende fattigdommen. Dette gjør at familier forsøker ulike strategier for å supplere inntektene sine i tillegg til at man som oftest tar del i den formelle økonomien (White, 2009 s. 555).

Mens de fleste studier griper tak i migranten eller strukturelle effekter, er det gjort mindre forskning på – og det gjelder generelt for migrasjons- og levebrødforskningen – på konsekvenser migrasjon har for levebrødet til dem som ikke migrerer og stedene migrantene reiser fra (De Haan, 1999).

Schoch (2010) gjorde en studie på migrasjonens effekter på levebrødet til avsenderfamilier i Kirgisistan. I studien kom det fram at det ikke er så enkelt som at pengeoverføringer fra en migrant automatisk bidrar til utvikling og dermed bærekraftige levebrød. Pengeoverføringene har blandede effekter, og en studie foretatt i Kerala i India bekrefter denne usikkerheten knyttet til forholdet mellom migrasjon og utvikling, spesielt på et høyere nivå enn det familiære og lokale (Goldin et al., 2011 s. 192). I studien i Kirgisistan viste det seg at pengeoverføringene kan være til god hjelp for den enkelte familie, og i noen tilfeller bidra til at familier kunne foreta investeringer som å kjøpe flere husdyr. Denne investeringen var ikke nødvendigvis udelt positiv, da flere husdyr kunne bli en belastning for naturressursene.

Studien viste også at migrasjon ikke bare trenger å påvirke natur- og produksjonsmessige forhold, men også kan ha innvirkning på sosiale og kulturelle forhold.

Migrasjon kan først ha skjedd som følge av et ønske om å ta utdanning. Etter endt utdanning er det gjerne en forventning om at migranten enten skal returnere eller ta jobb og bidra økonomisk. Dette viser at migrasjon gjør en familie geografisk spredt, noe som bringer med seg nye utfordringer. Migranten møter i byen nye verdier og tar kanskje dem til seg etter en tid, noe som kan komme i konflikt med verdier «hjemme». Ett eksempel kan være synet på kjønnsroller. Maktforhold kan også endre seg ved fravær over lengre tid, og migranten kan miste medbestemmelsesrett eller til og med miste lojalitetsfølelse overfor avsenderfamilien dersom de sosiale båndene som knyttes i byen oppleves sterkere, viser en studie av White i europeisk Russland (2009 s. 570).

Migrasjon kan dessuten være permanent eller midlertidig. Samme studie fant at sosiale nettverk ofte var avgjørende for om migrantene returnerte til hjemstedet sitt etter endt utdanning eller ikke, og på spørsmål om de trodde eller ønsket at familiemedlemmer skulle flytte etter dem, var det flere som svarte at de ikke trodde de eldre ville overleve i byen (White, 2009 s. 566).

Migrasjon er unektelig en belastning for begge parter, og drømmen om det bærekraftige levebrødet er ikke nødvendigvis så enkel å realisere som kanskje først antatt.

1.1.1 AKTUALISERING OG MOTIVASJON

I og med at det ikke er så mye forskning på asiatiske Russland, er Sibir et interessant forskningsområde. Regionen ligger midt i landet med asiatiske land i umiddelbar nærhet i sør og relativt kort reisevei (3-4 dager) til Moskva i vest og Vladivostok i øst. Sibir spiller fremdeles en viktig rolle for flere av Russlands bærende industrier samt den militærindustrielle sektoren (Bacon, 2014).

Det betyr at staten må ha en interesse av at folk blir boende der, og dermed også av hva folk må gjøre for å skape trygge levebrød. Bedringen i landbrukssektoren de senere årene har gjort at livet i flere landsbygder har blitt lettere, men dette gjelder langt fra alle (Kalugina, 2013). At folk kan dyrke jorden, gjør at det fremdeles finnes muligheter for å overleve på landsbygden etter de mange nedleggelsene i landbruks- og industrisektoren på 90-tallet. Disse menneskene trenger så strategier for å skape stabile levebrød og internmigrasjon er som nevnt svært utbredt. Det gjør at by og land knyttes sammen, men hvorvidt begge drar nytte av denne bevegelsen er uklart. Det er viktig at man får på plass mer kunnskap om dette, noe jeg med denne studien ønsker å bidra til.

På det mer personlige planet har jeg interesse av å lære mer om Russland etter et lengre studieopphold ved Statsuniversitetet i Moskva, russiskstudier ved Universitetet i Bergen samt et en genuin interesse for russisk historie, kultur og samfunn. Et vennenettverk i Sibir har dessuten muliggjort feltarbeid og –opphold der samt åpnet øynene mine og interessen min for regionen. Russland er en viktig nabo for Norge til tross det kjølige politiske klimaet i skrivende stund. Det er viktig med kunnskap om våre naboer, og min erfaring er at en gjennomsnittlig nordmann har altfor liten kunnskap om landets størrelse og rolle i verden.

Denne studien har derfor som mål å ta et dypdykk i russernes dagligliv ute i periferien og se hva de gjør for å få endene til å møtes.

1.1.2 PROBLEMSTILLING

Med den begrunnelsen er det interessant å se på hvordan migrasjon påvirker avsenderfamilier og -steder. For å undersøke dette har jeg valgt å ha en ganske vid problemstilling som suppleres av tre forskningsspørsmål. I tillegg til hovedproblemstillingen og tilknyttede forskningsspørsmål presentert nedenfor er det en teoretisk problemstilling som skal bidra til å belyse studiens hovedproblemstilling. Denne presenteres først i kapittel 3.4 fordi det er mest hensiktsmessig å legge det teoretiske grunnlaget først.

PROBLEMSTILLING:

Hvilke effekter får migrasjon fra perifere steder i Sibir for avsenderfamilier og -områder?

For å besvare hovedproblemstillingen er jeg avhengig av å kunne studere familier og deres migranter. Jeg velger å ta utgangspunkt i migrasjon som en diversifiseringsstrategi ment å tjene familien, så studien er i hovedsak gjort fra avsenderfamiliens perspektiv og ikke migrantens.

Flere av forskningsspørsmålene er knyttet til hvordan migrasjon påvirker levebrødsystemet til familien hun forlot, så av den grunn er det hensiktsmessig før noe annet i analysen å kartlegge det som utgjør livsgrunnlaget til de perifere familiene. Bebbingtons levebrødsystemteori vil ligge til grunn for dette og blir grundig gjennomgått i kapittel 3.

Forskningsspørsmål 1: Det første forskningsspørsmålet dreier seg om årsakene til at noen velger å migrere. Mye av forskningen fokuserer på effekten av push- og pull-faktorer av ulik art, det være seg strukturelle, økonomiske, sosiale eller individuelle faktorer. Motivene for migrasjon kan si noe om forholdet mellom migrant og avsenderfamilie. Har man reist for egen del eller for alles beste?

Forskningsspørsmål 2: Videre ønsker jeg å se på hvorvidt og hvordan migranten tar del i livsverdenen til familien hun forlot, og hvordan dette påvirker levebrødet deres. Har avstand noe å si for hvor ofte hun kan komme på besøk, og hva slags bidrag kommer migranten med?

Her er det nødvendig å se på de sosiale båndene mellom familie og migrant, og om det er noen sammenheng mellom disse båndene og levebrødet til avsenderfamilien.

Forskningsspørsmål 3: Pengespørsmålet er også relevant. Hvordan brukes pengeoverføringer fra migranten? Her er det nyttig å se på hvorvidt en husholdnings utgifter går til uproduktivt konsum eller produktive investeringer. Sistnevnte vil tyde på at pengeoverføringer er med på å bidra til enten utvikling eller velferdssikring. Dessuten er det ikke sikkert at det kun er pengeoverføringer som kan være med på å bidra til utvikling og velferdssikring. Så dette spørsmålet vil ses i sammenheng med forrige forskningsspørsmål som går mer på den praktiske hjelpen en migrant yter.

Forskningsspørsmål 4: Til slutt ønsker jeg å se på om diversifisering fører til økt eller minsket risiko for familier. Dette vil bli forsøkt svart på opp mot en definisjon på bærekraftig levebrød, og da vil flere typer kapitaler bli vurdert med for å se på om et levebrød er bærekraftig eller sårbart. Effekten av migrasjon som diversifiseringsstrategi eller andre strategier hos både migrant- og ikke-migrant-familier er dermed nødvendig å sette opp mot hverandre.

Den teoretiske problemstillingen skal bidra til å gi en bredere ramme å sette de overnevnte forskningsspørsmålene inn i for å se på migrasjonens effekter på både familie- og lokalplan.

1.1.3 STUDIENS OPPBYGGING

I kapittel 3 blir det teoretiske grunnlaget for studien presentert. Levebrødsystemteori og migrasjonsteori som er aktuell for studien legges frem og drøftes, og det vises hvordan studien vil kombinere elementer fra disse teoriene for å besvare problemstillingene.

I kapittel 4 blir det foretatt metodologiske refleksjoner, og hvordan datainnsamlingen ble gjennomført og analysert presenteres. I tillegg kommer refleksjoner rundt det å være forsker i felt, og utfordringer dette medfører.

Videre i kapittel 5 kommer en områdebeskrivelse med mer inngående informasjon om feltlokalitetene og Sibir som region.

I kapittel 6 presenteres funnene og drøftes opp mot det teoretiske rammeverket tematisk før konklusjon med svar på problemstilling og oppsummering kommer i kapittel 7.

I kapittel 2 presenteres øvrig migrasjons- og levebrødforskning på Russland. Dette er viktig å ha kjennskap til fordi det kunnskap om hvordan folk flytter på seg og hvordan de russiske levebrødene ser ut er relevant å ha med seg videre i studien som referanseramme.

2 VERDENS STØRSTE LAND

I det følgende blir det sett på Sovjetunionen og Den russiske føderasjon med fokus på regional ulikhet og implikasjoner av denne for levebrød og migrasjon.

Tematikken blir belyst ved hjelp av forskning på befolkningsmønstre og –bevegelser samt befolkningsnedgangen i periferien. Strukturelle årsaker til disse bevegelsene presenteres med forskning på både urbane og rurale strøk, før det til slutt blir sett på forskning på levebrødstrategier og hvorfor migrasjon spesielt er så aktuelt i Russland.

Aller først kommer en kort innføring i russisk geografi, administrative inndeling, befolkningsmønstre, kultur og historie.

2.1 STEDET, FOLKET OG SJELEN

2.1.1 KLIMATISKE FORHOLD OG NATURRESSURSER

Av europakartet vi vanligvis blir presentert er det lett å glemme at Russland er mer enn kartet viser. Faktisk ligger kun en fjerdedel av Russland i Europa. Landet strekker seg over 10 000 kilometer fra Kaliningrad ved Østersjøen til Kapp Dezjnjev ved Beringstredet. Halvparten av Russlands landmasse ligger mer enn 60° nord, og klimaet varierer fra subtropisk til arktisk. Selv om landet er såpass stort, er det ikke mye nedbør som faller der. Avstanden til Atlanterhavet, fjellene i øst og det kalde Polhavet gjør at lite vanndamp driver over landet. Dette gjør vekstsesongen spesielt i de nordlige områdene kort og intensiv. Kun 13 % av landområdene fra sør for St. Petersburg i nordvest til Novokuznetsk i sørvest-Sibir benyttes til jordbruk. 45 % av landet er taiga, og resten er tundra, fjell, sump og steppe – alle uegnet for landbruk (Bacon, 2014).

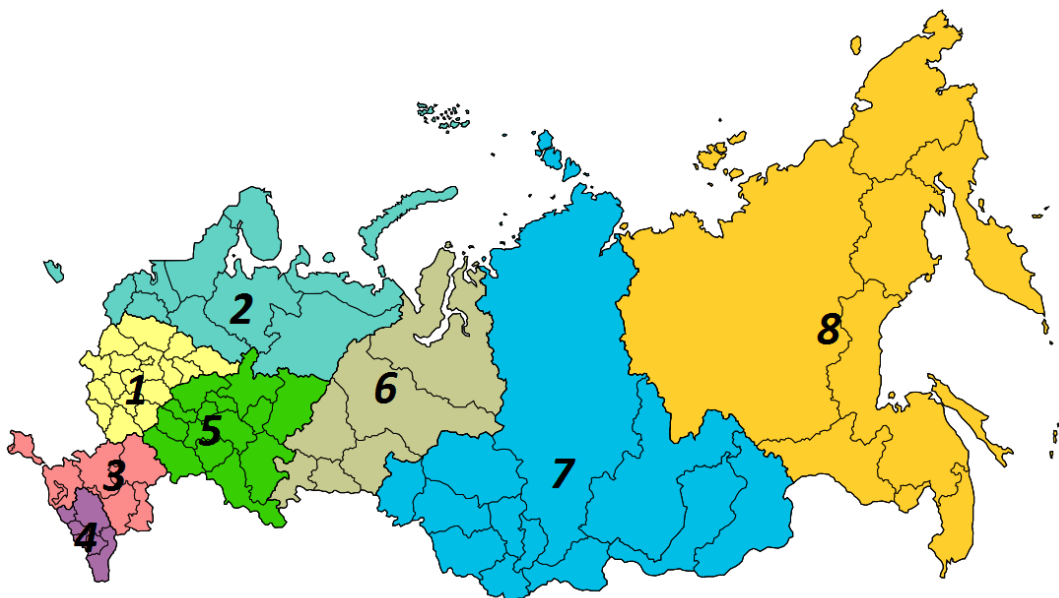
På den andre siden har Russland en overflod av naturressurser bestående av både olje, kull og naturgass samt andre mineraler og metaller. Disse ble under Sovjetunionen kraftig utnyttet som følge av kommunistenes konstruktivistiske verdenssyn som postulerte at med stadig mer akkumulert kunnskap, ville menneskene bli i stand til å bygge en bedre verden.

Som konsekvens ble naturen ofret på samfunnsutviklingens alter, med flere katastrofale følger som illustrerer sovjeternes mangel på miljøhensynstagen. Norilsk i Nord-Sibir er for eksempel en av verdens ti mest forurensede byer. (Bacon, 2014 s. 46). Likevel ga naturressursene landets innbyggere mange muligheter gjennom forrige århundre, og fortsetter å spille en viktig rolle for folks levebrød den dag i dag.

2.1.2 TYNT BEFOLKET, MEN LIKE FULLT BEFOLKET

Russlands befolkning på om lag 145 millioner er spredt utover landet som pålegg på en skive der man har unnlatt å spre smøret jevnt fra venstre til høyre. De fleste bor i vest og det blir færre jo lengre øst man reiser. I tillegg er det flere som bor i sør enn nord i landet, noe som naturlig nok har med det harde klimaet i nord å gjøre. De fleste som bor i nord bor i byer bygget som del av GULag-systemet eller av andre industrielle årsaker.

Landet er delt inn i 8 anerkjente føderale kretser (Kart 1) som igjen er delt inn i 83 føderasjonssubjekter hvorav det er 21 republikker, 4 selvstyrte distrikter (округ/okruger), 2 føderale byer (Moskva og St. Petersburg), 46 provinser (область/oblaster), 9 territorier (край/krajer) og én autonom oblast. Hvis man medregner Krim, har Russland 9 føderale kretser og 85 føderasjonssubjekter.

Kart 1. Russlands føderale kretser. 1: Den sentrale føderale krets; 2: Den nordvestlige føderale krets; 3: Den sørlige føderale krets; 4: Den nord-kaukasiske føderale krets; 5: Den volgaiske føderale krets; 6: Den uralske føderale krets; 7: Den sibiriske føderale krets; 8: Den fjernøstlige føderale krets. Kilde: Wikipedia 2017.

Det er opp til føderasjonssubjektene å bestemme hvordan den videre inndelingen skal skje. Vanligvis deler man inn i administrative distrikter (район/rajon) som videre inneholder kommunesubjekter (муниципальное образование/munitsipal'noe obrazovanie) (Bacon, 2014).

Tabell 1. Russlands fire største byer. Kilde: Rosstat 2017.

Russlands fire største byer	
By	Antall innbyggere (i mill.), omtrentlig
Moskva (Москва), krets 1	11,5
St. Petersburg (Санкт Петербург), krets 2	5
Novosibirsk (Новосибирск), krets 7	1,5
Jekaterinburg (Екатеринбург), krets 6	1,4

Novosibirsk er den største byen i Sibir (Сибирь) og ligger i sørvest-Sibir (Tabell 1). Jekaterinburg er den største byen i Ural-regionen og Russlands tredje største økonomi. Russland har 14 byer med 1 million innbyggere eller mer. Om lag 1,3 millioner av landets innbyggere bor i såkalt «lukkede byer». Disse byene har strenge regimer for adgang og opphold, og har industrier knyttet tett opp mot forsvar, atomkraft eller romfart. Det er minst 40 slike byer i dagens Russland og minst 4 av disse ligger i Sibir, hvorav 3 i Krasnojarsk territorium (Красноярский край) som er studiens hovedfeltområde. Byene ble opprettet under Sovjetunionen, og etter oppløsningen ble flere av byene nedgradert deriblant vår nabo Murmansk samt Russlands østligste by, Vladivostok (Bacon, 2014 s. 47).

2.1.3 RUSSKAJA DUSJA

Et samfunn består av felles ideer om hvem man er som en kollektiv gruppe og normer for oppførsel. Disse i sin tur er en del av og påvirker den offentlige diskursen, religiøse praksiser, litteratur, tradisjoner og andre sosiale praksiser.

Russkaja dusja (Русская душа), eller den russiske sjel, er en viktig komponent i det russiske samfunnet. Selv om det er høyst generaliserende, er den sentral for å forstå det samtidige Russland. Tre sentrale ideer i den russiske sjel er viktige å være klar over.

Mest sentralt er tanken om at Russland er annerledes fra Vesten. Vestlige samfunn blir ofte sett på som vulgære i den forstand at de er materialistiske, individualistiske og umoralske i motsetning til Russland. Hvorvidt det faktisk er slik, kan trekkes i tvil gitt utviklingen på 90-tallet. Likevel står denne tanken sterkt (Bacon, 2014 s. 179).

Den andre sentrale ideen handler om russernes forhold til politikken og spiritualitet. Den slavofile tenkeren Konstantin Aksakov hevdet at russerne verdsetter indre frihet foran politisk frihet og ikke er fremmede for en autokratisk statsmakt. Politisk frihet er ikke ekte frihet, men frihetens motsetning da den vil binde russerne opp i et system som ikke er deres i natur - nemlig det politiske. Russere er derfor ikke opptatt av å styre, men slår seg til ro med å bli styrt. Det viktige er at staten ikke blander seg inn i det indre livet til russerne (Kolstø, 2008 s. 217). Folk er mer opptatt av det spirituelle, og religiøs deltakelse verdsettes høyt. I tillegg står fellesskapstanken og familieverdier sentralt, og får følger for hvordan folk ser på rollen til lokalsamfunnet og familien i streben etter et godt liv (Bacon, 2014 s. 178). Selv om slavofile tenkere ikke har gått uimotsagt hen i idedebatten, har de nok noe rett i at russere forholder seg apolitisk, noe man ser i den politiske apatien og den lave oppslutningen om valgene.

En tredje komponent i ideen om den russiske sjel, er forholdet til naturen. Russland ble urbanisert svært nylig, så de fleste trenger ikke gå langt tilbake på slektstrærne sine før de finner bønder eller folk som bodde ruralt. Tilknytningen til naturen har ikke blitt mindre med årene, og *datsjaene* (дача/hytten) spiller en svært viktig rolle (Bacon, 2014 s. 180). Enten de ligger i utkanten av byene eller langt ute på landet, fungerer de som et sted der russerne kan koble ut. Her dyrker man frukt, bær og grønnsaker, og soppstaking i skogen er nærmest en nasjonalsport.

Bilde 1. Datsja utenfor Krasnojarsk.

Bilde 2. Frodige omgivelser er karakteristisk.

2.1.4 SOVJETUNIONENS ARV

Ulike spørreundersøkelser viser at det fremdeles er et stort savn etter Sovjetunionen. Senest en undersøkelse fra slutten av 2016 foretatt av Levada-senteret viste at 56 % av respondentene savnet unionen (Levada-senteret, 2017). Hva var det så som gikk tapt ved oppløsningen av unionen? I Sovjetunionen var all velferd gratis fra dagen man var født til dagen man døde. Dette skapte et egalitært samfunn der penger spilte minimal rolle, særlig sammenlignet med de kapitalistiske landene. Likevel var ikke landet klasseløst, og de sosiale skillene gikk mellom dem som hadde tilgang til administrativ makt og dem som ikke hadde det. Selv om velferden var gratis, var den langt fra tilstrekkelig og kvaliteten varierte veldig. Jo lengre fra Vesten man befant seg dess færre ressurser hadde kommunene siden de ikke skulle fungere som såkalte utstillingsvinduer. Kvaliteten på sykehus og varetilbud i butikker kunne være svært forskjellig i Sibir og i Baltikum (Bacon, 2014 s. 69).

Høyere utdanning ble tilgjengeliggjort for massene i langt større skala enn hos sine vestlige motparter. Unge med arbeiderklassebakgrunn ble særlig prioritert for å skape sosial mobilitet (Bacon, 2014 s. 86). Ifølge loven var arbeidsledighet ulovlig.

Å henge med USA var førsteprioritet, så hovedvekten av økonomien gikk inn i det militære. Dette skapte på 70-tallet en stagnasjon ettersom teknologi- og innovasjonssektorer led av underfinansiering sammen med helsesektoren (Bacon, 2014 s. 131). Jordbrukskollektiviseringen var heller ikke udelt effektiv, og selv om den ga arbeid, så var det ikke alltid nok mat. Til tross tilgang til gode landbruksarealer i deler av Russland og Ukraina, måtte Sovjetunionen importere korn fra utlandet.

At det var problemer på gang, var noe alle klar over. Det at Sovjetunionen skulle gå i oppløsning var det likevel ingen som hadde forutsett da det begynte å nedover på slutten av 70-tallet. Da Gorbatsjov tok over i 1985, var det tre reformprogrammer som skulle prege politikken frem til unionen gikk i oppløsning: akselerasjon (ускорение/uskorenie), åpenhet (гласность/glasnost), omstrukturering (перестройка/perestrojka). Kort sagt gjorde ikke programmene annet enn å ødelegge planøkonomien uten å sørge for et robust og reformert alternativ (Bacon, 2014 s. 133).

Oppløsningen i slutten av 1991 gjorde at 25 millioner etniske russere plutselig befant seg i utlandet. Mange av disse flyttet tilbake til Russland. Disse flyttet likevel ikke tilbake til det samme landet de forlot, nemlig Sovjetunionen.

Levestandarden sank drastisk som følge av flere faktorer da markedskapitalismen skulle innføres: Statlige subsidier til kollektivtransport, energi og bolig ble drastisk redusert. Hyperinflasjonen i 1992 hevet prisnivået 2500 % og ødela oppsparte midler. Arbeidsløshet og nedleggelse ble et faktum. Ubetalte lønninger og raserte velferdsordninger. Rubelens kollaps i 1998 ødela økonomien ytterligere (Bacon, 2014 s. 72).

Ulikhetene vokste og man fikk en klasse «nyrike» og «nyfattige». I 1994 levde 1 av 5 under fattigdomsgrensen, og ved årtusenskiftet levde 1 av 3 under denne grensen. Så mange som 3,5 millioner anslås døde i løpet av 90-tallet som følge av fattigdom, psykososialt stress og dårlige helsetjenester (Bacon, 2014 ss. 70-6). Særlig pensjonister ble rammet hardt. I løpet av disse årene samt tidlig på tusentallet økte den private matproduksjonen drastisk og enda mer fra 2002 da det ble lov å kjøpe landjord (Bacon, 2014 s. 144).

Det at bolig ikke lenger var gratis, gjorde at mange mistet leilighetene sine og måtte flytte på landet til datsjaene. Dette nyanserer bildet av russkaja dusja og forholdet russerne har til naturen. For mange var det ikke et valg å dyrke. Innføringen av demokratiet kostet Russland og russerne dyrt.

Oppturen begynte ikke før etter finanskrisen i 1998 og fortsatte i ni år frem til finanskrisen i 2007. Putin stanset i tillegg privatiseringsmanien og lot staten vokse igjen for å skape inntekter til å utvide helsetjenester som hadde blitt ødelagt eller redusert i løpet av 90-tallet. Dette bidro til at økonomien og levestandarden etter hvert bedret og stabiliserte seg. Siden 2008 har det stort sett gått bra med Russland tross finanskrisen i 2007 som rammet hardt. Det merkes at Russland nå er åpnet opp for verden når globale hendelser også får effekt der. EUs siste tiår har vært en eneste lang økonomisk nedtur og som Russlands viktigste handelspartner, har dette også påvirket Russlands økonomi. Annekteringen av Krim i 2014 forverret Russlands forhold til Vesten betraktelig. Handelen mellom Russland og vestlige land har blitt kraftig redusert som følge av sanksjoner og mot-sanksjoner.

Likevel er ikke bildet helsvart og de siste årene har to ord dominert ordskiftet: diversifisering og modernisering der nok førstnevnte har blitt enda mer aktuelt etter sanksjonene (Bacon, 2014 s. 128).

2.2 MIGRASJONS- OG LEVEBRØDFORSKNING PÅ RUSSLAND

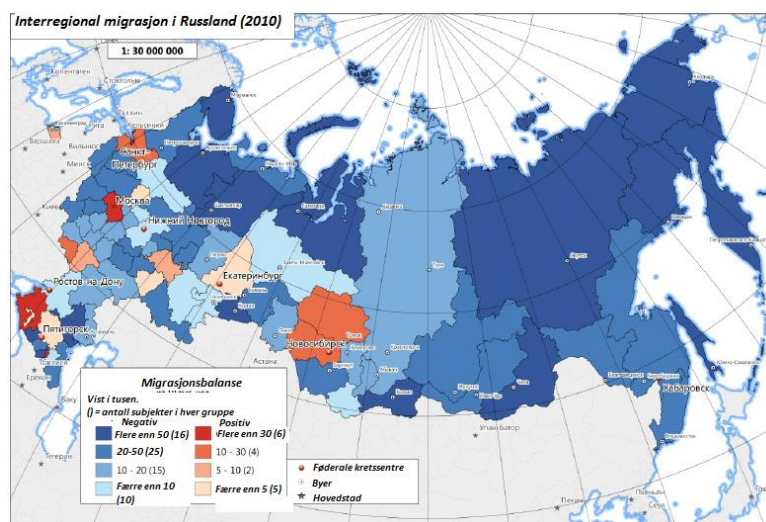
2.2.1 BEFOLKNINGSNEDGANG I PERIFERIEEN

Det har blitt forsket på migrasjon i Sovjetunionen og Russland i årtier av både sovjetiske, russiske og vestlige forskere. Som resultat av gode registreringssystemer har man klart å fange opp flyttestrømmene og det eksisterer tallrike data i form av både offentlig statistikk og forskning. I dag er det Russlands føderale statsstatistikkjeneste, forkortet Rosstat (Росстат), som samler inn data. Dette er etterfølgeren av Den sentrale statistikkadministrasjonen som ble avløst i 1987.

Dataene er tilgjengelige for alle, men ifølge flere forskere virker det som at det heller er akademia enn myndighetene som interesserer seg for hva dataene faktisk forteller (Walker, 2010, Becker et al., 2012, White, 2007). Artobolevskij og Zajontsjkovskaja (2004 ss. 14-5 i White, 2007 s. 888) hevder denne interesse mangelen må ses i sammenheng med den statlige tilbaketrekkingen og angsten for å gripe inn i folks bevegelsesfrihet igjen.

Det finnes mange analyser av migrasjonsstrømmene. Mellom 1989 og 2002 har befolkningen sunket med 10-67 % i de ulike regionene i nordvest og Russlands fjerne østen. I samme periode har den sunket med 0-10 % i de ulike regionene i Sibir. I Ural- og Volgaregionen samt sentrale Russland har befolkningen derimot økt selv om man finner intern variasjon (Heleniak, 2003 s. 453).

Fra 2000-2010 har alle territoriene i det europeiske nord, Øst-Sibir og Russlands fjerne østen, med noen unntak, opplevd en befolkningsnedgang (Kart 2).

Kart 2. Interregional migrasjon i Russland i 2010 (Timonin et al., 2014 s. 136).

Sentral-Russlands Moskva og Belgograd provins, St. Petersburg og Leningrad provins samt Krasnodar territorium har alle opplevd en positiv netto immigrasjon. I asiatisk Russland er det kun provinsene Novosibirsk, Tomsk og Sverdlovsk som har positiv netto immigrasjon (Timonin et al., 2014 s. 136).

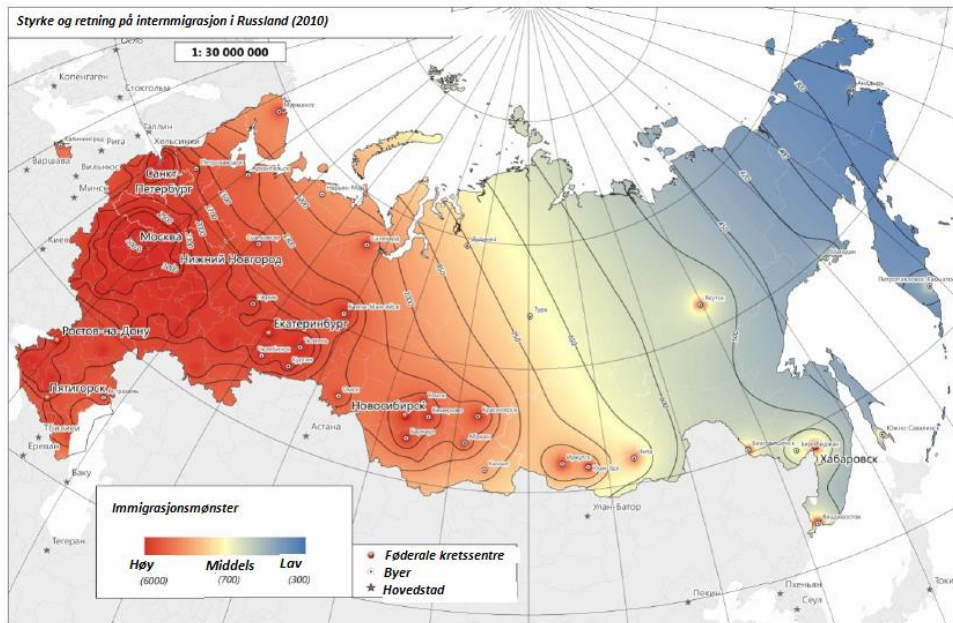
I de resterende føderasjonssubjektene er det flere netto emigranter enn immigranter. Ser man på flyttestrømmene i et større perspektiv, viser det seg at migranter som flytter til østlige regionsentre i hovedsak kommer fra naboregioner mens migranter som flytter til sentrale deler av Russland kommer fra hele landet (Timonin et al., 2014 s. 137). Felles for alle regionene er at det i hovedsak er regionale sentre som trekker folk bort fra landsbygden.

De regionale sentrene trekker fra både nært og fjernt og det spesielle er at i «umiddelbar nærhet» til dem dannes det såkalte «depresjonsringer». Det vil si at ikke bare vokser senteret på bekostning av periferien, men denne veksten fører til en forgubbing av områdene rundt seg (Sjamina, 2014). Depresjonsringenes omfang øker i takt med størrelsen på senteret. Rundt Moskva strekker den seg om lag 500 km utover mens rundt St. Petersburg er det snakk om 200-250 km, og rundt Jekaterinburg om lag 150 km. I disse områdene stiger gjennomsnittsalderen til gjerne det dobbelte av den man finner i sentrene (Kashnitsky og Mkrtychyan, 2014 s. 15).

Tabell 2. Internmigrasjon i Russland i perioden 2000-2010 (Timonin et al., 2014 s. 137).

By → By	Bygd → By	By → Bygd	Bygd → Bygd	Totalt
835 100	518 500	377 300	179 700	1 910 600
43,7 %	27,2 %	19,7 %	9,4 %	100 %

Hovedtrenden i migrasjonsmønsteret er at folk flytter fra øst til vest, og at regionsentre over hele landet trekker migranter til seg (Kart 3).

Kart 3. Styrke og retning på internmigrasjon (Timonin et al., 2014 s. 138).

2.2.2 STRUKTURELLE FAKTORER I URBANE OG RURALE STRØK

Grundige studier er gjennomført om urbaniseringen av Sovjetunionen og Russland. Becker, Mendelsohn og Benderskaja (2012 s. 6) fant at fra 1939 til 1989 hadde andelen som bodde urbant økt fra 34 % til 73 %.

I 2002 var andelen som bodde urbant uendret. Dette henger sammen med den økonomiske kollapsen i den urbane økonomien på 90-tallet, samt at eldrebølgen slo inn samtidig som fødselsratene var lave. Nedgangen i naturlig vekst overskygget altså immigrasjon fra nærliggende områder og utland (Becker et al., 2012). Ifølge Verdensbanken er dette tallet nærmest uendret i 2015, med en fremdeles 26 % boende ruralt i Russland (Verdensbanken, 2017). Av flyttestrømmene presentert i kapittel 2.2.1 og de overnevnte faktorene er det tydelig at årsakene er svært sammensatte.

Den urbane økonomiske kollapsen har ikke vært jevn og har vært preget av ulike konsekvenser for ulike byer. Becker et al. (2012) skriver at det i hovedsak viser seg at byer som var avhengige av statlige subsidier i Sovjetunionen har slitt. Dette gjelder byer som var avhengige av sektorer som ble rammet av den post-sovjetiske økonomiske krisen. Byer med ensidig/ikke konkurransedyktig økonomi. Små og store byer langt fra regionale sentre med høye transportkostnader (gjelder i hovedsak byer i nord og øst). Byer som var designet som

feriesteder for innenriksreisende sovjetere, og sist kommuner i nedadgående jordbruksregioner langt fra viktige sentre (Becker et al., 2012 s. 59).

Byer med blandede økonomier, byer innenfor energi-, utvinnings- og foredlingssektoren eller såkalt tjenestebyer med havn og tollvesen har derimot stort sett klart seg bra. Hvordan disse har klart seg, har også påvirket hvordan omkringliggende tettsteder og landsbyer har klart seg. På den måten er flere millioner russere knyttet sammen i et skjebnefellesskap som har satt levebrødene til mange på prøve.

Rurale Russland har ikke klart seg like bra som urbane Russland etter overgangen til markedsøkonomien. Wegren, O'Brien og Patsiokovskis (2003) studie på rural fattigdom i Russland konkluderte med at ulikhetsutviklingen har vært mindre påfallende i det rurale enn i det urbane Russland, men at en majoritet av Russlands ruralt boende mennesker lider av fattigdom. Denne utviklingen henger sammen med en rekke utviklingstrekk i post-sovjetisk Russland. Landets nyrike foretrakk å investere i olje, gass og utland fremfor innland. De fleste rurale beboere har lav inntekt og kjøpekraft. Et lovverk begrenset frem til 2002 oppkjøp av land og krevde at matjord skulle brukes til landbruk. Økonomiske muligheter var begrensede i rurale Russland, og en stadig dårligere rural infrastruktur forringet verdien og beleiligheten av rurale investeringer (Wegren et al., 2003 s. 2).

En studie av Artemov og Novokhatskaja (2014) viste at andelen arbeidende og studerende befolkningen i det rurale har gått ned fra 54 % i 1986 til 23 % i 2005 mens antall pensjonerte har forholdt seg uendret. Dette kombinert med den økonomiske tilbaketrekkingen har gjort at levestandarden har gått drastisk ned flere steder på landsbygden. Wegren (2003) understreker at det er forskjell på hvordan rurale fattige og rurale ikke-fattige har klart seg.

Det pekes på at markedsreformene ikke har kommet rurale fattige til gode på samme måte som rurale ikke-fattige og at de fattige sliter med å gjøre noe med situasjonen sin enten som følge av manglende vilje eller evne (Wegren et al., 2003 s. 19). For de rurale fattige synes behovet for offentlige programmer for både tilbud om gratis landjord og kjøp av landbruksprodukter spesielt fra fattige synes prekært.

Sovjeterne var høyst mobile. Likevel var det en rekke strukturelle faktorer som begrenset og formet bevegelsene deres selv om disse både kunne og ble omgått.

Buckley (1995) peker på en rekke elementer i det sovjetiske migrasjonssystemet. Propiska-systemet (прописка) krevde at folk hadde tillatelse til å bytte bopel. Dette systemet ble

omstendelig omgått gjennom uformelle kanaler (Buckley, 1995 s. 897-8, 908). Formelle kanaler fantes også og disse gavnet stort sett unge arbeidere. Ett element var obsjtsjezjitie (общежитие), eller statlig- eller bedriftsfinansierte hybler, hvor unge mennesker fra rurale områder kunne bo når de flyttet til byen for arbeid.

Systemet for midlertidig arbeidskraft, limitsjik (лимитчик) sørget for arbeidskraft til byggebransjen og tiltrakk seg også folk fra rurale områder. Alle disse formene for migrasjon bidro til en oppadgående sosial mobilitet (Buckley, 1995 s. 902-5).

Folk i utdanning kunne ofte oppleve det de følte som en nedadgående sosial mobilitet gjennom pliktarbeidersystemet raspredelenie (распределение). Da kunne man instrueres til å flytte til mindre eller større byer og landsbyer i det som stort sett var mindre attraktive områder i en treårsperiode (White, 2007 s. 895). Etter det kunne man bosette seg der man ville. Slik klarte Sovjetunionen å flytte millioner av mennesker øst for Uralfjellene (Bacon, 2014). Dette gjorde at slekt ble spredt over store avstander.

Etter oppløsningen av Sovjetunionen har betingelsene endret seg. Clarke (1999 i Walker, 2010 s. 649) hevder at russere i dag ikke opplever flere barrierer enn mennesker i andre markedskapitalistiske land. Her er forskere enige og uenige. White (2007 s. 889) og Andrienko og Guriev (2004 s. 2) peker på at russerne er svært mobile og at migrasjon nå har blitt enda viktigere som følge av økt ulikhet. Hill og Gaddy (2003 s. 6) og White (2007 s. 907) understreker at denne ulikheten gjør at ikke alle russere har evnen til å flytte på seg på grunn av økonomiske, velferdsmessige faktorer. «Russere er i dag stort sett frie til å flytte og jobbe der de vil, så lenge de har kapital til å gjøre det» (sitert i White, 2007 s. 907).

Nedlagte obsjtsjezjitie og høye bolig- og leiepriser har gjort det vanskelig for folk fra provinsen å flytte til de største og dyreste byene. De fleste som reiser for arbeidsmigrasjon er eldre menn, og de jobber ofte i uformell sektor for å forsørge familie og finansiere unges utdanning (White, 2007). Charles Walker gjorde en studie som så på konsekvensene av spredte nettverk i post-sovjetisk Russland. Han fant ut at sovjeternes høye mobilitet kombinert med russernes sterke familieband har muliggjort en fortsatt høy mobilitet blant russere den dag i dag (Walker, 2010 s. 666).

En studie foretatt av Glendinning (2004 s. 39 i Walker, 2010 s. 650) viste at unge fra rurale områder rundt Novosibirsk berodde på slektsnettverk og andre sosiale relasjoner når de skulle

flytte til byene. Dette bildet bekreftes av øvrig migrasjonsforskning (De Haan, 1999, De Haan og Zoomers, 2003, Goldin et al., 2011).

2.2.3 LEVEBRØDSTRATEGI I RUSSLAND

Flere studier viser at det er vanskelig å se på migrasjon isolert fra de helhetlige levebrødene til mennesker, og som blant annet De Haan (1999), Zoomers (2003), White (2009), Thieme (2008) og Walker (2010) tar til orde for, bør man se disse i sammenheng. Ja, motivene er ofte økonomiske, men det overordnede motivet er å skape et bedre levebrød for seg selv og for familien sin fordi ens hjemsted ikke gir tilstrekkelige forutsetninger for dette. Slik Wegren (2003) påpeker, er det vanskelige forhold på store deler av landsbygden, og mennesker tvinges til å foreta ulike strategier for å skape bærekraftige levebrød. Migrasjon er en svært vanlig strategi, og skjer som følge av både push- og pull-faktorer.

En studie foretatt av White (2009) i europeisk Russland viser at byene tiltrekker seg folk i hovedsak som følge av høyere lønninger, flere og mer interessante jobber og muligheter for mer utdanning. Studien hennes viser at utdanning spiller en enorm rolle i unges motivasjon for å migrere. Små steder og byer gir få muligheter til høyere utdanning og dermed presses man til de større byene. Dessuten er det ifølge hennes respondenter en vanlig oppfatning i mange landsbyer at unge *må* reise til byen for å studere for å unngå å måtte leve som foreldrene (White, 2009 s. 560). I landsbyene er det dessuten ofte jobbangel og mange pensjonister holder på jobbene sine selv etter pensjonsalder fordi pensjonene er for lave å leve av. Dette fører til at mange unge ikke slipper inn på arbeidsmarkedet. I 2003 var gjennomsnittslønningene i Moskva fem ganger så høye som i omkringliggende regioner. Selv om det også var store lønnsforskjeller innad i Moskva, ville man tjene mer på manuell arbeid der fremfor i provinsene og prisdifferansen på mat og klær var ikke stor.

For å muliggjøre utdanning for unge, må mange foreldre endre levebrødstrategiene sine og som konsekvens er det flere rurale familier som kjøper opp mer land eller husdyr. I andre tilfeller migrerer en forelder med den unge. Likevel er det også forskjeller på landsbygden og noen steder er det enklere å skape gode levebrød på enn andre slik flere forskere viser til (Kalugina, 2013, Wegren et al., 2003, White, 2009, Schoch et al., 2010, Artemov og Novokhatskaya, 2014).

Mange av stedene og familiene som klarer seg bedre er karakterisert av god tilgang til naturressurser. En studie foretatt av Florinskaja (2001 s. 69 i White 2009 s. 564) fant ut at arbeidsmigrasjon var mindre vanlig fra gater med tømmerhus der man hadde kjøkkenhager enn fra nabolag uten. Dette viser at hvilke ressurser og kapitaler man har tilgang til, er med på å avgjøre hvilke strategier man velger, deriblant migrasjon. Kjøkkenhager i tilknytning hjemmet eller datsjaen er svært utbredt. I 2015 sto kjøkkenhagene for 77 % av landets potetproduksjon, 67 % av grønnsaksproduksjonen og 76 % av frukt- og bærproduksjonen (Rosstat, 2017). Dette understreker russernes forhold til jorden og naturen selv om årsakene til den høye prosentandelen er mer sammensatt enn at det ene og alene er den russiske sjel som skal ha æren for dette. Utbredelsen av kjøkkenhager er ikke udelt positiv.

Den kom delvis som følge av raseringen av jordbruket etter Sovjetunionens oppløsning. Kollektiver har blitt nedlagt i stor skala, og en studie foretatt av Kalugina (2013) viste at mislykkede markedsreformer har gjort at landbrukssektoren derfor i stor grad domineres av familieproduksjon. Dette har i hovedsak vært en overlevelsesstrategi for dem som mistet jobbene på kollektivene, men også fordi kommersielle selskaper og gårder ikke klarer å stå for produksjonen alene. Inntekter fra produksjon i kjøkkenhager sto i 2005 for 27 % av en families inntekter og andelen som konsumerte alle produktene selv eller ga til slektninger hadde gått ned fra 65 % til 45 % mellom 1999 og 2005 (Artemov og Novokhatskaya, 2014 s. 196).

Forbruksmønsteret har endret seg noe og flere har fått evne til å kjøpe såkalte forbruksvarer, husholdnings- og annen teknologi. Det er også et større fokus på å forbedre levestandarden sin enn før og folk benytter seg av tjenester innen transport, oppussing, bygg og mekanikk i langt større grad enn tidligere. Vi ser tendensen til økt gjensidig hjelp mellom rurale familier og slektninger som bor urbant. Særlig økonomisk hjelp har økt i begge retninger mens praktisk hjelp i landsbygden har sunket. Dessuten bidrar familien på landsbygden i økende grad med produserte varer til dem i byen (Artemov og Novokhatskaya, 2014 s. 196). Dette viser at de rurale levebrødene er i endring, men at de økonomisk marginaliserte i stor grad forblir nettopp det.

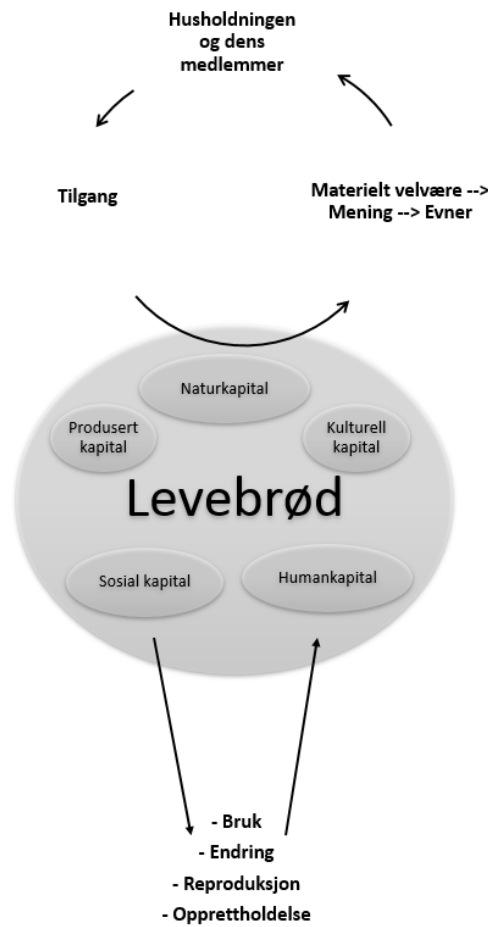
3 TEORETISK RAMMEVERK

På bakgrunn av studiens mål og problemstillingenes art, er det nødvendig med et teoretisk rammeverk som griper fatt i studiens intensjoner på en effektiv måte. Dette kapitlet vil vise hvorfor en levebrødtilnærming er relevant og mest fruktbar når vi skal se på hvordan migrasjon påvirker avsenderfamilier. Dessuten gir dette muligheten til å plukke ut migrasjon som variabel for de familiene som ikke har migranter og sammenligne deres levebrød og strategier med familier med migranter innenfor det samme rammeverket. I det følgende vil levebrødsystemteori gjennomgås, deretter migrasjonsteori og hvordan den er relevant og nødvendig å se i sammenheng med førstnevnte. Til slutt vil migrasjon som diversifiseringsstrategi bli gjennomgått med sine utfordringer. Lewis' to-sektormodell vil også bli presentert mot slutten sammen med en teoretisk problemstilling for å bidra til å heve blikket fra familieplan til lokalsamfunnet i møte med migrasjon.

3.1 LEVEBRØDSYSTEMTILNÆRMING

3.1.1 DET KOMPLEKSE LEVEBRØDSYSTEMET

Den mest siterte definisjonen på levebrød finner vi av Carney (1998, basert på Chambers & Conway 1992 s. 7): «et levebrød omfatter de evner og midler (både materielle og sosiale ressurser) og aktiviteter som trengs for å danne et livsgrunnlag». At evner og sosiale ressurser har fått en plass sammen med materielle ressurser, henger sammen med utviklingen på nittitallet som gjorde at man sluttet å se på fattige som ofre. Folk er ikke passive ofre, og selv om de begrenses av strukturene rundt dem i mange tilfeller, klarer de å spille en aktiv rolle i utformingen av eget liv og levebrød ved hjelp av andre ressurser (De Haan og Zoomers, 2003, s. 352). Totalt sett utgjør disse ulike ressursene komponenter i et større levebrødsystem (Figur 1). Bebbington (1999, s. 2022) beskriver disse som produserte, menneskelige, naturlige, sosiale og kulturelle elementer som hver kan utnyttes og utgjør kapitaler man kan ha mye eller lite av. Disse kapitalene utgjør ikke bare grunnlaget for livet, men gir også mening til det.

Figur 1. Levebrødsystemet, dets komponenter og samspill. Basert på Bebbington (1999).

De fem kapitalene som til sammen utgjør levebrødet, har kommet til gradvis. Mens forskningen tidligere i hovedsak fokuserte på materielle og økonomiske forhold, altså *produsert kapital*, kom *humankapital* til på nittitallet. Med humankapital menes evner og kunnskaper et individ tilegner seg gjennom utdanning og (jobb)erfaring. Denne kapitalen kan investeres slik at personen får mer igjen for produsert kapital (arbeid). *Naturkapital* ble videre inkludert med fokus på tilgjengelige og omkringliggende naturressurser. Da er det viktig å se på hvilke ressurser et individ har tilgjengelig, enten de er i bruk eller ikke, om det så er jorder, skog eller fiskevann. Siden har *sosial kapital* blitt inkludert. Woolcock (1998 i Bebbington 1999, s. 2036) definerte det som «normene og nettverkene som legger til rette for kollektiv handling for gjensidig gevinst». Kapitalen handler altså om organiseringen av sivilsamfunnet og dets forhold til stat og marked. Det skiller mellom i hovedsak vertikale strukturer og

horisontale strukturer. Samfunn med vertikale sosiale strukturer gir få muligheter til individet til å påvirke strukturene rundt seg. Hvis samfunn og/eller marked er autoritære, har individer mindre sosial kapital. Til gjengjeld vil samfunn med horisontale strukturer gi mer rom for sivil handling og innflytelse enten den er individuell eller kollektiv. *Kulturell kapital* er den siste kapitalen. Den handler om hvordan man forstår de kulturelle kodene som til sammen utgjør normer og verdsett. Selv innad i samme samfunn kan det være ulike grupper med ulike kulturer (Bebbington, 1999).

Disse fem kapitalene gir individer så vel som medlemmer av en familie en viss materiell velvære. Besittelsen, vedlikeholdet og utviklingen av kapitalene gir dessuten mening til tilværelsen, som i sin tur i kombinasjon med det materielle velværet setter individene og familien i stand til å handle og slik både dra nytte av, opprettholde tilgang til, reproducere og endre de ulike kapitalene (Figur 1). Levebrødsystemet er altså dobbelsirkulært, men det opererer ikke i et vakuum.

Et annet viktig element er den velkjente treenigheten bestående av stat, marked og sivilsamfunn. Hvilke forhold mennesker har til disse elementene, og hvordan de opererer i sfæren til folk, er med på å forme folks levebrød. De ulike sfærene opererer etter sine egne logikker med egne regler og normer, og folk, enten individuelt eller i organisasjoner forhandler konstant om disse reglene og normene ved hjelp av sine kapitaler. Det kan dreie seg om å investere kapitaler i markedet, engasjere sivilsamfunnet i forsvaret av rural utdanning eller å kjempe for sine interesser i offentlige budsjetter (Bebbington, 1999 s. 2035). Tilgangen til disse tre sfærene avhenger av hvilke kapitaler en person har, og spesielt avhenger den av den sosiale kapitalen: Folk med store landeiendommer (naturkapital) eller finansielle ressurser (produsert kapital), sterke sosiale nettverk (sosial kapital) og høy utdanning (human og sosial kapital) er i bedre stand til å få tilgang til stats- og markedsinstitusjonene og i tillegg være med på å påvirke dem.

Levebrødforskningen har i hovedsak vært rettet mot rurale familier og samfunn, men i og med at familier blir stadig mer geografisk spredte gjennom migrasjon, møter de rurale levebrødene de urbane, og de kan dessuten blandes sammen. De rurale levebrødene karakteriseres av en familie sine medlemmers evner til å bevare eller øke tilgangen til ulike ressurser, det være seg land, lån, evner, arbeidskraft etc., og av og til må en familie ofre én ressurs for å sikre tilgang til en annen. De må også evne å muliggjøre at ressursene de har styrker levebrødet, for eksempel gjennom markedsadgang, og dessuten finne måter å forsterke de positive effektene

ressursene har på levebrødet. Pleiing av sosiale nettverk for å sikre tilgang til de tre foregående punktene er vesentlig (Bebbington, 1999 s. 2028).

Målet er å skape et bærekraftig levebrød slik Carney (1998, basert på Chambers & Conway, 1992 s. 7) definerer det: «Et levebrød er bærekraftig når det kan både takle og komme seg fra stress og sjokk, samt vedlikeholde eller forsterke de samme evner og midler nå og for framtiden uten å ødelegge selve grunnlaget for disse». Før vi går videre til levebrødstrategier og hvordan den teoretiske anvendelsen i studien skal være, er det nyttig å se på hva slags tilnærming man historisk har hatt til levebrød for å unngå å gå i de samme fellene selv.

3.1.2 LEVEBRØDFORSKNINGENS TILBLIVELSE

Utviklingsgeografien og –forskningen var tidligere preget av en stakkarsliggjøring og umyndiggjøring av dem – som regel de fattige – det skulle forskes på, og ingen forskningstradisjoner har vært uskyldige.

Etter Andre verdenskrig var utviklingsgeografien først preget av nymarxistiske strømninger som satte utbredelsen av ulikhet i sammenheng med ulike maktforhold. Forskningen var i stor grad preget av konsepter som verdenssystemer, urettferdig handel og produksjonsteori, og fokuserte i hovedsak på de overordnede strukturene. For individet betydde det at dets valg ble formet av strukturene som omsluttet en, og slik var det også strukturene som måtte endres. Da høyrebølgen slo innover Vesten på 80-tallet, mistet de nymarxistiske analysene sin innflytelse, og neolibérale analyser og programmer ble rullet ut. Bøndene ble utpekt som syndere som kontrollerte verdifulle ressurser som de ikke klarte å forvalte på en god måte. Løsningen var statlig nedbygging og ombygging, reregulering og privatisering til fordel for storskaladrift (Bebbington, 1999 s. 2023-5). Mens dette pågikk tok postmarxistiske strømninger over i academia. Fokuset på ulik velstands- og maktfordeling fortsatte, men ikke i et utelukkende strukturperspektiv. Aktøren fikk en større rolle og man anerkjente dermed at folk skaper sin egen historie samtidig som at dette ikke skjer uavhengig av de politiske og økonomiske strukturene rundt dem (De Haan og Zoomers, 2003 s. 351). Slik kom det en kobling mellom mikronivå bestående av individers mål (*agency*) og nære sosiale relasjoner; mesonivå bestående av nettverksrelasjoner og lokalsamfunn; makronivå bestående av økonomiske og politiske strukturer. Disse nivåene interagerer og forandrer hverandre konstant.

Denne tilnærmingen banet vei for levebrødsystemforskningen. Siden ga Giddens en ytterligere dimensjon til levebrødsystemene gjennom å knytte dem til sted (*locale*). Ulike steder gir ulike utfall til tross for at man har de samme operative prosessene (de ulike nivåene). Et sted er en tilrettelegger i det at det tilgjengeliggjør kunnskap og ressurser som mennesket kan bruke for å handle til det beste for levebrødet sitt. Samtidig begrenser stedet mennesket gjennom å binde det til disse ressursene og kunnskapene. I kraft av å være unike gir steder ulike muligheter gjennom sine ulike ressurser for menneskene som bor på dem. Dette gir mennesker ulike kapitalforhold, og er med på å forklare lokale forskjeller (De Haan og Zoomers, 2003 s. 351-2).

Dette gir grunnlag for å forkaste landbruksbaserte levebrød som en analytisk enhet slik den har vært og heller se på rurale eller perifere levebrød: Selv om noen landbruksbaserte levebrød kan være i krise, kan andre levebrød oppstå og avhjelpe situasjonen. Gjennom geografisk forankring kan levebrødsystemer ses i større sammenhenger, og slik hvordan de påvirker og påvirkes av globaliseringen.

3.1.3 LEVEBRØDSTRATEGIER

Akkurat hva en familie gjør og hvilke strategier de velger for å skape en best mulig tilværelse avhenger av hvilke midler, eller kapitaler, de har til rådighet. Ved hjelp av en kapitaltilnærming kan vi unngå å gå i fellen der fattige blir sett på som passive og nødstilte slik forskningstradisjoner tidligere har gjort. Selv om en familie for eksempel ikke står finansielt sterkt eller har oppsparte midler, har de andre materielle og ikke-materielle midler som for eksempel familie, helse, evner, nettverk og naturressurser. Disse midlene gir både begrensninger og muligheter. Både hvilke midler de eier eller har tilgang til, levebrødene de ønsker å skape og strategiene de velger, er alle påvirket av konteksten man lever i.

Konteksten har to dimensjoner hvor den første er treenigheten nevnt ovenfor bestående av stat, marked og sivilsamfunn med deres normer, lover og regler som former levebrødet; den andre dimensjonen er sårbarhet, altså usikkerheten som oppstår rundt et levebrød ved endringer i miljø eller i den sosiale, politiske og økonomiske sfæren (Rakodi, 2002 i de Haan og Zoomers 2003 s. 356). Levebrødstrategiene blir til i denne konteksten og dreier seg både om overlevelse, sikkerhet og utvikling. Utfallene kan være økt materielt og ikke-materielt velvære, tilgang til ressurser, bedre forvaltning av ressurser eller økt motstandsdyktighet mot

svingninger som påvirker for eksempel matsikkerhet eller jobbmarkeder (Thieme, 2008 s. 53-4).

Selv om en familie kanskje ikke eksplisitt har det som mål, kan de implisitt jobbe mot å få i stand et bærekraftig levebrød slik nevnt i kapittel 3.1.1. I og med at bærekraft er et litt abstrakt begrep å måle, er det i studien mer hensiktsmessig å fokusere på levebrøddiversitet og hvilke effekter det får. De Haan og Zoomers (2003) peker på at flere studier har vist at husholdninger eller familier som diversifiserer levebrødene sine og skaper flere inntektskilder er gjennomgående mer bærekraftige enn de som ikke gjør det. Dermed er det rimelig å ha denne tilnærmingen som utgangspunkt for analysen ved å anta at diversitet fører til mindre risiko og gjør at en familie har flere bein å stå på og får økt fleksibilitet ved stress og sjokk mot levebrødsystemet.

3.2 MIGRASJON

Å legge alle eggene i samme kurv synes stadig vanskeligere ettersom steder knyttes stadig tettere sammen enten det er i samme skjebnefellesskap, at noen steder vinner på at andre taper og motsatt, eller klimaendringer som truer avlinger og boforhold. I og med at folk velger mellom flere ulike strategier for å bedre levebrødet sitt, er det nødvendig å foreta en avgrensning i denne oppgaven når det kommer til hvilke strategier det er rom for å se nærmere på. Som nevnt i kapittel 1 er fokuset i denne oppgaven på migrasjon som strategi, og det er rundt det følgende vil dreie seg.

Migrasjon blir i forskningen ofte sett på som et resultat av kriser, enten disse er naturlige, økonomiske eller demografiske (De Haan, 1999 s. 1). Dette stemmer delvis. Faktum er at migrasjon har vært en del av menneskenes natur siden vår kollektive historie startet i Afrika for 150 000-200 000 år siden. Våre forfedres evner til samarbeid og tilpasning til nye geografiske miljøer førte til at samtlige av Jordens kontinenter – med unntak av Antarktis – var befolket 70 000 år etter at de første vandrerne forlot det afrikanske kontinentet. Parallelt med denne vandringen og karakteristisk for tiden frem til i dag er den økte tendensen til såkalt *cross-community migration*: Mennesker, enten i grupper eller alene, flytter på seg mellom ulike samfunn og over ulike avstander. Folk har reist som arbeidere, oppdagere, flyktninger, bønder, gjetere og mye mer. Konsekvensene har vært differensiering mellom steder og også

samhandling mellom steder (Goldin et al., 2011 ss. 11-2). Migrasjon er altså ikke bare et resultat av krise, men også et vanlig element i de fleste samfunn.

I det historiske Europa har migrasjon vært en del av både rike og fattige folks strategier for overlevelse. Den har vært både tvunget og frivillig, og den har heller ikke kun foregått fra det rurale til det urbane slik man ofte kan få inntrykk av i utviklingsforskning selv om det har vært tilfellet i en europeisk-historisk kontekst. De Haan (1999) viser at den største andelen migranter forflytter seg mellom rurale områder, og ulike destinasjoner gir ulike utfall for de ulike migrantene og deres familier. Dette er ikke tilfelle i Russland slik vist i kapittel 2.2.1. Russlands migrasjonsmønster passer bedre til de øvrige europeiske. For mange i Russland kan første steg være å flytte til et litt større sted for så å flytte til et enda større sted.

Fra geografen og statsviteren Ravensteins migrasjonslover med deterministiske trekk fra 1885 og frem til i dag har migrasjonsforskningen gjennomgått store forandringer (Aase, 2006 s. 215). Mest kjent er Todaros modell fra slutten av 60-tallet. Modellen sier at avgjørelsen om migrasjon tas på individnivå på bakgrunn av en nytte-kost-analyse av forventet inntekt. Personer ønsker å gjøre det som gir mest avkastning for sin humankapital: altså å finne en måte der man får mest mulig tilbake for sine evner (De Haan, 1999 s. 10). De finansielle og emosjonelle kostnadene ved migrasjon veies opp mot gevinstene migrasjon kan gi sammenlignet med om man ikke migrerer. «Gevinsten» dreier seg som oftest om høyere lønninger, og er slik en forklaring på hvorfor folk flytter fra lavinntektsområder til høyinntektsområder (Goldin et al., 2011 ss. 99-101).

Push-pull-modeller har også fått et visst fotfeste, der forskere ser på hvordan ulike faktorer dytter og drar i mennesker og gir dem ulike grunner til å flytte enten det er høyere lønninger i byene (pull) eller knapphet på jord på landsbygden (push). Ulike forskere har tillagt ulik vekt til «pull»- og «push»-effektene.

Marxistiske analyser har også satt sitt preg på migrasjonsforskningen med sin strukturelle tilnærming: Migrasjon er ikke frivillig, men den eneste måten å overleve på etter å ha blitt fremmedgjort i sitt eget samfunn som følge av den kapitalistiske utviklingen, og slik fokusert på push-effektene (De Haan, 1999 s. 11). Steder som ikke er interessante for kapitalismens utvikling faller bakpå og ender opp med å mate kapitalismens sentre med arbeidskraft. Utvikling ett sted medfører dermed underutvikling et annet sted (Bull, 2002 s. 309).

Både individualistiske og marxistiske analyser har blitt kritisert for å kun se på én side av saken. Som resultat har nyere teorier trukket fram nødvendigheten av å innlemme både strukturelle faktorer og individuelle motiver i en og samme teori. Giddens' struktureringsteori har fungert som rammeverk og postulerer at folks handlinger avhenger av deres forståelse av strukturene de befinner seg i og at de forsøker å utnytte manøvreringsrommet strukturene gir for å imøtekomme egne ønsker og drømmer (De Haan, 1999 s. 12). På 70-tallet oppdaget forskere at migrasjon ikke nødvendigvis var en enveisbevegelse til fordel utelukkende for byene slik de tidligere hadde antatt. Migrasjon syntes å ta en sirkulær form der mange migranter pleiet og beholdt forholdet sitt til avsenderstedet i langt større omfang enn tidligere antatt (De Haan, 1999 s. 13).

Sammen med den fornyede tilnærmingen til aktøren ble det nødvendig å nyansere motivet individer har for å migrere. Relativ deprivasjon vil si den deprivasjonen en person føler når hun sammenligner sitt velvære med velstandsnivå med andre individer i en referansegruppe hun mener det er relevant å sammenligne seg med (Czaika, 2012). Det kan dreie seg om økonomiske forhold, kulturelle forhold, sosiale forhold eller forhold som er med på å definere livet til en person. Push-faktoren blir dermed satt i en større psykologisk sammenheng: For å vite at hun har det vanskelig, må hun vite hva hun burde kunne forvente.

3.3 MIGRASJONSSTRATEGIENS JANUSANSIKT

Globaliseringen har hatt en innvirkning på hva slags levebrødstrategier som er tilgjengelige for en familie, og spesielt de fattige utnytter dette (De Haan og Zoomers, 2003 s. 356). Som konsekvens har lokal utvikling blitt mye mer kompleks og variert enn tidligere. En utbredt form for levebrødstrategi har blitt at ett eller flere familiemedlemmer migrerer for å dra nytte av økonomisk vekst andre steder. Ofte er det snakk om rural-urban migrasjon til nærliggende byer, men det kan også være migrasjon til andre enden av landet eller utlandet.

Dette rokker ved den tradisjonelle oppfatningen om regioner som avgrensede enheter med stedbundne folk. Migrasjonen kan ta ulike former: Den kan være midlertidig eller sirkulær ved at en person søker jobb i byen på midlertidig eller permanent basis med mål om å returnere på sesongbasis for å hjelpe til med gård, den kan være permanent og slik gjøre at familien splittes, eller den kan gjøre at familien sanker inntekter fra flere kilder, hvilket kalles inntektsdiversifisering.

Hvis levebrødet skapes av kilder lokalisert på forskjellige plasser vil det være snakk om et flerstedlig levebrød (*multi-local livelihood*). Inntektsdiversifisering er mest utbredt blant fattige og marginaliserte og var tidligere antatt ville føre til ytterligere marginalisering av disse gruppene. Men det motsatte ser ut til å være tilfelle. Det å styrke inntektsporteføljen synes nærmest nødvendig i en verden der steders utvikling ikke lenger foregår uavhengig av hverandre. Inntektsdiversifisering betyr ikke å ha sporadiske ekstraintekter, men at inntektene kommer fra flere kilder på permanent basis (De Haan og Zoomers, 2003 s. 356).

Kontrasten til sovjettidens jobbmarkedsstabilitet er enorm og som følge av total økonomisk omstrukturering er mange familier i Russland nødt til å ty til inntektsdiversifisering for å trygge levebrødet. Russere har særlig siden Sovjets oppløsning vært flinke til å sørge for levebrødet sitt ved hjelp av ulike strategier, som for eksempel gjennom utbredelsen av kjøkkenhager og generell utnyttelse av naturressurser. For mange er likevel migrasjon den fremste og beste strategien ettersom andre strategier kan være vanskelige.

I det følgende vises det hvordan migrasjon som inntektsdiversifisering av levebrødet til en familie kan arte seg og hvilke følger en slik strategi kan få.

3.3.1 GEOGRAFISK SPREDTE FAMILIER

For å kunne snakke om flerstedlige levebrød må aktørene som skaper det først avklares. De Haan og Zoomers (2003) skriver om at migrasjon skaper såkalte flerstedlige husholdninger (*multi-local households*). De peker på at vi må se på en husholdning i en videre forstand enn de økonomiske og geografiske rammene som tradisjonelt har vært med på å definere en husholdning. I studien er det problematisk å benytte uttrykket «husholdning» ettersom det til tross for at det er nødvendig å definere en husholdning utover den klassiske rammen, så er komponentene i den fremdeles gjeldende. I studien har det ikke blitt dokumentert hvorvidt migranten deler eiendom med avsenderhusholdningen, og i og med at migrantene i studien i hovedsak er (voksne) barn av informantene, stiller forholdet mellom dem seg noe annerledes enn om det hadde vært snakk om arbeidsmigrasjon utført at en forelder mens ektefelle og barn blir igjen. Derfor er det i studien mer håndterbart å se på familien og på relasjonene familiemedlemmene seg imellom har når familien blir geografisk spredt.

Goldin et al. (2011) skriver at migrasjon kan føre til oppsplitting av en familie gjennom at styrken på de sosiale båndene reduseres. Men ved å migrere kutter ikke migranten

nødvendigvis lenger de sosiale båndene slik det var før kommunikasjonsteknologien kom. Nå er ikke et farvel et endelig farvel lenger og en familie kan fortsette å pleie relasjoner over lange avstander. En migrant kan fortsette å være en del av familien selv om hun ikke bor på stedet eller forsørger direkte av inntektene som genereres der. Dette kan skje ved at migranten kommer på besøk og hjelper til med praktiske anliggender og/eller sender økonomiske bidra hjem. Bidragene kan også gå den andre veien fra avsenderfamilie til migrant. Slik kan de fortsette å de fortsette å dele levebrød til tross for at de er forskjellige husholdninger. Artemov og Novokhatskaya (2014) viser at slike forhold er vanlige i Russland. Flere i det rurale tar del i det urbane eller i andre rurale samfunn i tillegg til å ha en fot igjen i eget område (De Haan og Zoomers, 2003 s. 358).

Ved å ha et geografisk spredt inntektsgrunnlag får en perifer familie tilgang til ressurser som kanskje ikke er tilgjengelige der de bor, og i sum blir de mindre avhengige av den enkelte inntektskilde, deriblant produkter de dyrker. Artemov og Novokhatskaya (2014) viser videre at inntektene en familie får fra egenproduserte produkter falt fra 37 % til 25 % i 2005. Dette er karakteristisk for flerstedlige husholdninger, eller geografisk spredte familier hvor familiemedlemmer bidrar til hverandres levebrød, slik Ellis (2000 i De Haan og Zoomers, 2003 s. 356) viser. Avgjørende for at dette skal lykkes er at familiemedlemmene pleier relasjonene. Slik knyttes migrasjon til levebrødsystemteori og kan ses på som en familiestrategi for diversifisering av levebrødet (De Haan, 1999). Familie eller slektninger av migranten kan forvalte landjord på landsbygden og samtidig dra nytte av de «lettjente» og raske gevinstene i byen.

Ved å se migranten i sammenheng med familien hun har reist fra, blir det tydelig at avgjørelsen om migrasjon ikke tas i et vakuum av individet, men er et resultat av flere prosesser som foregår på ulike nivåer. Det er individuelle og familiære avgjørelser, sosiale nettverk samt økonomiske og politiske forhold som spiller inn og påvirker motivene for migrasjonen, det videre migrasjonsforløpet eller hvorvidt migrasjon i det hele tatt kan finne sted (Goldin et al., 2011).

For individet kan det i utgangspunktet være snakk om en følt relativ deprivasjon som ligger bak ønsket om å migrere. Midlet for å komme seg ut av deprivasjonen kan være å skaffe seg jobb eller utdanning. Trolig vil mange trenge hjelp fra familien for å realisere disse planene, og det kan medføre forpliktelser. Ikke alle kan dra og da må ofte de som kan, hjelpe avsenderfamilien. Det kan også være at migranten selv ønsker å bli i stand til å hjelpe familien

gjennom migrasjon, så hjelp trenger ikke være forpliktelse. I noen tilfeller er det nødvendig at familien hjelper migranten i starten av migrasjonsforløpet og den første tiden etter ankomst på det nye stedet (De Haan og Zoomers, 2003). På den måten bærer migrasjonsstrategien med seg en viss risiko ettersom avkastningen kan være uklar.

3.3.2 RELASJONELLE UTFORDRINGER

En av utfordringene ved flerstedlige levebrød er årsakene til at levebrødet har blitt nettopp flerstedlig. Familiemedlemmer er ikke bare opptatt av å bedre familiens levebrød, men også av å følge egne drømmer og ambisjoner. Relativ deprivasjon er som nevnt et vanlig fenomen, og spesielt i periferien. Når migrasjon først er muliggjort, ønsker mange å ta del i det de oppfatter som et spennende liv i de store byene. Utdanning er for mange nøkkelen for å kunne gjøre dette. Det gjør at familien kan komme i konflikt med individet i og med at det som er bra for individet ikke nødvendigvis er bra for familien. Likevel er migrasjon en risiko mange familier er nødt til å ta for å sikre levebrødet sitt. Familien må gi den enkelte spillerom for at strategiene skal gagne fellesskapet. Etter migrasjon er det derfor viktig å pleie relasjonene. Dårlige relasjoner vil redusere lojaliteten mellom dem og det kan ende med at ingen får hjelp av hverandre og at man slik ødelegger for begge parter.

Forbruksmønstre i byene er for eksempel annerledes enn i periferien og kan fort ende opp med å tappe lommeboken til migranten. Et annet moment er de sosiale relasjonene migranten skaper på destinasjonsplassen til mennesker hun treffer der. Disse relasjonene øker den sosiale kapitalen til migranten og kan i sin tur øke både kulturell og human kapital som igjen kan gi tilgang til bedre betalte jobber og dermed større produsert kapital som også kan komme avsenderfamilien til gode (De Haan og Zoomers, 2003).

Utfordringen er at nettverkene migranten skaper kan føre til at migranten føler mindre lojalitet til dem «hjemme» og at et nytt «hjem» skapes. Kanskje etablerer migranten familie på destinasjonsplassen, og hvor skal da lojaliteten ligge og ressursene rettes mot? Familiemedlemmene må finne en balanse mellom migrantens behov der hun er og resten av familiens behov der de er (Thieme, 2008).

Til sist er det verdt å nevne at en familie gjennom å være geografisk spredt ikke nødvendigvis får flere økonomiske inntektskilder. Det er også viktig at migranten bidrar i den sosiale verdenen til familien hun forlot, og ofte er dette enda mer nødvendig. Praktisk hjelp kan gjøre

at avsenderfamilien kan opprettholde det samme aktivitetsnivået som før og migranten nyttiggjør seg på en mye mer effektiv måte ved å bidra hjemme når det trengs samtidig som hun tjener penger. Jo nærmere migranten bor, jo enklere vil det være å komme på besøk enn når migranten bor langt unna, og motsatt. Mange familier synes dessuten det er praktisk å ha noen i byen som de kan dra nytte av gjennom deres sosiale relasjoner og markedstilgang (White, 2009). Dessuten er det mulig at flere i familien følger etter migranten og bosetter seg på destinasjonsplassen. I slike tilfeller er sosiale nettverk og gode relasjoner avgjørende for å gjøre prosessen så risikofri som mulig (Walker, 2010).

3.3.3 PRAKTISKE UTFORDRINGER

Selv om migrasjon kan være ment å skulle trygge avsenderfamilien gjennom bedre og flere inntekter, er det ikke nødvendigvis slik at dette skjer. Flere komplikasjoner kan oppstå.

Når en person flytter fra én plass til en annen, skapes nye sosiale rom. Dette gjelder enten det er snakk om land-til-land migrasjon eller rural-urban migrasjon. Disse rommene skaper nye kontekster for migranten. Bebbington overser i sin teori at ulike steder fungerer ulikt, og dermed verdsetter kapitaler ulikt (Thieme, 2008, s. 63). Kunnskapene og egenskapene en migrant har med seg fra landsbygden blir ikke nødvendigvis verdsatt like mye, om i det hele tatt i byen. Ofte resulterer dette i at migranter som flytter for arbeid ender opp i uformell sektor og mangelen på riktig kulturell, human og sosial kapital fungerer som en hindring for å kunne entre formell sektor.

Migranten ender dermed opp i en sårbar posisjon og kan heller ikke avhjelpe dem hun forlot i landsbyen siden kampen for å overleve i byen tar overhånd. Lover og regler gjør at migranten i uformell sektor har få eller ingen rettigheter, og da er hun prisgitt de nettverk hun har og kreativiteten i disse (Potter, 2008 ss. 420-5).

Ifølge forskning tyder mye på at migrasjon i hovedsak er suksessfullt i form av fattigdomsreduksjon for avsenderfamilie ved migrasjon til utlandet. Interne migranter sliter ofte vel så mye og etterlater slik familien ofte i en like stor finansiell usikkerhet som før, om ikke større (De Haan og Zoomers, 2003 s. 358). Mulige løsninger vil være å investere i kapitaler migranten mangler, men mange lar det være ettersom de lever i en illusjon om at de snart skal returnere (Thieme, 2008 s. 64).

Jobb er ikke den eneste strategien eller årsaken til at folk migrerer. Utdanning er også vanlig (De Haan og Rogaly, 2002, s. 6). Dette er en investering både for familien og for migranten selv. Som migranter flest er også utdanningsmigranter som oftest unge (De Haan, 1999 ss. 16-7). Utdanning hjelper migranten å heve sin humane og kulturelle kapital, så vel som sosiale. På sikt kan dette gi gevinster i form av produsert kapital. Likevel er det en risiko involvert her. Familien som sender migranten av sted må kanskje belage seg på å, i hvert fall om hun må betale skolepenger, bistå migranten økonomisk så lenge hun er under utdanning. Dessuten er det ikke sikkert at migranten får relevant jobb etter utdanningen og slik full uttelling for sin nyervervede humankapital. Dette avhenger selvsagt av hvordan arbeidsmarkedet er der migranten velger å søke jobb og kanskje vil det være nødvendig med ytterligere migrasjon. Slik kan den forventede gevinsten familien hadde sett for seg bli skjøvet frem på ubestemt tid.

Hvorvidt familien oppnår et mer bærekraftig og fleksibelt levebrød eller ikke, avhenger av hvordan bidragene fra migranten bidrar til stabilisering og utvikling på hjemmefronten. I kapittel 3.1.1 ble det henvist til Carneys definisjon av et bærekraftig levebrød: Det må kunne håndtere stress og sjokk samt evne å forsterke kapitaler og bestå for framtiden. Ved migrasjon som diversifiseringsstrategi er det både den produserte kapitalen så vel som den humane og sosiale kapitalen familiemedlemmer i hovedsak søker å styrke. Økt produsert kapital kan gi økt naturkapital ved at familien kan tillate seg investeringer som tidligere ikke var mulige og slik bli mer fleksible.

Hvor mye, hvor ofte og hvorvidt det forekommer pengeoverføringer fra migrant til avsenderfamilie, avhenger av flere faktorer. For det første må migranten, som nevnt ovenfor, ha en jobb som gir mer enn det migranten trenger for egen overlevelse. En annen faktor har vist seg å være kjønn. Kvinner er generelt mer troende til å sende penger, og blant annet derfor er det også mange kvinner som blir tillatt å migrere (Goldin et al., 2011 s. 102). Likevel betyr ikke dette at menn ikke bidrar. Kultur er en annen faktor. Dersom det er slik at det er unge som har migrert i hensikt enten jobb eller utdanning, er det ikke sikkert at det er sosialt akseptert at de hjelper foreldrene sine finansielt. Dette kom fram av en studie gjort i Kirgisistan, som er en tidligere sovjetrepublikk. Likevel er det noen ganger nødvendig å trosse kulturelle tabuer og for å unngå stigmatisering ender mange opp med å holde slike forhold hemmelige (Schoch et al., 2010 s. 215).

En siste faktor er hvorvidt det i det hele tatt er *nødvendig* for avsenderfamilien med pengeoverføringer. Når unge flytter og etter hvert kommer ut i arbeid, har familien ideelt sett

ett færre medlem å ta seg av, og slik kan den økonomiske situasjonen endres ved at familien kan få mer til overs. Spesielt gjelder dette dersom migranten ikke bidro økonomisk så lenge hun bodde hjemme: Intet er vunnet og intet er tapt. Dessuten spiller det en rolle hvorvidt de i avsenderfamilien selv er i arbeid. Er de pensjonert, er de trolig dårligere stilt enn om de er i arbeid, spesielt i land hvor pensjonene er lave (De Haan, 1999 s. 26).

Hovedfordelen ved pengeoverføringer er at de reduserer fattigdomsbyrden for mottakeren i det korte løp. I det mellomlange løp gir pengeoverføringer en mild økonomisk bedring, og i det lange løp *kan* de bidra til å bygge opp humankapital (Goldin et al., 2011 s. 192). David (1995 i de Haan 1999 s. 24) fant ut at gjennomsnittlige pengeoverføringer er lave, og at de i hovedsak brukes for å dekke basale behov. Dette bildet bekreftes også av Goldin (2010 s. 188). Selv om pengeoverføringer kan utgjøre opptil 90 % av en families inntekter (tall for internasjonale pengeoverføringer), er de sjelden så store at de bidrar til langsiktig utvikling på families- og lokalsamfunnsnivå, særlig hvis migranten befinner seg i samme land (De Haan og Rogaly, 2002, Goldin et al., 2011), men det kan skje og det skjer.

Det ser ut til å være en konsensus om at kun en liten del av pengeoverføringer brukes til å investere i produktive aktiviteter og enda mindre i europeiske samfunn der uproduktivt konsum spiller en enda større rolle (De Haan, 1999 s. 24). I studien foretatt i Kirgisistan kom det fram at familier var mer opptatt av å sikre seg statussymboler fremfor å foreta produktive investeringer som følge av pengeoverføringer (Schoch et al., 2010 s. 215). Likevel skal vi ikke stille oss utelukkende negative til såkalt uproduktivt konsum. Selv om det ikke gir gevinster på familienivå, bidrar det til pengeøkonomien på lokalt nivå (Goldin et al., 2011, s. 191). Dessuten kan bruk av penger på uproduktivt konsum tyde på at en familie allerede klarer å dekke de basale behovene sine. Likevel er det interessant å se på om migrasjon bidrar til ytterligere diversifisering. Her er det motstridende funn (De Haan, 1999).

Ved å investere i såkalt «luksus» kan en familie minske følelsen av relativ deprivasjon som også er en årsak til at folk migrerer. Hvordan de prioriterer utgiftene sine sier noe om hvorvidt familien har et bærekraftig levebrød eller ikke (De Haan, 1999 s. 21-2). Dersom hoveddelen av inntektene går til opprettholdelse av eksistensgrunnlag og neste del på uproduktive investeringer, er sannsynligvis ikke levebrødet særlig fleksibelt. Det samme gjelder i motsatt tilfelle. Det minst sårbare levebrødet er et der minst andel av inntektene går til å dekke basale behov og mest til enten produktive investeringer eller uproduktivt konsum. Et slikt forbruksmønster tyder på at de har et visst finansielt spillerom. Til slutt er det viktig å nevne

at dersom det ikke er mulig eller svært vanskelig å investere i den lokale økonomien av byråkratiske årsaker, kan migrasjon være en måte å bidra til levebrødet selv om det ikke skaper ytterligere utvikling på hjemstedet (De Haan og Zoomers, 2003 s. 358).

3.4 LEWIS' TO-SEKTORMODELL AKTUELL?

Gjennom kapitlet har det vært mye fokus på hvilke effekter migrasjon har på familier og deres medlemmer. Lite oppmerksomhet har blitt viet migrasjonens effekter på lokalsamfunnene som også berøres av den. Dette er først og fremst fordi oppgaven har som mål å se på konsekvenser på familienivå, men også fordi konsekvenser for samfunn må tas separat og delvis på grunnlag av konsekvensene for familiene som utgjør samfunnet.

Vi må tilbake til Lewis' to-sektormodell for å finne de første studiene av migrasjonens effekt på samfunnet (De Haan, 1999). Lewis' to-sektormodell postulerer at migrasjon til byene er drevet av industrialiseringen som foregår i dem og som følge av arbeidskraftoverskudd i periferien. Han hevder at rural-urban migrasjon og vekst i byer vil føre til at etterspørselen etter periferiens landbruksprodukter vil øke og slik føre til at marginalproduktiviteten på arbeid i landbrukssektoren øker samtidig som sektoren moderniseres i takt med at byene gjør det samme. Til slutt vil det være like lønnsomt i landbruket i periferien som i industrien i byen (Bhattarai og Kulkarni, 2011). Utvikling av urbane sentre vil altså føre til utvikling av periferien.

Lewis, som vant nobelprisen for sitt arbeid, er igjen blitt aktuell etter at hans dualteori ble anvendt av Bhattarai og Kulkarni (2011) i en studie i Nepal. Den nye studien viste at vekst i den urbane *tjenestesektoren* hadde bidratt til å heve marginalproduktiviteten på arbeid i landbrukssektoren markant i tillegg til at den var modernisert som følge av migrasjon til urbane sentre. De viste dermed at det ikke nødvendigvis er den industrielle sektoren som bidrar til urban vekst i moderne samfunn (Bhattarai og Kulkarni, 2011).

I tillegg til denne kritikken har Lewis' modell blitt kritisert for å være i overkant optimistisk. Kritikere av moderniseringsteorien, som for eksempel avhengighetsteoretikere, har pekt på, slik Bull (2002) viste i kapittel 3.2, at steder som ikke er interessante for den kapitalistiske utviklingen heller ikke får nytte godt av den, og at utvikling ett sted skaper underutvikling andre steder.

Det vil være interessant å se hvorvidt Lewis sin teori, gitt Bhattarai og Kulkarnis tillegg om tjenestesektoren, passer til de perifere stedene i Sibir. SFO har mistet mye industri siden oppløsningen av Sovjetunionen, og byene har utviklet nye tjenestesektorer etter at alt kollapset på 90-tallet (White, 2009). Spørsmålet er dermed om rural-urban migrasjon bidrar til at de to sektorene tjener hverandre i stedet for at landsbyen reproducerer arbeideren, men mister gevinstene hun skaper. Generelt stiller mye av utviklingsforskningen seg kritisk til effektene av rural utvikling som følge av migrasjon slik vist tidligere i kapitlet og som De Haan og Rogaly (2002) og Goldin et al. (2011) påpeker, ved at effektene heller er på husholdningsnivå fremfor på et lokalt nivå.

Siden masterstudiets omfang er for lite til å gå like detaljert til verks som Bhattarai og Kulkarni, vil dette bli undersøkt ved hjelp av sekundærkilder, informantutsagn og de øvrige funnene fra forskningsspørsmålene presentert i kapittel 1.1.2, og slik bidra til å belyse hovedproblemstillingen. Den teoretiske problemstillingen blir besvart i kapittel 6.4.3.

4 METODE OG FORSKNINGSDSIGN

4.1 VITENSKAPSTEORETISKE REFLEKSJONER OG VALG AV FORSKNINGSDSIGN

4.1.1 VERDENSANSKUELSENS EPISTEMOLOGISKE IMPLIKASJONER

Et naturlig sted å starte før man setter i gang med forskningsprosjektet sitt, er å reflektere over et viktig epistemologisk spørsmål: Nemlig spørsmålet om hva slags kunnskap det er mulig å få om det temaet som skal under lupen. Dette er et gammelt filosofisk spørsmål i vestlig tenkning, og noe fasitsvar foreligger ikke (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 44). Likevel vil ens syn på om det går an å få tak i såkalt *objektiv* kunnskap, og om det virkelig er mulig å *måle* fenomener, påvirke metodebruken som sådan. Først må vi ta et ontologisk valg, altså spørre oss selv om hvordan vi tror verden er satt sammen. Hvis vi tror at det finnes en ytre verden utenfor mennesket som eksisterer uavhengig av oss, får det epistemologiske konsekvenser for hvordan vi kan skaffe kunnskap om den.

Det har vært vanlig å skille mellom to paradigmer, *correspondence*-paradigmet og *coherence*-paradigmet. Eller med andre ord teoriene om sammenfall og sammenheng. Kort oppsummert sier teorien om sammenfall at det finnes en ytre virkelighet som vi ved hjelp av fornuften observerer og får kunnskap om. Målet med all vitenskap og kunnskapsproduksjon er å nærme seg virkeligheten, og vi befatter oss med kausalforklaringer (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 46). Teorien om sammenheng postulerer at verden vi opplever er satt sammen av fenomener som ikke nødvendigvis er slik vi oppfatter dem. På tross av dette klarer vi å skape mening av det vi ser ved at vi finner logiske sammenhenger mellom antakelser, data, analyse og konklusjoner. På den måten er det riktig for «oss». Sansene våre påvirker hvordan vi opplever den ytre verden og for andre vesener vil den fortone seg annerledes. Ulike tankemønstre (*kultur*) gjør at også mennesker opplever verden ulikt og tillegger fenomener ulik mening og intensjon (Aase og Fossåskaret, 2014 ss. 48-9). Det er vår kunnskap som danner den ytre verden.

Disse to epistemologiske paradigmen har alltid stått mot hverandre og gitt grunnlag for ulike vitenskapsteoretiske tradisjoner. Nylig har det dukket opp et nytt epistemologisk paradigme som på mange måter griper over de to tradisjonelle: Erfaringsrealisme. Den springer ut fra kognitiv vitenskap og trekker på erfaringer fra teorien om sammenheng i det at vi erfarer verden gjennom sansene våre. Den bærer også med seg elementer fra teorien om sammenfall i at det eksisterer en verden uavhengig av oss selv, og at noen ganger vil den rukke ved våre antakelser om hvordan den er konstituert slik at vi må revidere våre forklaringer (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 59). Erfaringsrealismen medfører tre viktige implikasjoner: En tanke er primært et resultat av våre sansers og kroppslige erfaringer i den ytre verden. Skillet mellom fornuft og kropp avvises. Vi danner tankerekker i hjernen når vi treffer på fenomener og resonnerer på samme måte når vi møter et lignende fenomen neste gang. Abstrakte begreper er ofte metaforiske og lånt fra andre erfaringer (Aase og Fossåskaret, 2014 ss. 55-6). Det betyr at mye av vårt språklige repertoar ikke er nøyaktige beskrivelser av objektene de er ment for, og dermed også kan ha forskjellig mening for ulike mennesker.

I felt vil en slik erfaringsrealistisk tilnærming til kunnskap og verden være nyttig og sannsynligvis nødvendig. I en kvalitativ studie hvor informanter får lov til å reflektere rundt et tema er det nødvendig å prøve å få innsikt i hva disse refleksjonene faktisk betyr. Ifølge erfaringsrealismens tre implikasjoner er det for det første nødvendig å forstå konteksten informantene lever i. For det andre er det nødvendig å forsøke å ta av sine egne «kulturelle briller» og forstå deres verdensanskuelse. Til slutt er de to øvrige implikasjonene nødvendige å ha innsikt i for å forstå meningsinnholdet i metaforer, begreper og utsagn. I mitt tilfelle er det ikke bare være en kulturell forskjell, men også en språklig som danner ytterligere utfordringer. Disse innsiktene får metodologiske implikasjoner for valg av forskningsdesign, hoveddesign og feltmetoder.

4.1.2 FORSKNINGSDESIGN

Avgjørelsen om valget mellom intensivt eller ekstensivt design ligger i problemstillingen. Tid, ressurser, antall kilder og variabler som skal undersøkes, er også bestemmende for design (Busch, 2013 s. 52). Et intensivt design går mer i dybden enn et ekstensivt og egner seg godt til komplekse problemstillinger. Man baserer seg på færre kilder, men lengre intervjuer. Studien min har et intensivt design. Problemstillingen er for kompleks til å svares på uten å gå

nok i dybden, tid og pengeressurser har vært begrenset, og jeg har mange variabler som skal undersøkes rundt det ene forskningsfenomenet.

Når det kommer til valget mellom kvalitative eller kvantitative data, er det ofte slik at intensive design kun lener seg på kvalitative data da det er få respondenter og mange variabler som skal undersøkes. Ett problem med kun å samle inn kvalitative data, og spesielt når vi har begrenset med tid til å samle inn store mengder, er at vi kan få utfordringer med hensyn til overførbarhet av resultatene til andre situasjoner (Busch, 2013 s. 53). Dette valgte jeg å løse ved å samle inn data som kan behandles både kvalitativt og kvantitativt. Spørreundersøkelsen utformet jeg slik at den ikke bare samlet inn kvantitative data, men også kvalitative ved å legge inn kvalitative oppfølgingsspørsmål til de strukturerte spørsmålene. De resterende kvalitative dataene ble samlet inn i dybdeintervjuer og feltsamtaler.

4.1.3 CASESTUDIE

Casestudier egner seg godt for intensive design som baserer seg på kvalitative data, men kan også dra nytte av kvantitative data. Disse dataene kan hentes inn gjennom blant annet feltarbeid og observasjoner (Yin, 1981b s. 58). I casestudier legges det vekt på at for å forstå fenomenet som studeres, må man også forstå konteksten (Busch, 2013 s. 56). Det er viktig å forstå at casestudie ikke er en metode, men en forskningsstrategi med ulike design og metoder (Yin, 1981a s. 99). Den prøver å undersøke et fenomen i dets virkelige kontekst, spesielt når grensene mellom fenomen og kontekst ikke er helt tydelige (Yin, 1981b s. 59). Konsekvenser av fraflytning for levebrødstrategier er et slikt fenomen som ikke kan forstås uten konteksten det eksisterer i.

Hovedinnvendingen mot casestudier er at de ikke gir grunnlag for å danne vidtrekkende generaliseringer om en populasjon, om noen i det hele tatt. Dette betyr likevel ikke at forskeren skal avskrive resultatene som lite valide siden de blant annet kan avdekke strukturer og relasjoner samt bidra til å generere eller modifisere hypoteser. (Rice, 2010 s. 232). Det finnes i hovedsak to typer casestudiedesign som har dette som formål. Det ene er et enkeltcasesdesign, og det andre er et såkalt *multiple-case design*. I sistnevnte forsøker forskeren å utvikle en generell forklaring eller syntese på bakgrunn av en gruppe caser gjennom en såkalt *cross-case*-analyse, der forklaringen til én case sammenlignes med forklaringen til en annen (Yin, 1981a s. 108): Man antar at det samme fenomenet kan studeres

i ulike kontekster og at forklaringene fra de enkelte casene skal bidra til en større grad av generell forklaring eller syntese (Yin, 1981a ss. 101-2).

Studien min vil ta opp i seg elementer fra multiple-case design. Siden datagrunnlaget samlet inn på de enkelte feltlokalitetene ikke er så stort, er det ikke formålstjenlig å alltid skille tydelig mellom dem i analysen. I stedet blir det understreket når noen feltlokaliteter skiller seg ut fra andre i analysen. De fire stedene har, som vi skal se i introduksjonen av dem i kapittel 5, ulike karakteristikk og egenart, men har det til felles at de opplever at særlig unge flytter fra. Da er det interessant å se om det er noen vesentlige forskjeller i måtene levebrødet er konstituert på, push-pull-faktorer som driver folk til flytting, og om konsekvensene av migrasjon arter seg ulikt for de forskjellige feltlokalitetene eller om det er sammenfall.

4.2 UTVALG OG FELTFORBEREDELSE

4.2.1 UTVALG

En masterstudies omfang og størrelsesorden tilsier at det vil være en feilslutning å tro at forskeren kan trekke generaliserende konklusjoner omkring et tema, som for eksempel migrasjon. I stedet må studien strebe etter å generalisere om migrasjon i feltområdene.

Hva er et godt utvalg? I studien min skulle jeg snakke med familier *med* og *uten* migranter for så å sammenligne disse kategoriene med hverandre. Jeg ønsket å foreta en såkalt *purposive sampling*, som vil si at man ønsker å få kontakt med et bredt og variert utvalg av familier med ulik klasse og sammensetning (Gobo, 2004 s. 33). Studien var ikke avhengig av å oppnå representativitet ettersom det var snakk om en kvalitativ studie som i hovedsak var ute etter å få tak i erfaringene og opplevelsene til et utsnitt av befolkningen. Representativitet krever en helt annen størrelsesorden på utvalget og er langt viktigere i kvantitative studier hvilket dette ikke er (Gobo, 2004).

I felt viste dette seg å være vanskelig å ha kontroll over hva slags utvalg studien skulle bestå av siden jeg ikke var kjent i området rundt Krasnojarsk og heller ikke hadde noe nettverk utover én bekjent før jeg dro dit. Den første uken etter ankomst satte han meg i kontakt med sitt nettverk og flere av dem fungerte som døråpnere og nøkkelinformanter under oppholdet mitt. Det var min tilknytning til disse som ble avgjørende for hvilke steder jeg kom til å besøke og for hvem de første informantene kom til å bli. Etter det første intervjuet benyttet jeg

meg av snøballmetoden for å komme i kontakt med nye informanter. Med mindre informantene uoppfordret kom med forslag til hvem jeg burde snakke med, spurte jeg dem, og slik hele tiden utvidet utvalget. Problemet med å satse på denne metoden var at jeg mistet kontroll over type utvalg ettersom det var informantene eller nøkkelinformantene som henviste meg videre. Dette viste seg likevel å ikke være et problem. Det eneste absolutte kravet mitt var at balansen mellom familier med og uten migrant måtte være noenlunde lik. Etter hvert som jeg ble kjent med de ulike feltlokalitetene så jeg at det var ganske egalitære steder i den forstand at det var liten klassevariasjon på det enkelte stedet, men at variasjonen mellom stedene kunne være større.

Målet var å gjennomføre om lag 50 intervjuer, hvor 25 skulle være i familier med migrant, og 25 i familier uten migrant. Fasiten ble 43. Jeg ønsket å gjennomføre åtte lengre intervjuer, men praktiske årsaker og tid gjorde at det ble halvparten av dette.

4.2.2 FORBEREDELSE OG VALG AV FELTLOKALITETER

For innreise i Russland kreves det visum, og etter samtaler med ulike Russland-forskere og ambassaden i Moskva ble jeg sterkt anbefalt å skaffe meg forskervisum i stedet for turistvisum. Jeg ble satt i kontakt med Det norske universitetssenteret i St. Petersburg og de utstedte invitasjon. I visumsøknaden må man oppgi alle steder man har tenkt å besøke for å få godkjenning. Det viste seg imidlertid at ingen av stedene jeg oppga utenom Krasnojarsk, ble besøkt siden valget av feltlokasjoner til syvende og sist berodde på helt andre betingelser enn mine forhåndsbestemte ønsker. Likevel gikk dette fint ettersom jeg hele tiden var sammen med russiske venner og jeg opplevde ingen vanskeligheter knyttet til visumet mitt.

Valget av multiple-case-design oppfordret til variasjon mellom stedene. Periferien rundt territoriets administrative sentrum Krasnojarsk, er langt fra homogen, og det var fullt ut rimelig å anta at ulike steder gir ulike forutsetninger for sine beboere akkurat som i distrikts-Norge. I samtaler med døråpnerne fikk jeg formidlet dette, og vi klarte å finne praktisk tilgjengelige steder som også var ulike (se kapittel 5). Jeg var avhengig av sjåfør og hjelp til å settes i kontakt med informanter, så jeg måtte være fleksibel med tanke på både steder og tidspunkt for gjennomføring av feltarbeidet.

4.3 ANVENDTE METODER I FELT

4.3.1 SPØRREUNDERSØKELSE

Spørreundersøkelser er verktøy for å samle informasjon om menneskers liv som man ellers ikke finner i sekundærdata. Slik informasjon dreier seg ofte om holdninger og meninger knyttet til opplevd livskvalitet, problemer og risiko (McLafferty, 2010 s. 78). Dessuten er de nyttige for å samle inn informasjon fra mange mennesker uten å oppta like mye tid som det ustrukturerte intervjuer gjør.

En av de viktigste motivasjonene for å ta i bruk spørreundersøkelse var at den ville kunne fungere som inngangsport til dybdeintervjuene. Som fremmed i et annet land er det ikke problemfritt å få folk til å gå med på lange intervjuer om private anliggender. Det historiske forholdet mellom Russland og Vest-Europa kunne dessuten medføre en viss skepsis, kanskje særlig blant den eldre generasjonen mot å avgi informasjon om økonomiske og sosiale forhold. Ved å gjennomføre spørreundersøkelse kunne informantene raskt få en oppfatning av hva prosjektet gikk ut på og kanskje avdramatisere antakelsene de måtte ha på forhånd.

For det andre var det en nyttig måte å samle inn mye informasjon på i løpet av den tiden jeg hadde til rådighet. Med spørreundersøkelse kan man få et bredere inntrykk av hvordan folk på et sted har det. Ideelt sett skulle utvalget helst vært like stort på alle fire feltlokalteter, men det var vanskelig å sikre i og med at jeg måtte basere meg på snøballmetoden for å få informanter og hadde relativt lite tid.

Dataene fra spørreundersøkelsen ble etter felt kategorisert og plottet inn i SPSS som kunne behandle dataene mer effektivt.

4.3.2 INTERVJU OG FELTSAMTALER

Det skilles i hovedsak mellom to typer kvalitative intervju. Det ene er ustrukturert og det andre er semistrukturert. Det semistrukturerte intervjuet skiller seg ut ved at det har et tydeligere fokus på innhold og er mer fleksibelt med tanke på hva slags informasjon som kommer fram underveis. Dessuten er spørsmålene svært åpent formulert og informantene står relativt fritt til å svare slik de vil (Grønmo, 2004 s. 159).

Der spørreundersøkelsen var ment å gi informasjon på et mer generelt grunnlag gjennom å gi flere muligheten til å komme til orde, var dybdeintervjuene og feltsamtalene ment å gi dypere innsikt både i stedets historie og i de aktuelle familienes erfaringer. I semistrukturerte intervjuer er nemlig ikke målet å få tak i det representative, men å få fram individers erfaringer og opplevelser av eget liv (Longhurst, 2010 s. 108).

Siden jeg skulle til det rurale Sibir og hadde lite kunnskap om området, var det relevant å bruke kumulativ intervjuing. Slik kan kunnskap som dukker opp i ett intervju benyttes og dras frem i senere intervjuer, men uten å identifisere respondenten (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 109). Aspekter jeg ikke hadde tenkt på tidligere men som fremsto som relevante for folk, kunne dermed bli videreformidlet til og reflektert over av flere. I praksis betød dette at i samtale med avsenderfamilier kunne årsaker til at migrasjon fant sted bli tatt opp i andre intervjuer dersom informantene ikke tok det opp selv. Samtidig kunne jeg dra nytte av å fremstå som informert med tanke på hva slags informasjon informantene ønsket å dele med meg.

I dybdeintervjuene var det viktig å få fram hva respondentene selv mente det var viktig å fortelle om. Det var derfor relevant å utforme intervjuguidene etter en såkalt pyramideform, altså at man starter med enkle, åpne spørsmål som gir rom for at informantene kan snakke fritt rundt de ulike temaene. Siden ledes informantene inn på mer spesifikke oppfølgerspørsmål.

Selve intervjuguiden til de semistrukturerte intervjuene ble utformet slik at jeg utledet intervju spørsmål fra forskningsspørsmålene samt en punktliste til meg selv om hva slags informasjon jeg ønsket å få tak i under intervjuet. Intervju spørsmålene måtte være enkle å forstå og la opp til å gi meg tydeligst mulig informasjon tilbake siden jeg også hadde en språkbarriere å ta hensyn til.

I tillegg ble det gjennomført to feltsamtaler. En i Zjemtsjuzjnyj og en i Pamjati 13 Bortsov. Begge skjedde spontant og det var ingen spesiell struktur på samtalen eller hvilke temaer som ble tatt opp. Hvis noe som var av interesse for studien dukket opp, noterte jeg det der og da og tok sitater av personene. I disse kom det fram mye interessant informasjon, særlig på historiefrenten. I tillegg til feltsamtalene hadde jeg mange gode samtaler med nøkkelinformantene på de ulike stedene siden de var med meg mer eller mindre hele tiden mens datainnsamlingen pågikk og geleidet meg fra hus til hus. Også fra disse tok jeg notater innimellom i tillegg til at de lot seg intervjuer.

4.3.3 OBSERVASJON

Ved å gjennomføre spørreundersøkelse og intervjuer selv kommer forskeren seg ut i felt og får muligheten til å forstå konteksten, og dessuten får han danne sine egne inntrykk av omgivelsene informantene lever i. Observasjonen foregår hele tiden. Mens man gjennomfører intervjuer, spørreundersøkelse, uformelle feltsamtaler eller spaserer/reiser rundt i og opplever feltområdet (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 33). Observasjon er både det vi ser og det vi hører og kan være verdifullt når vi oppdager noe vi ikke hadde forventet å finne på forhånd.

For meg var det viktig å gjennomføre observasjon, og gjerne i en mer systematisk forstand gjennom transektvandring på feltlokalitetene for å lære om stedene. Siden det var vanskelig å finne ut mye om stedene gjennom andre kilder på forhånd, ville det være fordelaktig å spasere rundt, helst sammen med en eller flere lokale som kunne fortelle om stedet.

På tre av feltlokalitetene gjennomførte jeg en såkalt transektvandring og observerte og gjorde meg kjent med stedene samtidig som jeg ble bistått av en eller flere lokale personer som fortalte om det enkelte stedet. Jeg gjennomførte transektvandring i Pamjati 13-y Bortsov, Zjemtsjuzjnyj og i Otnosjka. I Pamjati 13-y Bortsov fikk jeg følge av en lokal venninne og hennes mor, i Otnosjka fikk jeg følge av en lokal dame mens i Zjemtsjuzjnyj var det en venn hvis familie drev et vandrerhjem som kunne fortelle en del om stedet. I Otnosjka observerte jeg dessuten en storfamilie hvor alle migrantene, noen med familie, var kommet hjem for å bistå i innhøstingen av poteter. I Zjemtsjuzjnyj besøkte jeg, og forsøkte, en tradisjonell homøopatisk velværesalong som virket å være nokså travel og populær.

4.4 STATUS, POSISJONERING OG INSIDER-OUTSIDER-UTFORDRINGEN

Gjennomføringen av spørreundersøkelse og intervjuer foregår ikke i et vakuum. Hvordan forskeren opptrer og fremstår i felt teller vel så mye som kvaliteten på utformingen av spørreundersøkelsen.

4.4.1 STATUS OG ROLLE I FELT

Forskeren ønsker å komme *bak scenen* og å avdekke prosesser som ikke umiddelbart er synlige (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 64). Om forskeren klarer dette, avhenger imidlertid av

hvilke relasjoner han utvikler til informantene sine og hvordan han bruker disse relasjonene. Relasjoner utvikles naturligvis når man er i samhandling med andre, men ulike statuser gjør at ingen av partene begynner med såkalte «blanke ark». Når forskeren trer inn i felt, vil han inneha en status. En status er definert som en samling formaliserte rettigheter og plikter. Til statuser stilles det forventninger til oppførsel, altså *rolleforventninger* (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 66). For eksempel, statusen bussjåfør må forholde seg til trafikkregler og regler for kundebehandling, samtidig forventes det av andre rundt henne at hun utviser god kjøreskikk, og gjerne er en hyggelig bussjåfør som også kan utvise skjønn. Rolleforventningene som stilles til en status trenger sjelden å følges opp til punkt og prikke og ofte kan det være en fordel å tenke over hva slags slingringsrom en har. Forskeren må derfor tenke over hva slags atferd som vil være mest fordelaktig for å bygge gode relasjoner (Longhurst, 2010 s. 108). Denne prosessen kalles *posisjonering* og vil prege hvilken rolle han spiller ut fra statusen sin (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 70).

I tillegg til det man til en viss grad *kan* kontrollere, er det andre elementer som ikke er mulig å kontrollere men fullt ut mulig å gjøre seg klar over. Det handler om *posisjonaliteten* til forskeren. Posisjonalitet handler om hvordan min rase, kjønn, klasse, nasjonalitet, legning påvirker min forståelse av og tolkning av felten. Det er derfor viktig å være klar over at en forskers kunnskap, altså min kunnskap, alltid er partisk (Mullings, 1999 s. 337). For å tilegne seg informasjon som på en troverdig måte representerer den virkelige verden, må man ifølge Mullings (1999, s. 340) søke å oppnå tillit og samarbeid under intervjuet der gjerne ulike forståelser og synspunkt kan komme fram og snakkes om for å hindre misforståelser. Dette forsøkte jeg å gjøre ved aktivt å stille oppfølgingsspørsmål samt å samtale og tillate digresjoner for å få et mer fullstendig bilde.

For meg som forsker var det hele tiden viktig å identifisere eller være klar over statusen jeg ble plassert i av informantene og å finne ut hvilke rolleforventninger de stilte til statusen. Hvis jeg opplevde at informasjonstilgangen var tilfredsstillende kunne jeg fortsette å opptre i tråd med rolleforventningene, og hvis ikke, måtte jeg bryte med dem for å bli plassert i en annen status. Utfordringene jeg møtte knyttet til statusen og rolleforventningene blir gjennomgått nedenfor.

4.4.2 UTFORDRINGEN MED Å FINNE SIN PLESS I FELT

Våre ulike identiteter og statuser avgjør om vi regnes som en del av gruppen eller blir en del av utenforskapet. Er man en del av utenforskapet, får man ikke tilgang til godene eller informasjonen de som er innenfor nyter godt av. De sosiale relasjonene mellom to status-sett skaper muligheter og begrensninger (Aase og Fossåskaret, 2014). For eksempel vil status-settet sjef-ansatt gjøre at sjefen gjerne får mindre innsikt i sin ansattes irritasjoner på jobb fordi terskelen for den ansatte for å melde fra er høy. Hvis sjefen over tid utvikler et vennsforhold til den ansatte på fritiden, vil et nytt status-sett oppstå – venn-venn, og informasjonen sjefen får tilgang til kan være en annen. I forskningen kan en privilegert forsker som alltid har vært en del av gruppen plutselig oppleve å være en del av utenforskapet. Vi kaller dette skillet mellom *insider* og *outsider*. Skjematisk sett regnes dermed en insider-forsker for å være et medlem av gruppen han studerer, mens en outsider-forsker ikke er det. Det blir likevel fort klart at dette skillet ikke er så endelig som det først kan føles som, og kanskje spesielt i migrasjonsforskning. Carling et al. (2013 ss. 41-3) trekker det skarpe skillet i tvil og viser til mulige tredjeposisjoner man kan innta: Selv om man ikke er et fullverdig medlem av en gruppe, kan man ha kunnskap om gruppen samt dele ulike karakteristikk med dem.

Det var viktig for meg å ikke låse meg til tanken om at jeg var en outsider og heller finne ut hva slags tredjeposisjon jeg kunne innta for å komme på innsiden. I denne prosessen var det nyttig å reflektere over *posisjonaliteten* min og hvilke muligheter den kunne gi meg. I tillegg til at den som nevnt er med på å bestemme min forståelse og tolkning av felten, er identitetsmarkørene *posisjonaliteten* består av med på å signalisere statusen min og dermed hvordan andre forstår meg (Carling et al., 2013 ss. 44-5). Noen av identitetsmarkørene er åpenbare for informantene (hvit, mann, ung, vestlig, språk) mens andre kan jeg tilpasse i felt (språk, klær, yrke) og noen kan jeg avsløre selektivt hvis jeg tror det er formålstjenlig (samlivsstatus, kulturell kompetanse, religion, bekjentskap med Russland).

Carling et al. (2013) presenterer to tredjeposisjoner som det var aktuelt for meg å strebe etter: 'eksplisitt tredjepart' og 'tilegnet insider'. Å være eksplisitt tredjepart vil si at man verken tilhører gruppen man studerer eller befolkningen for øvrig og at dette kommer tydelig fram (Carling et al., 2013 s. 49). I mitt tilfelle dreide det seg om de rurale migrantene og den øvrige sibirske og russiske befolkningen. Et vanlig problem med å ha denne posisjonen er at motivene til forskeren kan trekkes i tvil (Carling et al., 2013 s. 50). På den ene siden kunne

jeg fremstå som trygg å snakke med om familiens anliggende mens på den andre siden kunne det oppstå spekulasjon og skepsis om motivene mine og dermed ville jeg mangle tillit. I forkant av og under gjennomføringen av enkelte spørreskjemaer ble det stilt spørsmål ved motivene mine. Løsningen jeg da presenterte var at vi kunne prøve og hvis de følte på noe tidspunkt underveis at de ikke var komfortable med situasjonen, så ville vi avbryte og jeg la notatene fra det intervjuet bli liggende igjen hos dem. Heldigvis gikk det alltid bra og de fleste som hadde vært skeptiske myknet opp underveis under intervjuene.

Én strategi som viste seg å være behjelpelig var å spille ut min posisjon som tilegnet insider. Denne posisjonen kan man oppnå ved å tilegne seg ulike kompetanser som språk, kultur- og historiekunnskap samt ved å finne en plass til seg selv i lokalbefolkningen (Carling et al., 2013 s. 50). Jeg viste til språkferdigheter, kjennskap til Moskva og begeistring for landet samt kulturell og historisk kompetanse som gjorde at jeg fremsto som kompetent og genuint interessert i dem. At jeg bodde hos foreldrene til en russisk kamerat, tror jeg også sendte et signal om at jeg kunne vises tillit.

Det at feltlokalitetene var valgt på bakgrunn av hvor nettverket mitt hadde kontakter eller kom fra, og dermed at den aktuelle personen som hadde åpnet opp for muligheten til å besøke et sted ble med meg, sendte også et signal til de lokale om at jeg var til å stole på siden en av «deres egne» gikk god for meg. Sibirere er dessuten veldig gjestfrie, så det å forstå at man aldri skal si nei når noen byr på mat eller drikke hjalp også godt på stemningen.

4.5 DATAKVALITET

4.5.1 VALIDITET OG RELIABILITET

I kvalitativ forskning handler validitet om å forstå hva vi måler, altså at dataene er gyldige for problemstillingen og at vi setter riktig ord på det vi finner (Busch, 2013 s. 62). Validitet sikres ved at forskeren siterer kildene og viser at slutningene som trekkes er basert på faktiske og dokumenterbare uttalelser (Kapborg og Berterö, 2002 s. 54).

Trusler mot validitet henger tett sammen med hvordan forskeren forstår det som blir sagt, spesielt dersom det er snakk om å kommunisere på noe annet enn morsmålet sitt. Å være klar over kulturelle faktorer er også viktig. Forskerens begrensede ekspertise når det gjelder språk og den lokale kulturen kan virke negativt på intervjuet (Kapborg og Berterö, 2002 s. 55).

Validiteten kan styrkes gjennom to effektive grep. Det første er å gjøre seg kjent med landet og/eller området forskeren skal til før han reiser dit, og når han først er i felt, er det gunstig å ha et så langt feltopphold som mulig. Slik øker forskeren forståelsen for kulturen han treffer inn i. Et annet grep som er mer tidkrevende men likevel mulig, er å tilegne seg språkkunnskaper. I mitt tilfelle dro jeg særlig nytte av å ha tilbrakt ett år i Moskva tidligere i utdanningen min samt at jeg har et russisk kontaktnettverk som jeg har pleiet gjennom årene og kunne dra nytte av. Både språk- og kulturkompetansen har slik blitt vedlikeholdt og videreutviklet.

Det andre er å sørge for at det som måles er utledet fra det forskeren søker svar på i problemstillingene. Dette skjer gjennom forberedelsesarbeidet i utformingen av spørreskjema og intervjuguide, og forskeren må regne med at det kan bli nødvendig med justeringer underveis mens han er i felt. Denne delen kan styrkes gjennom arbeidet med reliabilitet. Reliabilitet handler om hvor godt vi måler det vi måler (Busch, 2013 s. 62). Ettersom «måleinstrumentet» er spørreskjemaet og intervjuguiden, avhenger reliabiliteten av utformingen av disse. I korte trekk er det viktig med tydelige spørsmål som er presise og lette å forstå for informantene samt praktiske å analysere etterpå for forskeren. I en kvalitativ studie er det likevel viktig å ikke kun stille så spisse spørsmål at det ikke er rom for ytterligere refleksjoner fra informantens side. En kombinasjon av spørsmålsformuleringer som ikke skaper tvil om hva det spørres om samt mer åpne spørsmål kan skape et rikt datagrunnlag (McLafferty, 2010 s. 79).

4.5.2 SPRÅKLIGE UTFORDRINGER OG IMPLIKASJONER

Ulike språk skaper ulike virkeligheter ettersom språk er en måte å organisere livsverdenen på (Kapborg og Berterö, 2001 s. 52). Når forskeren gjennomfører et intervju, møter han informantens virkelighetsforståelse. Den skal så langt det lar seg gjøre både oppfattes og forstås av datainnsamleren. Dette kan være en krevende øvelse selv når forskeren gjennomfører intervju på sitt eget morsmål, men desto mer krevende når det gjennomføres et intervju på et fremmedspråk. Ikke bare skal utsagnene oppfattes, men de skal forstås riktig slik at de blir til valid informasjon. Dataene som skapes avhenger helt og holdent av språknivået til datainnsamleren. Å oversette fra ett språk til et annet blir en kompleks oppgave der forskeren skal være nøye med ikke å mistolke meningsinnholdet (Kapborg og Berterö, 2001 s. 52).

Sentralt i oversettelsen står semiotikk og tolkning av tegn. Vi kan skille mellom tre typer tegn: ikon, indeks og symbol (Aase og Fossåskaret, 2014). Et ikon refererer til et objekt gjennom å vise likhet, og kan for eksempel være et fotografi eller en statue, og oppfattes som nettopp det på tvers av kulturer. En indeks er ikke like konkret som et ikon og er heller et spor etter ikonet. Det kan være en skitten gryte som indikerer at her har noen laget mat, eller aske som indikerer at det har vært ild på stedet. Noen indekser oppfattes av «alle» mens andre må læres. For eksempel krever det epidemiologiske kunnskaper å kunne koble enkelte symptomer til en bestemt sykdom. Symboler derimot har ingen relasjon til objektet, og språkene våre er fulle av dem. Symbolenes betydning krever kulturell kunnskap for å bli forstått fullt ut. Et ord eller uttrykk kan altså ha to sider. Den direkte betydningen, denotasjonen, finner vi når vi slår opp ordet i ordboken, for eksempel ordet «treg». Vi ser at ordet er knyttet til hastighet. I tillegg kan «treg» bety at noen er dum eller har tungt for å oppfatte noe. Dette kalles symbolets konnotasjon, og er en assosiasjon som ikke nødvendigvis finnes på alle språk eller i alle kulturelle sammenhenger (Aase og Fossåskaret, 2014).

Det russiske språket har naturligvis sine symboler og jeg ble fort kjent med ett av dem: «голубой/goluboj» som på norsk oversettes til fargen «lyseblå». I utgangspunktet uproblematisk inntil jeg skjønnte at ordet også kunne brukes for å beskrive naive eller homofile mennesker. Dette kan ha påvirket min tolkning av dataene jeg har samlet inn, men i og med at russisk kunnskaper mine er begrensede er det også vanskelig å vite hvor jeg kan ha mistolket utsagn. Den beste forholdsregelen jeg kunne ta, var å operasjonalisere spørsmålene så mye som mulig og under intervjuene eller i ettertid spørre hvis jeg følte at noe var uklart.

Jeg valgte i felt ikke å benytte meg av tolk etter to forsøk med en nokså engelskkyndig russer. Selv snakker jeg godt russisk og det var vanskelig å finne en russer med bedre engelskkunnskaper enn jeg hadde russisk kunnskaper som attpåtil kunne stille seg disponibel som tolk til feltarbeidet. Da var det desto viktigere hvordan spørreundersøkelsen og dybdeintervjuene ble utformet. Utformingen av spørreskjema og intervjuguide startet jeg på før jeg dro i felt og gjorde justeringer og tilpasninger etter ankomst i Krasnojarsk samt etter utførelsen av de første intervjuene. Jeg fikk hjelp av to russiske venner til å oversette og skape meningsfulle og konkrete spørsmål: De kjente de lokale forholdene bedre enn meg og hjalp meg med å operasjonalisere spørsmålene på en slik måte at de ville gi mening for respondentene samtidig som de fanget opp relevant data for problemstillingen. Etter datainnsamlingen hadde jeg også tilfeller der jeg gjennomgikk funnene med en russisk venn.

Gjennomføringen av spørreskjemaene gikk bra språkmessig sett. Jeg gjorde det klart for informantene på forhånd at de måtte snakke sakte og ba dem gjenta om det var noe jeg ikke forsto. Jeg opplevde ikke dette som et problem. De fleste var snakkesalige og interessert i at jeg skulle forstå det de formidlet og vi tok oss god tid. Jeg hadde også med meg en liten ordbok i tilfelle det ble helt stans.

De to feltsamtalene jeg hadde varte over flere timer mens dybdeintervjuene var på mellom en og to timer. Jeg fant dybdeintervjuene overkommelige og trivelige å gjennomføre og det kom fram mye informasjon i dem. Sammenlignet med spørreskjemaene mistet jeg mer informasjon i dybdeintervjuene ettersom det ikke var en veldig rigid struktur med konstant notering underveis. Informantene var fri til å gå utenom det tenkte temaet, og dermed kunne også vokabularet mitt bli hemmende for forståelsen eller gode oppfølgingsspørsmål. Jeg passet derfor på å ha med meg en punktliste over emner jeg måtte ha svar på og sikret slik et minimum av forstått informasjon. Jeg vurderte opptak av intervju som lite gunstig siden det lett kunne føre til mistanker og mistillit på grunn av statusen min og ble også frarådet av nøkkelinformanter fra å gjøre det.

4.6 DATAPROSESSERING ETTER FELTARBEID

4.6.1 DATAGRUNNLAG

I løpet av feltarbeidet ble det gjennomført en spørreundersøkelse med 43 respondenter som hver representerte en familie. Av disse var 24 av dem familier med én eller flere migranter mens 19 av dem ikke hadde noen migrant. Forholdet mellom respondenter med og uten migranter på de ulike feltlokalitetene er jevnt (Tabell 3).

Tabell 3. Fordelingen av respondenter (familier) med og uten migrant på de forskjellige feltlokalitetene. N=43.

Bosted	Med migrant	Uten migrant	Total
Pamjati 13 Bortsov	6	4	10
Otnosjka	7	5	12
Zjemtsjuzjnyj	4	4	8
Zelenogorsk	7	6	13
Total	24	19	43

Det er liten forskjell på størrelsen på familiene med og uten migranter. Gjennomsnittsstørrelsen er på henholdsvis 4,1 (medregnet dem som har migrert) og 3,8. Gjennomsnittet i sin helhet blir da på 3,95, altså to foreldre og i underkant to barn – ikke unikt sammenlignet med landsgjennomsnittet. Generelt ser det ut til at halvparten av en familie migrerer når det først skjer. Dette går igjen på samtlige feltlokaliteter.

Det ble gjennomført tre dybdeintervjuer i henholdsvis Pamjati 13 Bortsov, Otnosjka og Zjemtsjuzjnyj. Intervjuinformantene deltok i tillegg i spørreundersøkelsen og er slik en del av også det datamaterialet. Informantene har omtrent samme alder. To av dem er innflyttere til sine steder. Jobbsituasjonen er litt ulik, men to av dem jobber i skoleverket. Felles for alle var at de var svært kunnskapsrike og interesserte i å fortelle om stedene og livene sine. Informantene i Pamjati 13 Bortsov og Otnosjka fungerte som nøkkelinformanter i det at de var med meg hele dagen og hjalp meg med å komme i kontakt med respondenter til spørreundersøkelsen. Deres bidrag var uvurderlig.

I Zjemtsjuzjnyj og Pamjati 13 Bortsov ble det i tillegg gjennomført to feltsamtaler som er ment å supplere intervjuene. I spørreundersøkelsen ble det i flere tilfeller notert sitater fra ulike respondenter, og noen var interessert i å ha meg værende på besøk for å snakke lengre og slik fikk jeg ekstra datamateriale.

Etter å ha deltatt i to tv-programmer på regionalt fjernsyn kom jeg i kontakt med en kommuneansatt i en fjerntliggende landsby ved navn Tugatsj. Den ligger svært avsides til øst for Krasnojarsk. Hit fikk jeg aldri reist av praktiske årsaker, men gjennom e-postkorrespondanse fikk jeg en del nyttig informasjon om også dette stedet. Tugatsj deler flest kvaliteter med Otnosjka i det at det er en lite utviklet landsby. Problemstillingene er litt andre her, men like fullt interessante som supplement til hovedmaterialet.

4.6.2 ANALYSE OG TOLKNING

Det første som måtte gjøres med datamaterialet fra intervjuene og feltsamtalene var å kode og kategorisere det. Da var det viktig at det ble laget ekskluderende kategorier som gjorde at det ikke kunne være noen tvil om hvor materialet hørte hjemme. Kategoriene er derfor ikke laget i et vakuum, og øvrig forskningslitteratur bidro til at jeg forsøkte å lage kategorier som hadde en relasjon til det teoretiske grunnlaget for oppgaven slik at funnene kunne ses opp mot dette i analysen (Mills et al., 2006). Utfordringen er å vite hvorvidt kategorien passer eller ikke til

materialet som plasseres i den, men gitt utfordringene nevnt tidligere i kapitlet og forbeholdene som er tatt ved datainnsamling og –bearbeiding for eksempel relatert til språk og tolkning, må forskeren til syvende og sist stole på magefølelsen, slik Mills et al. (2006 s. 30) skriver.

Data fra spørreundersøkelsen ble kategorisert og overført til SPSS og analysert der for å fange opp de store trendene i materialet. Det har blitt laget noen korrelasjonsanalyser som så har blitt supplert og utdypet ved hjelp av intervju-utsagn og øvrige funn i SPSS og sekundærkilder.

Analysen er gjort tematisk og selve analyse- og diskusjonskapitlet er delt inn i fire underkapitler. Funnene drøftes opp mot teorien fortløpende for å få en effektiv gjennomgang med oppsummeringer på slutten som trekker frem forskjeller og likheter mellom de ulike feltlokalitetene og familietyperne.

4.6.3 DATASVAKHETER

Både underveis i feltoppholdet men spesielt i ettertid så jeg at det beste hadde vært om jeg ikke hadde fire feltlokaliteter, men to. Slik kunne jeg ha fått et større og bedre datagrunnlag for analysen i stedet for at det ble så få respondenter på hvert sted. Likevel var dette vanskelig å kontrollere da jeg var ute i felt slik nevnt over, og jeg måtte ta «det jeg fikk».

I spørreundersøkelsen er det flere elementer som ikke kom med men som burde ha vært med. Dette var uansett vanskelig å se før etter selve feltarbeidet. «Husholdning» som analytisk enhet måtte for eksempel forkastes fordi det manglet data for å si noe om hva som faktisk var en husholdning. En grundigere kartlegging av yrkesstatus hadde også vært formålstjenlig for å finne ut hvor mange pensjonister som fremdeles sto i arbeid i utvalget mitt. Andre yrkesdetaljer, som for eksempel hvorvidt migrant eller andre familiemedlemmer jobber i uformell eller formell sektor, eller om migranten har fått jobb som samsvarer med opparbeidet humankapital mangler det også data på.

Det hadde også vært gunstig å gjennomføre intervjuer med enkelte langtreiste migranter, men grunnet problemer med Lånekassen gikk ikke dette i havn slik jeg hadde planlagt på forhånd.

Likevel er det et stort nok datagrunnlag for å gjennomføre en grundig og god analyse.

4.6.4 OVERFØRBARHET

Det er nødvendig å strebe etter å være så nøye som mulig under både datainnsamling og – bearbeiding samt å redegjøre for svakheter slik at validiteten er så sterk som mulig (Gobo, 2004). Hvorvidt resultatene er overførbare til andre steder er vanskelig å bedømme. Forskeren kan foreta en såkalt analytisk generalisering gjennom å se på avvik og likhetstrekk funnene seg imellom og videre opp mot forskningslitteratur på migrasjon og levebrød (Gobo, 2008, Mills et al., 2006). Slik kan forskeren og leseren dannes seg et inntrykk av om resultatene føyer seg inn i et større bilde eller representerer unntak.

4.6.5 ETISKE VURDERINGER OG EIERSKAP

Tillit mellom forsker og informant er viktig. Det innebærer at forskeren viser aktsomhet og respekt overfor informanten og gjør sitt ytterste for ikke å henge ut vedkommende. Det første forskeren må gjøre er å innhente et informert og frivillig samtykke. Forskeren bør redegjøre for hovedtrekkene ved prosjektet og forklare hvorfor det er ønskelig at personen stiller som informant. Her bør det være en balanse mellom hva som blir formidlet av forskeren om prosjektets formål slik at informanten ikke ender med å servere de svarene hun tror forskeren ønsker seg. For sin egen del bør forskeren dessuten være klar over at samtykke ikke betyr at alt som blir sagt nødvendigvis kan publiseres (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 202). Forskeren samhandler med informanter gjennom statussett, og dersom ulike statuser er i spill i samhandlingen, vil ulik informasjon kunne komme fram. Forskeren bør derfor reflektere i etterkant over hva som regnes som fortrolig og ikke. Et annet viktig prinsipp er at informanten blir gjort oppmerksom på at hun når som helst kan trekke seg og sitt bidrag fra prosjektet (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 200).

Anonymisering er et annet viktig punkt i den etiske behandlingen av datamaterialet. Informanter må kunne garanteres at det som sies eller kommer fram under intervjuing og observasjon ikke skal kunne spores tilbake til dem. Avhengig av størrelsen på felt vil ikke nødvendigvis anonymisering av navn alene være nok til å sikre personvern. På små steder tar det ikke lang tid før «alle» vet hvem forskeren snakket med, og slik kan informasjon i noen tilfeller spores tilbake. Sitater hvor identitetsmarkører eller andre avslørende elementer kommer fram vil i noen tilfeller være nok til å finne ut hvem som har sagt hva (Aase og

Fossåskaret, 2014 s. 213). Forskeren bør derfor være nøye med bearbeidingen og bruken av dataene slik at dette ikke kan forekomme.

Jeg gjorde det umiddelbart klart for samtlige informanter at de ville bli anonymisert og samlet ikke på noe tidspunkt inn navn på verken dem eller familiemedlemmer. Jeg opplevde flere ganger at denne garantien var en forutsetning for at vedkommende ville la seg intervju mens i andre tilfeller var de likegyldige til om navn kom på trykk eller ikke. Husstandene og respondentene som er med i undersøkelsen og intervjuene deler såpass mange likhetstrekk at det skal ikke være noen fare for at familiedetaljer skal kunne spores tilbake til noen på de forskjellige feltlokalitetene.

Om jeg fikk samtykke eller ikke, avhang i tillegg av om jeg fremsto som en person de kunne stole på. I felt valgte jeg å spille på min status som vestlig student. Ved å kombinere denne statusen med statusen som gjest eller bekjent av døråpnerne mine som stort sett var på min alder, fremsto jeg som en man kan stole på i og med at bindeleddet mellom meg og informanten - døråpneren - gjorde det. Å underkommunisere statusen som forsker tror jeg bidro til å fremstille meg som uten en spesiell agenda til tross for den ulempe at jeg var fra Vesten.

Til sist er det nødvendig å nevne at som forsker er det avgjørende å vise ydmykhet overfor informanten og det hun sier. Forskeren skal behandle, kategorisere og begrepsfeste observasjoner. Da er det viktig at informanten kan kjenne seg igjen i måten det hun har sagt omtales. Man kan si det slik at informanten «eier» kunnskapen som deles med forskeren, mens forskeren har råderetten over måten kunnskapen knyttes til faget (Aase og Fossåskaret, 2014 s. 217).

5 OMRÅDEBESKRIVELSE: SIBIR

Når vi vanligvis hører om Sibir, er det lett å få assosiasjoner til tsartidens eksilsystem, Sovjetunionens GULag, taiga og tundra. Men tiden har ikke stått stille, og selv om taigaen og tundraen består, er eksilsystemet og GULag borte. Sibir er en høyst levende og mangfoldig region og langt fra traust. I det følgende vises Sibirs administrative organisering, relevant statistikk om befolkning og økonomi, og til slutt presenteres feltlokalitetene.

5.1 DEN SIBIRSKKE FØDERALE KRETS

Sibirskij federal'nyj okrug (CΦO/SFO), eller Den sibirske føderale krets, utgjør 30 % av Russlands territorium (Kart 1) og har en befolkning per 1. januar 2016 på 19 324 000 mennesker eller vel 13 % av Russlands befolkning (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 483). SFO består av 12 føderasjonssubjekter.

Administrasjonssenteret ligger i Novosibirsk i sørvest. SFO står for fra 40-85 % av all utvinning av diverse metaller og mineraler i Russland og 11,8 % av jordbruksproduksjonen (SFO, 2017b).

SFO har siden folketellingen i 2010 hatt en positiv folkevekst sammenlignet med 2005. Likevel er det slik at et flertall av dem som flytter på seg flytter ut av kretsen (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 484). Fra 2010 til 2015 forflyttet nesten 617 999 sibirere seg, og om lag 481 419 (77,9 %) av dem var internmigranter (Regiony Rossii (2016), 2016b). Av tabellen nedenfor vises det hvor internmigrantene flyttet seg (Tabell 4).

Tabell 4. Internmigrasjon i Sibir (2000-2010 og 2010-2015) (Timonin et al., 2014 s. 138 og Rosstat, 2016b).

By → By		Bygd → By		By → Bygd		Bygd → Bygd	
2010	2015	2010	2015	2010	2015	2010	2015
39,9 %	37,0 %	29,0 %	27,9 %	20,4 %	22,5 %	10,7 %	12,6 %

Dette tyder på at det går bedre med Sibirs rurale områder og at de fremstår som mer attraktive nå enn for få år siden.

5.1.1 KRASNOJARSK TERRITORIUM

Det største føderasjonssubjektet i SFO er Krasnojarskij kraj (Красноярский край), eller Krasnojarsk territorium (Kart 4). Med en størrelse på omtrent seks ganger Norge dekker det 46 % av territoriet til SFO.

Der bor det 2,86 millioner mennesker, hvorav 77 % bor urbant og 23 % ruralt (SFO, 2017a). I motsetning til SFO opplever Krasnojarsk territorium en netto immigrasjon og befolkningstallet som helhet har vært på vei opp siden 2010 (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 527).

Territoriets økonomi var i 2014 bestående av 30,7 % produksjon; 16,9 % gruvedrift, 8,3 % handel; 6,7 % eiendomsdrift, utleie og tjenester (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 528). Jenisej-elven, som går gjennom hele territoriet fra sør til nord og munner ut i Polhavet, er en viktig kilde til strøm og arbeidsplasser.

I tillegg er det en aktiv militærindustri med flere lukkede byer, deriblant Zelenogorsk som er en av feltlokalitetene i denne studien (Bacon, 2014).

I landbrukssektoren dominerer produksjon i forbindelse med husdyr (53 %), mens blant selvstendige bønder og husholdninger holder 85,1 % på med jordbruk (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 529). 51,7 % av husholdningene får inntektene sine fra lønnet arbeid og 21 % fra sosiale utbetalinger som trygd og pensjon. Arbeidsledigheten er per 1. januar 2015 6,2 % (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 529-30).

Territoriets administrasjonssenter er Krasnojarsk (Красноярск) med i overkant 1 million innbyggere per 1. januar 2016. Byen ligger helt sør i territoriet. Krasnojarsk fremstår som et attraktivt sted og befolkningen vokser raskt i motsetning til de to andre store byene i territoriet, Atsjinsk og Norilsk (Regiony Rossii (2016), 2016b s. 361).

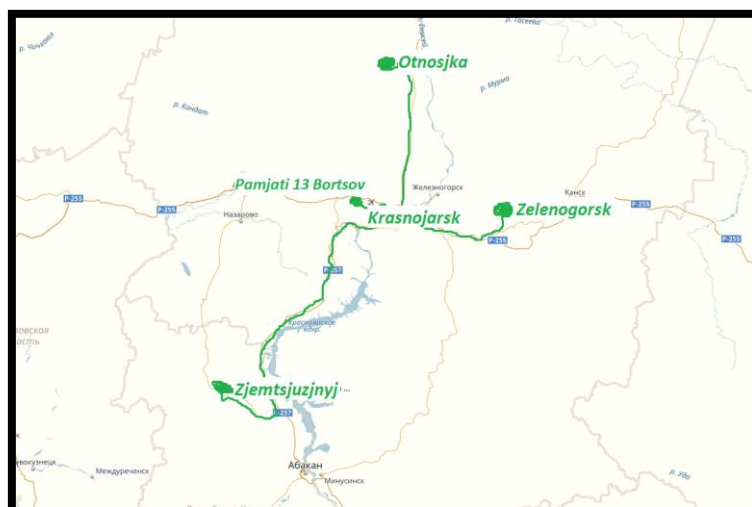
Krasnojarsk var utgangspunktet for feltarbeidet mitt. Jeg bodde der under mer eller mindre hele oppholdet og hadde dagsturer eller noen turer på noen dager ut til de ulike feltlokalitetene for å samle inn data.

Kart 4. Krasnojarsk territorium med det administrative senteret, Krasnojarsk. Sørvest også republikken Khakasia samt andre store byer. Kilde: Wikipedia.

5.2 FELTLOKALITETENE

Som nevnt i kapittel 4.2.2 ble valg av feltlokaliteter foretatt etter ankomst i samråd med bekjente som kjente området. Tilfeldighetene ville ha det til at det ble fire nokså ulike steder. 3 av feltlokalitetene ligger i Krasnojarsk territorium, og 1 ligger i Republikken Khakasia i sørvest. Nedenfor følger en kort presentasjon av stedene for slik å gi et bilde av deres karakter. Informasjonen er i det store og hele hentet fra kommunenes nettsteder.

Kart 5. Feltlokalitene med Krasnojarsk i sentrum. Kilde: Yandex, egenredigert.

5.2.1 PAMJATI 13 BORTSOV

Pamjati 13 Bortsov (Памяти 13 Борцов), oversatt «Til minne om de 13 krigerne», er en landsby og kommunesubjekt i det administrative distriktet Jemel'janovo (Емельяново). Den ligger om lag 50 km vest for Krasnojarsk med litt over 3000 innbyggere (Strat. sots.-ek. razvitija do 2030 goda, 2016).

Landsbyen fikk navnet sitt etter borgerkrigen som følge av revolusjonen i 1917 da 13 «røde» ble drept av de «hvite». Landsbyen var opprinnelig landbruksbasert, men på begynnelsen av 1800-tallet ble det opprettet et glassverk der. Det sto inntil Sovjetunionens oppløsning og ble nedlagt i 1996.

I Sovjetunionen jobbet de fleste som bodde i Pamjati 13 Bortsov på dette verket. Verket var en sterk identitetsmarkør og stedet gikk under navnet «Stekla» (glass), forkortelsen for *Steklazavod* (Glassverk). Under 2. verdenskrig ble Leningrads glassverk evakuert hit, men uten arbeidere. Det gjorde at verket vokste ytterligere. I dag er glassverket nedlagt og huser nå et museum (Æntsiklopedia Krasnojarskogo Kraja, 2014).

Landsbyen opplever en folkevekst i likhet med distriktet som helhet (Strat. sots.-ek. razvitija do 2030 goda, 2016). Gjennomsnittlig månedslønn var ved inngangen til 2015 på 36 000 rubler og den offisielle arbeidsledigheten var på 1,6 %. Økonomien er sentrert rundt skogbruk, catering- og leverandørtjenester til flyplassen i Jemel'janovo samt innsamling og gjenvinning av avfall (Strat. sots.-ek. razvitija do 2030 goda, 2016 s. 69). Stedet er i vekst og med sin umiddelbare nærhet til Krasnojarsk er i ferd med å bli en slags forstad til Krasnojarsk (Strat. sots.-ek. razvitija do 2030 goda, 2016).

Bilde 3. Det nedlagte glassverket i Pamjati 13 Bortsov og elven Katsja.

Bilde 4. Pamjati 13 Bortsov.

En SWOT-analyse distriktet selv har foretatt viser at distriktet som helhet sliter med en stor uformell sektor som svekker skatteinngangen. Utviklingen av jordbruk går ikke i riktig retning og de sliter med å tiltrekke seg investorer (Strat. sots.-ek. razvitija do 2030 goda, 2016 s. 117). I tillegg mangler det kvalifisert arbeidskraft til å sørge for kvalitet på distriktets velferdstjenester og øvrige tjenester.

5.2.2 OTNOSJKA

Otnosjka (Отношка) er en landsby og kommunesubjekt i det administrative distriktet Kazatsjinskij. Dette er den eneste feltlokaliteten som ikke er utpreget russisk i den forstand at landsbyen er tatarsk og muslimsk.

Otnosjka er av feltlokalitetene den mest avsidesliggende med en avstand til Krasnojarsk på 230 km hvorav 50 av disse er dårlig grus- og jordvei som gjør at reisetiden forlenges betraktelig. Ved inngangen til 2017 bodde det ca. 400 innbyggere her, en liten nedgang fra året før (Folketelling (2017), 2017).

Otnosjka er ikke mer enn akkurat passert 100 år i alder og ble opprettet som følge av tsarens utviklingsprosjekt hvor myndighetene ønsket å utvikle og ta i bruk områdene øst for Uralfjellene.

Tatarske familier i Tatarstan ble tilbudt gratis jord i bytte mot å flytte hit og ta i bruk jorden. Det resulterte i at 40 tatarske familier dro. Opprinnelig het landsbyen Novyj Turkesj. Det ble opprettet jordbrukskollektiver i første omgang og husdyrkollektiver kom ikke før i 1962. Etter revolusjonen vokste befolkningen og i 1930 bodde det 65 familier der. Samme år ble skolen

Bilde 3. Høsting i Otnosjka.

Bilde 4. Landsbymoskeen.

opprettet, og kulturhuset som huser et bibliotek i 2. etasje ble bygget i 1960 (Prog sots.-ek. razvitija (2011-2020), 2011).

53 % av landsbyens beboere er arbeidsføre i arbeidsfør alder mens 28 % er pensjonister. Landsbyen har en positiv migrasjonstrend men ikke nok til å motvirke naturlig nedgang i både landsbyen og sovjetet som helhet (Folketelling (2017), 2017). Den registrerte arbeidsledigheten var i 2010 på 3,2 %.

Ifølge kommunens egen analyse sliter man med en aldrende befolkning og dermed en synkende arbeidsstokk ettersom unge flytter fra og ikke kommer tilbake etter endt utdanning. Dette fører til mangel på kvalifisert arbeidskraft og øker den økonomiske byrden til den yrkesaktive befolkningen.

Det økonomiske potensialet er dårlig utnyttet spesielt innen bedriftsutvikling, høsting og foredling av landbruksprodukter. Utvikling av offentlige tjenester og private gårder går trådt. Det er så å si ingen tilgang til investeringsmidler for entreprenører og bønder, og dette virker demotiverende på en allerede fattig befolkning. Infrastrukturen er dessuten svært dårlig (Prog sots.-ek. razvitija (2011-2020), 2011 ss. 15-6).

5.2.3 ZJEMTSJUZJNYJ, KHAKASIA

Zjemtsjuzjnyj (Жемчуженский) er en landsby og kommunesubjekt som inngår i det administrative distriktet Sjira i Republikken Khakasia (Республика Хакасия/Respublika Khakasija) 350 km sørvest for Krasnojarsk territorium.

Feltlokaliteten omfatter et turismebasert tettsted, Zjemtsjuzjnyj (Жемчужный) og et landbruksbasert tettsted, Kolodeznyj (Колодезный). På folkemunne går stedet under navnet til det førstnevnte tettstedet.

Bilde 5. Badende turister ved vannet Sjira.

Zjemtsjuzjnyj befinner seg om lag 12 km fra distriktscenteret Sjira. Per 2013 var befolkningen i landsbyen på 2161 mens det i distriktet som helhet bodde vel 29 000 (Regiony Rossii (2016), 2016b).

Bilde 6. Nytt hotell i Zjemtsjuzjnyj.

Zjemtsjuzjnyj har siden slutten av 1700-tallet vært kjent for sine mineralrike ferskvann. På slutten av 1800-tallet åpnet det første sanatoriekurstedet «Ozero Sjira». I 1911 ble det opprettet en såkalt «kursal» med bibliotek, teaterscene og restaurant og siden kom offentlige tjenester på plass. I 1933 gikk Zjemtsjuzjnyj fra å være åpent om sommeren til å være et helårskursted da man fikk i stand innendørsbassenger, boliger for arbeidere og gjestende.

I Sovjetunionen var dette et populært feriemål for sibirske familier og arbeidere (Prog. sots.-ek. razvitija (2011-2015), 2010). Sporene etter sovjettiden er tydelige i dag med nedslitte bygninger og infrastruktur som vitner om et tidligere moderne, levende og attraktivt feriested slik trenden jo er på mange slike tidligere statlig subsidierte feriesteder (se kapittel 2.2.2).

Republikken Khakasia har en befolkning på om lag 536 000 innbyggere. 31,2 % bor ruralt. Republikken opplever en befolkningsvekst og positiv tilstrømning av migranter. Etter administrasjonssenteret Abakan kommer Tsjernogorsk med om lag 74 000 innbyggere. Industrien her er langt fra så sofistisert som i Krasnojarsk territorium, og varehandelen med tjenestesektoren står for 15,1 % av økonomien og øvrig produksjon utgjør 12,5 %.

Familienes inntekter skiller seg noe fra familiene i Krasnojarsk territorium. 41,3 % får inntektene fra lønnet arbeid, 23,6 % fra sosiale overføringer (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 506-7). Arbeidsledigheten i Khakasia er på 7,2 % (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 509). Det er om lag 180 km fra Abakan til feltlokaliteten.

I dag fortsetter Zjemtsjuzjnyj å holde statusen som kursted og man finner flere hoteller og kurbad som er i drift og som trekker turister fra Sibir. Det er dessuten flere vandrerhjem som tilbyr sengeplasser i vakre, landlige omgivelser, ofte i nærheten av de populære vannene, som jeg selv fikk prøve å bade i til stor fornøyelse.

Problemet her ifølge kommunen selv er at utenom turistsesongen foregår det svært lite aktivitet, og landsbyen sliter med en ensrettet økonomi. Jordbruk er nesten fraværende, og det som dyrkes, dyrkes i kjøkkenhager og selges så på lokale markeder enten i kommunen eller i distriktssenteret (Prog. sots.-ek. razvitija (2011-2015), 2010).

5.2.4 ZELENOGORSK

Zelenogorsk (Зеленогорск) er en av Sibirs lukkede byer og ligger 160 km vest for Krasnojarsk. Innbyggertallet er på om lag 62 700 og synkende (Regiony Rossii (2016), 2016a s. 527). Zelenogorsk er studiens største feltlokalitet. Gjennomsnittslønnen er på om lag 35 000 rubler og gjennomsnittsalderen 41 år. Den offisielle arbeidsledigheten er på 5,6 % (arbeidsføre i arbeidsfør alder) (Sots.-ek. polozjenie (2016), 2017 s. 28).

På grunn av sin tilknytning til militærindustrien er det strenge regler for adgang. De fleste tilflytterne kommer derfor i forbindelse med jobb eller av familieårsaker. Byen har tilknytning til Den transsibirske jernbanen. Zelenogorsk har vært lukket siden 1955 og gikk frem til oppløsningen av Sovjetunionen under postboksnavnet Krasnojarsk-45 (Æntsiklopedia Krasnojarskogo Kraja, 2016). Økonomien er sentrert rundt to militærstrategiske bedrifter: ÆkhZ (ЭХЗ) med fokus på elektrokjemi og anrikning av uran, og GRÆS-2 (ГРЭС-2), et kraftverk som forsyner hele byen og deler av regionen med strøm. Disse bedriftene krever en omfattende leverandørindustri som har blitt den tredje største sektoren i byen. Økonomien har vært mer eller mindre stabil etter unionsoppløsningen og det har ikke vært noen nevneverdige nedleggelse. Begge de militærstrategiske hjørnesteinsbedriftene har bestått ettersom de er av nasjonal interesse. Byen er dessuten selvforsynt med diverse matvarer, som for eksempel meieriprodukter. (Sots.-ek. polozjenie (2016), 2017).

Zelenogorsk har et rikt kulturtilbud. Det er bygget både kulturhus, sportsanlegg, biblioteker, kinoer og museer. I tillegg er det skoler, barnehager og sykehus. Høyere utdanning tilbys, men er sentrert rundt realfag, noe som fører til at mange unge flytter (Sots.-ek. polozjenie (2016), 2017 s. 40). Av internregionale migranter flytter flest til Krasnojarsk eller innenfor Krasnojarsk territorium. Novosibirsk provins ligger på tredje plass (Sots.-ek. polozjenie (2016), 2017 s. 39).

6 ET SIBIR I BEVEGELSE

I analysen blir funnene drøftet opp mot teorien fortløpende. Først analyserer jeg det perifere levebrødet gjennom å kartlegge levebrød-formene og hvordan disse utnyttes for å skape fleksible og bærekraftige levebrød. Videre ser jeg på push- og pull-faktorer som er med på å forme migrasjonen og hvorfor den skjer eller eventuelt ikke skjer. Så ser jeg på de sosiale båndene mellom migrant og avsenderfamilie gjennom en analyse av fysisk kontakt, pengebidrag og ikke-finansiell hjelp og hvilke retninger disse elementene går i. Til slutt trekkes temaene sammen og det blir sett på effekten ulike kapitaler har på levebrød og hvorvidt migrasjon bidrar til å bedre eller endre levebrødet til avsenderhusholdningen. Aller sist blir det svart på om Lewis' teori lar seg anvende i denne studien.

6.1 DET PERIFERE LEVEBRØDET

I første kapittel blir vi kjent med respondentene og informantene i den forstand at vi får et innblikk i hva livene deres er satt sammen av. Bebbington (1999) sin modell for levebrødsystem blir brukt som ramme for å kartlegge hvilke ressurser familiene har, hvordan de utnytter ressursene de har, og hva forvaltningen av ressurser og kapitaler fører til for levebrødet i form av bærekraft. Til slutt kommer en stedvis oppsummering som viser forskjellene mellom de ulike feltlokalitetene.

6.1.1 LEVEBRØD-FORMENE

En av de viktigste ressursene hos mange perifere familier som Bebbington (1999) nevner, og kanskje særlig i Russland gitt rollen kjøkkenhagene (*ogorok*) spiller, er naturressursene de har til rådighet. Tilgang på jord, skog og fiskevann er viktig for mange, og jo mer en familie har til rådighet, jo mer kan de få avkastning igjen for. Alle respondentene bortsett fra 2 i Zelenogorsk har en jordlapp enten tilknyttet hjemmet eller datsjaen. Det er stor variasjon i

størrelsen på jordarealene de ulike respondentene forvalter (Tabell 5). Flere i Otnosjka og 1 i Zelenogorsk eier dessuten utmark.

Tabell 5. Størrelsen på familiens jordeiendommer. N=43.

Jordareal i sotka (<i>1 sotka = 100 m² = 0,01 ha</i>)						
	0	1-10	11-19	20-30	31+	<i>Total</i>
Pamjati 13 Bortsov	0	2	4	2	2	<i>10</i>
Otnosjka	0	0	4	4	4	<i>12</i>
Zjemtsjuzjnyj	0	5	3	0	0	<i>8</i>
Zelenogorsk	2	7	2	1	1	<i>13</i>
Total	2	14	13	7	7	43

63 % av respondentene har mellom 1 og 20 sotka (dir. oversatt «hundings»). De fleste større jordeiendommene forekommer i Otnosjka mens de fleste mindre er å finne i Zelenogorsk og Zjemtsjuzjnyj. Forskjellen mellom naturressurser hos migrant-familier og ikke-migrant-familier er til stede, men er ikke stor. Flere av familiene med 20 eller flere sotka er migrant-familier og det samme gjelder dem med 10 eller færre sotka. Otnosjka og Pamjati 13 Bortsov er som nevnt i kapittel 5 mer utpregede landbruksbaserte landsbyer med mye utmark rundt. Zjemtsjuzjnyjs eiendommer er strengere regulert av kulturminnevernårsaker og som følge av det faktum at det er en turistlandsby (kapittel 5). Zelenogorsk er en by, så her er det naturlig nok trangere om plassen.

En kartlegging av tilgangen til *produsert kapital* viser at det er 27 familier der en eller begge arbeidspåførende er sysselsatt mens i 16 av familiene er det ingen som er i arbeid. Av de arbeidspåførende i arbeid er det fem pensjonister som er i jobb i tillegg til sammen fem husstander. Lav pensjonsalder og lave pensjoner gjør at mange pensjonister velger eller tvinges til å fortsette i arbeid så lenge de er arbeidspåførende (White, 2009).

I felt registrerte jeg ikke systematisk hvorvidt den sysselsatte også var pensjonert, og dette kombinert med manglende aldersdata gjør at det blir vanskelig å fastslå hvor mange av de sysselsatte respondentene det er som i tillegg faktisk er pensjonerte. Trolig er det noen mørketall i dataene. De registrerte arbeidende pensjonistene bor i Otnosjka, Zjemtsjuzjnyj og Zelenogorsk. Likevel, tilgang på produsert kapital er viktig for at en familie skal kunne få

adgang til markedet. De som er pensjonert men ikke i arbeid får pensjon, og det blir i kapittel 6.3 sett på om denne gruppen har tilgang til produsert kapital av migrerte familiemedlemmer.

Som Bebbington skriver, vil besittelse og bruk av naturressurser gi mulighet for ytterligere produsert kapital (se 3.1.1). 41 av familiene dyrker grønnsaker, frukt og bær i kjøkkenhagen sin der de bor eller på datsjaen, og av disse er det 30 som holder husdyr. Dette føyer seg inn i en produksjonstrend Rosstat registrerer står for om lag 70 % av frukt-, grønt- og bærproduksjonen i landet (se kapittel 2.2.3). Alle som har husdyr har disse tilknyttet hjemmene sine siden de krever tilsyn. Husdyrhold korrelerer med størrelsen på jordlappen ($P < 0,01$) en familie har til rådighet, og dette gjenspeiles i typen steder de ulike feltlokalitetene er.

Alle respondentene i Otnosjka har husdyr; de fleste i Pamjati 13 Bortsov og Zjemtsjuzjnyj har også husdyr. I Zelenogorsk er det derimot kun 3 av 13 respondenter som har husdyr. I Zelenogorsk bor flesteparten i blokk, og i motsetning til de andre feltlokalitetene domineres landbruket av kommersielle selskaper (se 5.2.4).

Sosial kapital er summen av kvaliteten på de sosiale relasjonene et individ har, og handler om så vel de vertikale som de horisontale relasjonene (se 3.1.1). I og med at alle respondentene er foreldre med voksne og/eller unge barn, er det ikke alle familiene som bor samlet under samme tak. Noen har migrert mens andre bor i egne boliger i samme by/landsby. Gjennomsnittlig størrelse på respondenthusstandene er 2,2 personer, mens gjennomsnittlig familiestørrelse er 3,95 personer – ikke unikt sammenlignet med gjennomsnittet for Russland eller de ulike feltlokalitetene som helhet (se 2.2.1).

Familie er viktig i Russland og det er for mange viktig å ha den nær seg. Av respondentene er det 27 som har andre familiemedlemmer på stedet mens 16 som ikke har det og dermed er uten slekt i umiddelbar nærhet. 10 av 12 i Otnosjka har annen slekt på stedet, noe som kan henge sammen med at landsbyen er så etnisk konsentrert og opprinnelig bygget av familier (se 5.2.2). På de resterende feltlokalitetene er det omtrent halvt om halvt.

Det interessante er at hvis vi skiller mellom migrant- og ikke-migrant-familier, så er det kun 1 av 7 migrant-familier i Zelenogorsk som har annen slekt der. Dette henger sammen med at byen er lukket og har et strengt regime for hvem som får bo der eller ikke. Byen er ny og er ikke gammel nok til at folk har dype røtter der. I Zjemtsjuzjnyj er det også kun 1 av 4 migrant-familier som har familie på stedet. Sosiale relasjoner er viktig for trygghet

(Bebbington, 1999). Å ikke ha familie i umiddelbar nærhet kan for mange, særlig eldre, være en utfordring. Er en person heller ikke i jobb, mister hun enda en arena hvor hun kan treffe folk og knytte kontakter. Av respondentene er det fem pensjonistfamilier hvor ingen er i arbeid og hvor de ikke har slekt på stedet. Hvorvidt de sosiale relasjonene er aktivert og omgjort til sosiale kapitaler, ses det nærmere på i kapittel 6.4.

6.1.2 UTNYTTELSE AV TILGJENGELIGE RESSURSER

Bebbington (1999) forklarer at besittelsen, vedlikeholdet og utviklingen av ressurser gir mening til tilværelsen og setter familiemedlemmer i stand til å både dra nytte av og reproducere og endre de samme ressursene, som jo er nødvendig for å skape kapitalene som opprettholder et levebrød over tid. Dette betyr at familiemedlemmene må være aktive. I det følgende er det gjort en analyse av familienes evne til å ta i bruk tilgjengelige ressurser for produksjon. Analysen bygger på flere faktorer, deriblant hvor investeringsorientert familien er, sysselsetting og tilgang til eiendom. Enkelt sagt har en familie høy produksjonsevne hvis den aktiverer ressursene den har til rådighet. Humankapital investeres i arbeid og gir produsert kapital, naturkapital representeres ved utnyttet jordeiendom, og gir også produsert kapital.

Artemov og Novokhatskaya (2014) peker på at de siste årene har flere fått råd til å kjøpe forbruksvarer og annen teknologi. Slikt forbruk må kategoriseres som lite investeringsorientert forbruk ettersom det ikke bidrar til reproduksjon av andre ressurser.

Av respondentene er det kun 1 familie som har flest utgifter til slikt forbruk; 14 % som har rangert denne typen forbruk på 2. plass; og 16 % på tredjeplass. Vi skal være forsiktig med å kategorisere slik pengebruk som uansvarlig sløsing ettersom det også kan være en indikator på at levestandarden er på vei opp og en familie har råd til å investere i kulturell kapital. Goldin et al. (2011) peker dessuten på at slikt forbruk kan være positivt for lokaløkonomien. Samtidig viser Artemov og Novokhatskaya (2014) at utgifter til slike forbruksvarer går på bekostning av andre varer som styrker humankapital, som for eksempel bøker, musikkinstrumenter og sportsutstyr.

Videre nevner forfatterne at det er større fokus enn før i rurale Russland på å forbedre levestandarden sin og at mange benytter seg av ulike tjenester med dette som hensikt eller lærer seg selv å utføre disse tjenestene. Det kan være snakk om oppussing og vedlikehold, noe

som ikke var særlig utbredt i Sovjetunionen (se 2.2.3). Av familiene er det 9 % som setter av mest penger til direkte utviklingstiltak rettet mot kjøkkenhagen sin mens vel 18 % setter av mest penger (21 % rangerte dette til 2. plass) til uforutsette som oppussing, reparasjon av hus og kjøretøyer, eller hjelp til barn (voksne) i byen. Dette illustrerer at for de fleste er det langt viktigere å bruke penger på utgiftsposter som kan gi noe igjen mer direkte fremfor trivielt konsum. De Haan (1999) peker på at folk i europeiske samfunn har en tendens til å bruke mindre på investeringer i utvikling. Russland er riktignok et europeisk land, men siden 3 av 4 feltlokaliteter er rurale i ordets rette forstand, deler nok mange av disse menneskene fellestrekk med rurale mennesker generelt.

En nærmere titt på dataene viser at det er slik at respondentene i Zelenogorsk ikke har en tendens til å prioritere utvikling og uforutsette og har flere som prioriterer penger på såkalt uproduktivt konsum. Det motsatte er resultatet for de tre andre lokalitetene med unntak av Pamjati 13 Bortsov hvor de fleste respondentene bruker lite på utvikling av jordbruket sitt.

Hvor investeringsorientert en familie er, er vurdert ut fra hvordan utgiftene prioriteres. Respondentene i spørreundersøkelsen fikk mulighet til å rangere hvordan de brukte penger på basale behov for opprettholdelse av eksistensgrunnlag (mat, regninger), produktive investeringer (utdanning, utvikling av inntektsinnbringende aktiviteter, reparasjoner, sparing, hjelp til migrant) og uproduktivt konsum (klær, forbruksvarer). Et veldig investeringsorientert forbruk karakteriseres av at produktive investeringer prioriteres foran alt annet. Et middels investeringsorientert forbruk karakteriseres av at de produktive investeringene kommer på en andre plass mens et lite investeringsorientert forbruk viser lite til ingen prioritering av produktive investeringer.

Tabell 6. Investeringsnivå på forbruk. N=43.

Investeringsnivå	Familietype		Totalt
	Uten migrant	Med migrant	
Lavt	4	5	9
Middels	11	11	22
Høyt	4	8	12
Totalt	19	24	43

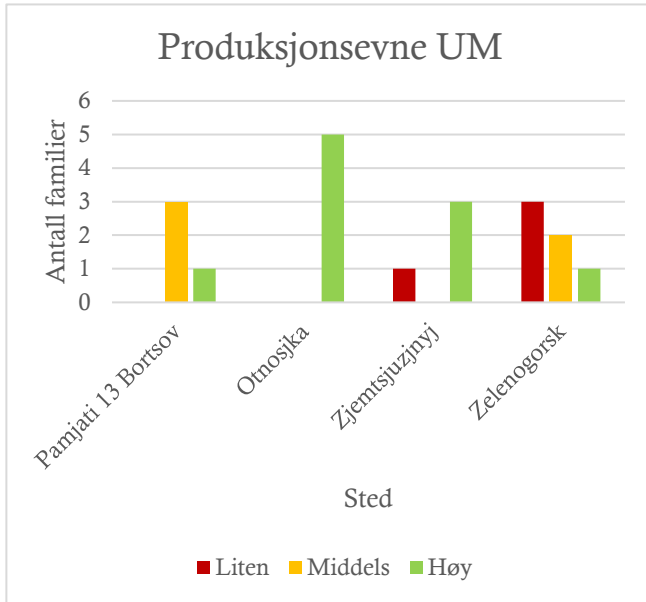
Analysen viser av familier med et veldig investeringsorientert forbruk ligger migrant-familier 10 % høyere enn ikke-migrant-familier når vi ser på gruppene isolert sett, men det er ingen statistisk korrelasjon, så dette kan være tilfeldig. Hvis vi så videre ser på familiene under ett, kommer det frem at det er flest familier i Zelenogorsk med lite investeringsorientert forbruk med 5 av 13 familier. Pamjati 13 Bortsov følger som nummer 2. Sammenlignet med stedenes art, er det en mer logisk forklaring at jo mer urbant en familie bor, jo mer bruker de på uproduktivt konsum. Dette bildet tegnes også av De Haan (1999) som peker på at i urbane sentre er varer tilgjengelige ofte til lavere priser, og med høyere lønninger blir behovet for selvberging mindre.

Den neste faktoren er sysselsetting i familien. På dette stadiet er det ikke så viktig hvor mange som jobber, men at det jobbes. 63 % av familiene har sysselsatte familiemedlemmer mens 37 % ikke har det. I Zelenogorsk har 85 % av husstandene sysselsatte medlemmer mens i de andre er det om lag halvt om halvt. Igjen ser vi et skille mellom det urbane og det rurale. 79 % av ikke-migrant-familiene har sysselsatte familiemedlemmer mens 50 % av migrant-familiene har det. Skillet er ikke så stort, men en titt på familiesammensetningene tyder på at flere av ikke-migrant-familiene har en yngre alderssammensetning ved at det er familier flere med skolebarn, og dermed foreldre i arbeidsfør alder. De voksne som ikke jobber er i hovedsak pensjonerte og det er kun én arbeidsfør i arbeidsfør alder som ikke er i jobb. At de fleste pensjonistfamiliene og ikke-arbeidende familiene er å finne blant migrant-familiene kan peke mot en trend der mange unge flytter mens gamle blir igjen, slik Kashnitsky og Mkrtchyan (2014) pekte på. Dessuten forekommer det at pensjonister fortsetter å jobbe etter å ha gått av med pensjon, hvilket også er tilfelle blant respondentene.

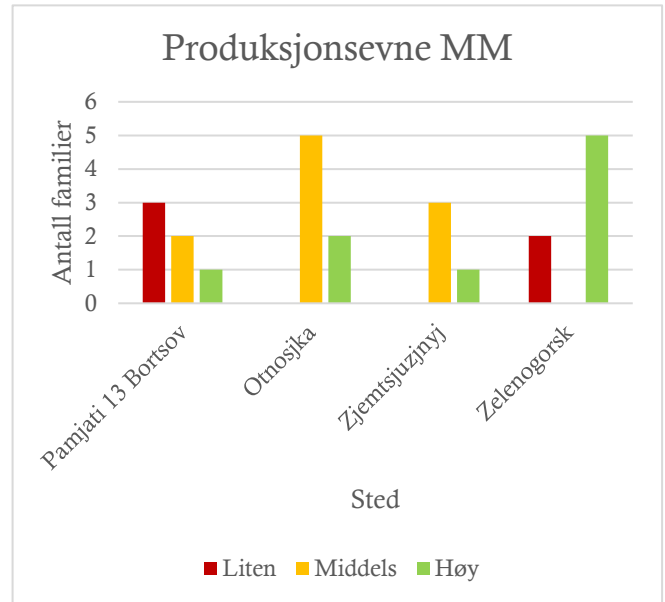
Den siste faktoren er hvorvidt en familie har tilgang til jord.

For at en families produksjonsevne skal bli vurdert til å være middels, må den i alle fall ha et middels høyt investeringsnivå. Dette ble videre vektet mot sysselsetting og om de har jordeiendom til rådighet som de forvalter. Analysen viser at 21 % av familiene har liten produksjonsevne og 44 % har høy produksjonsevne. Otnosjka kommer best ut ved å ha den høyeste andelen respondenter med høy produksjonsevne og ingen i kategorien med liten produksjonsevne. Her er det utbredt fattigdom og folk er nødt til å være flinke med det de har ettersom jobbmarkedet ikke har kapasitet til å sysselsette alle (se 5.2). De andre feltlokalitetene gir ikke spesielt oppsiktsvekkende resultater, men det kan nevnes at

Zelenogorsk har høyest andel respondenter med liten produksjonsevne. Mer interessant blir det når vi skiller mellom familier med og uten migrant (Figur 2, Figur 3).

Figur 2. Ikke-migrant-familiers produksjonsevne. N=19.

Figur 3. Migrant-familiers produksjonsevne. N=24.

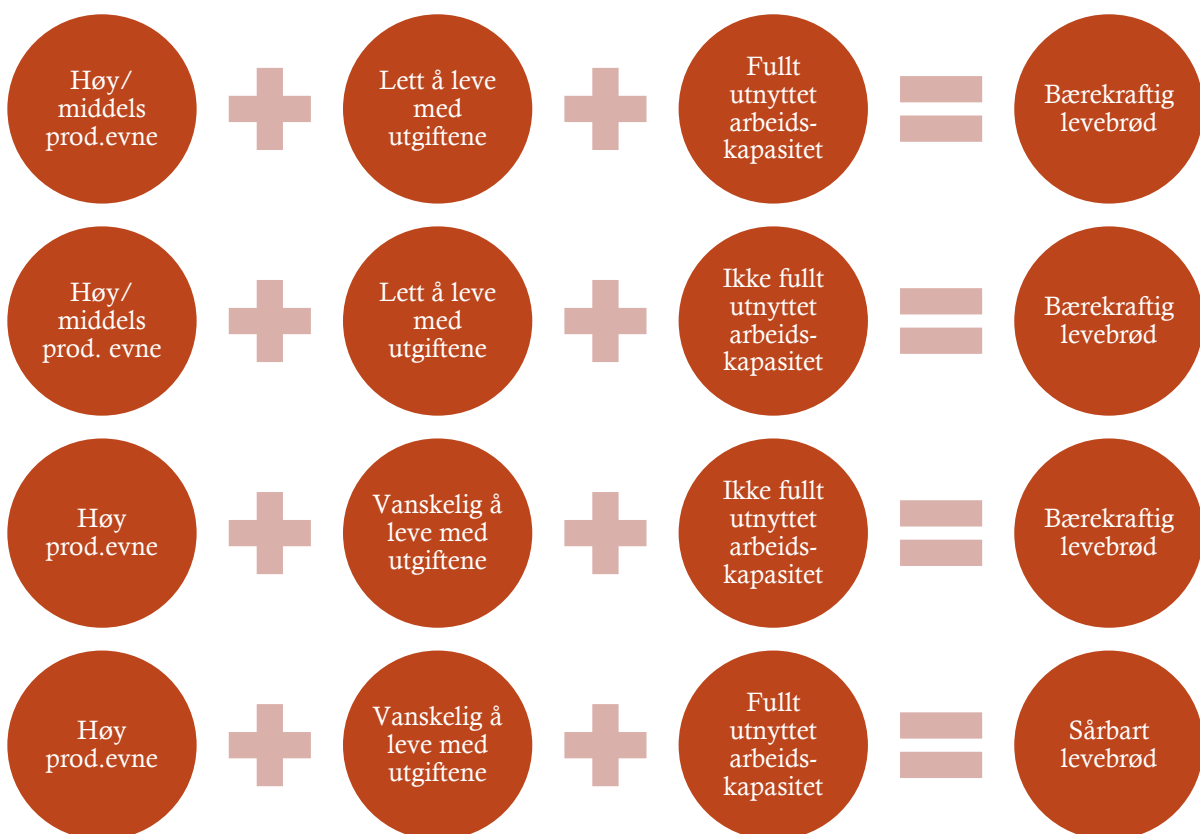
Det er flest respondenter som sliter i byen Zelenogorsk, og dette kan ha med både levekostnader og tilgjengelig jordareal som man kan dyrke på for slik å både spare og tjene penger ved egenproduksjon. Jordbrukslandsbyen Otnosjka viser en høy produktivitet. Hvorvidt en familie er produktiv eller ikke sier til syvende og sist kun noe om hvorvidt man evner å skape kapitaler av ressursene man har tilgjengelig, slik Bebbington (1999) peker på, og ikke om levebrødet er fleksibelt. Det ser vi at flertallet av respondentfamiliene klarer på en god måte. Nedenfor blir det sett nærmere på hvordan familienes økonomiske byrde sammen med utnyttelse av arbeidskapasitet er med på å skape bærekraftige og sårbare levebrød.

6.1.3 BÆREKRAFT OG SÅRBARHET

Definisjonen på et bærekraftig levebrød innebærer at det må utnytte potensialet som ligger i kapitalene det består av, og at det er i stand til å tåle stress og sjokk mot systemet hvilket vil si at det må ha en viss fleksibilitet. For å kunne skille bærekraftige levebrød fra sårbare er det en del variabler som må settes opp mot hverandre og så dømmes ut fra et sett kriterier. I og med at Carney nevner at levebrødet må tåle stress og sjokk, betyr det, slik Bebbington (1999) også

påpeker, at systemet må ha en form for kapasitet og fleksibilitet. Kapitalene bør ikke være utnyttet til det fulle for da har man lite å gå på hvis noe uforutsett skulle skje. For å vurdere om et levebrød er bærekraftig eller sårbart, er det to variabler som må vektet opp mot familiens produksjonsevne.

Den første variabelen er hvorvidt familien anser det som lett eller ikke å leve med inntektene sine. Dette sier noe om hvilket resultat og trygghet produksjonen og midlene man har til rådighet gir. Den andre variabelen er hvorvidt familien har fullt utnyttet arbeidskapasiteten sin. Dersom alle arbeidspåre er i jobb eller dersom noen er pensjonert, anses arbeidskapasiteten for å være fullt utnyttet. Dersom noen er hjemmeværende (ingen av de hjemmeværende var hjemmeværende som følge av uførhet) anses arbeidskapasiteten ikke for å være fullt utnyttet, og det er en viss fleksibilitet til stede. I Figur 4 vises det hvordan vektingen er gjort.

Figur 4. Vekting for å vurdere et levebrøds bærekraft eller sårbarhet.

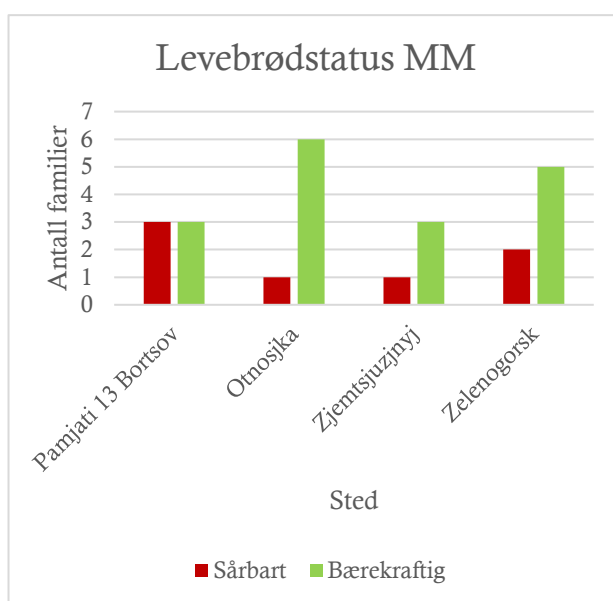
For bærekraftige levebrød er figuren uttømmende, mens alle andre kombinasjoner enn vist vil gi sårbare levebrød. De familiene som er i størst risiko, er den siste typen, altså dem som

allerede er svært produktive, har utnyttet all arbeidskapasiteten, men likevel sliter med utgiftene. Her har man lite å gå på dersom noe skulle skje og dessuten lite forbedringspotensial. De beste levebrødene er dem der man allerede er middels eller veldig produktiv, har det lett med utgiftene, og fremdeles har uforløst arbeidskraft. Da har man en fleksibilitet som kan komme til nytte.

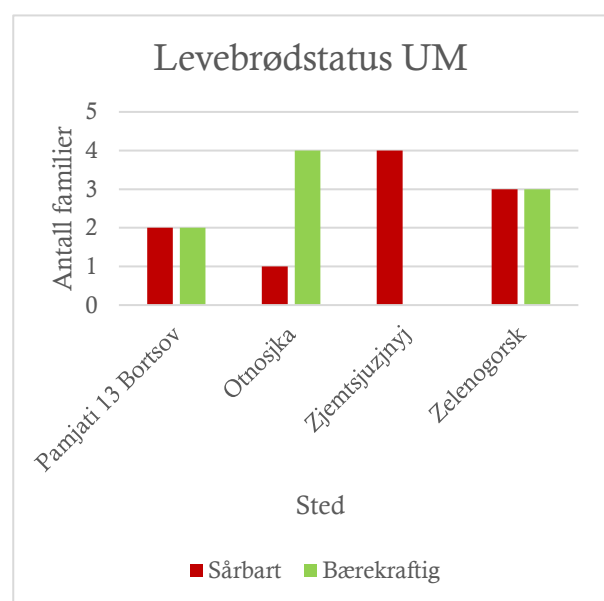
Tabell 7. Levebrødstatus. N=43.

Levebrødstatus	Familietype		Totalt
	Uten migrant	Med migrant	
Sårbart	10	7	17
Bærekraftig	9	17	26
Totalt	19	24	43

Analysen viser at 61 % av familiene har bærekraftige levebrød (Tabell 7). Av de bærekraftige er 34 % ikke-migrant-familier og 65 % migrant-familier. Innad i gruppene er det også forskjeller. Mens 71 % av migrant-familiene har bærekraftige levebrød, har kun 47 % av ikke-migrant-familiene det samme. Likevel er ikke korrelasjonen mellom familietype og bærekraft statistisk signifikant. På den andre siden er korrelasjonen mellom familiens investeringsorientering og levebrødstatus statistisk signifikant ($P < 0,01$) og endatil også mellom produksjonsevne og levebrødstatus ($P < 0,05$). Forskjellene feltlokalitetene seg

Figur 5. Levebrødstatus hos ikke-migrant-familier stedvis. N=19

Figur 6. Levebrødstatus hos migrant-familier stedvis. N=24.

imellom er illustrert nedenfor (Figur 6, Figur 5). Otnosjka og Zjemtsjuzjnyj skiller seg noe ut.

6.1.4 OPPSUMMERING

Oppsummeringen nedenfor av de ulike casene viser som Bebbington (1999) påpeker at hva en familie og dens medlemmer gjør med ressursene de har til rådighet, har noe å si for hva slags levebrød de får.

Pamjati 13 Bortsov er den rurale feltlokaliteten som har opplevd størst identitetsskifte siden Sovjetunionens oppløsning. Fra å være et industritettsted har man gått til å være et tjenesteytende og landbruksbasert tettsted. Likevel er arbeidsmarkedet noe trangt, og flere pendler til kommunesenteret Jemeljanovo eller Krasnojarsk. En informant påpeker «Det er ikke mange jobber her. Jeg gikk av med pensjon da fabrikken la ned». Mange har vært pensjonert i mange år, og det er en høy andel pensjonister blant respondentene og befolkningen for øvrig. Familiene er nest minst investeringsorienterte sammenlignet med de andre feltlokalitetene, og det er familier med sysselsatte som bruker minst på investeringer, hvilket nok henger sammen med at en større andel av utgiftene dermed dekkes av lønnet arbeid i stedet for egenproduksjon. Investeringer hos familier med sysselsatte går her i hovedsak til vedlikehold og reparasjoner av hus og biler slik Artemov og Novokhatskaya (2014) også påpeker er en trend.

I Otnosjka har respondentene tilgang til mange naturressurser som samtlige er flinke til å omsette til produsert kapital. Det går mye investeringer inn i jordbruket og eiendommene generelt, noe som nok henger sammen med at den manglende administrative infrastrukturen både frigir kapital for den enkelte husholdning, men også gjør at familier må klare seg mer på egenhånd. «Vi har nesten ikke utgifter. Kommunale utgifter eksisterer nesten ikke, og det eneste vi har er posttjeneste og strøm. Selv telefonsignal har vi ikke» oppgir en informant, og bekrefter at «kjøkkenhagen fritar oss fra utgifter til mat, det er klart». Det er dermed liten grunn til, slik Bebbington (1999) også nevner, å se på rurale mennesker som passive tilskuere til egen elendighet. At nesten alle ikke-migrant-husholdningene dessuten har bærekraftige levebrød, kan støtte observasjonen til Florinskaja (se kap. 2.2.3) om at det å ha produktive kjøkkenhager kan motvirke migrasjonstrangen.

I Zjemtsjuzjnyj har familiene færre naturressurser enn i Otnosjka, men produksjonsevnen er likevel gjennomgående middels eller stor. I halvparten av familiene er noen sysselsatt, og det

forekommer at en pensjonist også er i arbeid. Arbeidslivet her er preget av mer sesongbasert arbeid for mange, og flere reiser til annen slekt i deler av vinterhalvåret, noe som kan føre til at man ikke investerer så mye i jordbruket som i for eksempel Otnosjka. Størrelsen på jordlappene er også gjennomgående mindre. Her er det også tydelig at det er en stor forskjell på levebrødstatusen til ikke-migrant-familier og migrant-familier. Det kan tyde på større fattigdom og behov for hjelp utenfra.

Zelenogorsk skiller seg fra de øvrige feltlokalitetene ved at sysselsettingsgraden er høyere og jordlappene mindre eller fraværende. Pengebruken til familiene er minst investeringsorientert av alle feltlokalitetene. Produksjonsevnen skiller seg ut ved at den er høyere hos migrant-familier og i en migrant-familie er det dessuten et familiemedlem som driver sin egen frisørsalong. Dette viser at mange ikke bruker like mye krefter på jordbruket sitt, men likevel klarer å holde produksjonsevnen oppe gjennom andre inntekter. Andelen familier med bærekraftige levebrød er høyere hos migrant-familier, selv om trenden her var mindre tydelig. Det gjør spørsmålet om hvorvidt migrasjon har en betydning for levebrødstatus igjen aktuelt, og det blir nødvendig i det videre å se nærmere på sosiale relasjoner.

I og med at det i studien ikke ble kartlagt sosiale relasjoner utover de familiære, er dataene for mangelfulle til at det blir mulig å si noe om den totale rollen respondentenes sosiale nettverk spiller. Likevel er det mulig å se på dataene som foreligger for å se om det er noen trend når det kommer til de familiene som har slekt på stedet og de som ikke har det i forhold til om de har bærekraftige levebrød eller ikke. En gjennomgang viser at av husstandene som ikke har andre slektninger på stedet er det 50-50 hvorvidt man har et bærekraftig levebrød eller ikke. Av de husstandene som har andre slektninger på stedet har 2 av 3 husstander bærekraftige levebrød. Noen tydelig sammenheng foreligger ikke, og det er heller ingen statistisk signifikans. Uansett er det verdt å merke seg at så mange av migrant-familiene har bærekraftige levebrød. I kapittel 6.3 blir det sett på de sosiale båndene familiene har til migrantene, og i 6.4 om disse båndene sammen med øvrige slektsbånd har noe å si for levebrødstatusen.

6.2 PUSH- OG PULL-FAKTORER

Det er lørdag i den lille, avsidesliggende tatarske landsbyen Otnosjka og formiddagsmaten (*obed*) er ryddet bort. Familien sitter rundt bordet på kjøkkenet og drikker te. Så tuter det i et

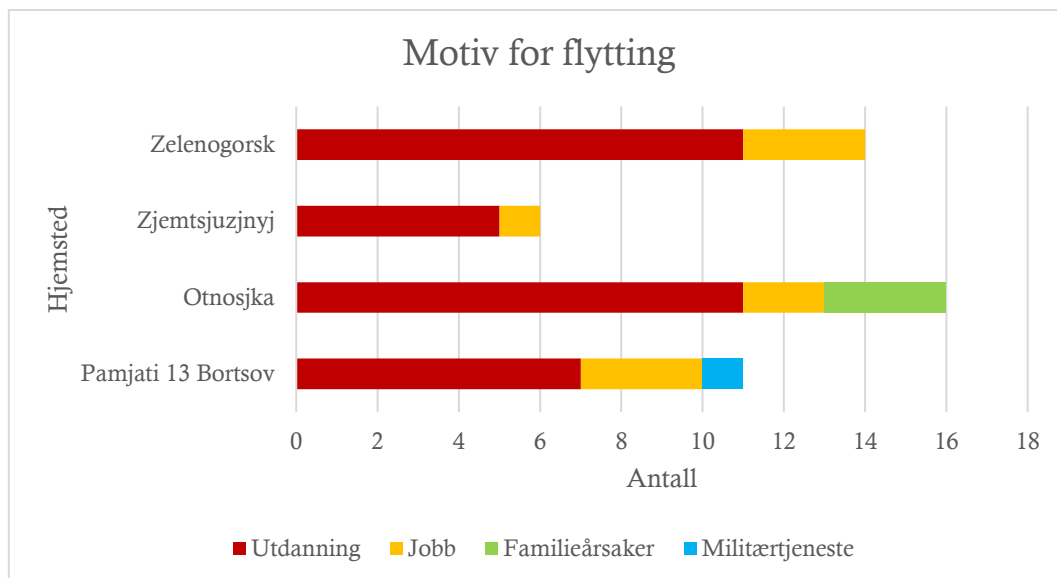
bilhorn utenfor, og det bes en rask bønn før alle reiser seg og går ut. «Det var en tung dag. Spesielt fordi vi ikke dro med ham, men at han dro sammen med [en kamerat]. Det var tomt i starten, men det går fint. Jeg tenker det er naturlig for alle foreldre å føle slik når barna flytter», kunne en informant fortelle om dagen da hennes eldste sønn flyttet hjemmefra for å begynne på studiene sine i Krasnojarsk omtrent 20 mil syd for flere år siden. Denne opplevelsen er neppe unik, noe informanten selv påpeker. Hvorfor reiser folk så?

I det følgende blir det sett på årsakene til at migrantene reiser, hvor de reiser, returplaner og hvorfor andre velger å ikke reise. Som teoretisk rammeverk brukes push- og pull-faktorer som er trukket frem av ulike forskere i forbindelse med andre migrasjonsstudier. Til slutt blir det en stedvis oppsummering som viser at geografi har noe å si, men ikke uten større strukturelle kontekster og individuelle motiver.

6.2.1 HVORFOR PAKKE KOFFERTEN?

Som De Haan (1999) nevner er forskere uenige om hvorvidt pull eller push-faktorer er viktigst når beslutningen om migrasjon skal tas. White (2009) understreker at dette skillet kanskje ikke er så enkelt eller nyttig, og sier at det kan være vanskelig å kategorisere faktorer som push eller pull. Gjennomgangen av motiv for flytting viser en klar trend. Hele 72 % av alle migrantene flyttet på grunn av et ønske om å ta utdanning, og denne trenden dominerer både stedvis og i totalen. 19 % av migrantene flyttet på grunn av jobb (Figur 7). Som White nevnte, tiltrekker byene seg folk som følge av høyere lønninger, flere og mer interessante jobber og muligheter for mer utdanning (se 2.2.3).

Pull-faktorer er på alle måter til stede, og det er den samme som går igjen på alle feltlokalitetene. White (2009) og De Haan (1999) peker på at det er en viss forskjell i motivene til hvorfor kvinner og menn migrerer. Totalt er det 25 kvinner som har migrert og 22 menn som har migrert. Av disse dro 80 % av kvinnene og 63,6 % av mennene for å ta utdanning for å ta utdanning. 32 % av mennene dro som arbeidsmigranter mens bare 2 % av kvinnene gjorde det. 12 % av kvinnene dro av familieårsaker, mens ingen av mennene gjorde dette. Dette bekrefter andre studier som viser at mens menn i hovedsak dominerer i arbeidsmigrasjonen, er det en mindre forskjell når det kommer til utdanning.

Figur 7. Årsaker til at personer har valgt å flytte sortert etter hvor de kommer fra. N=47.

At mange så flytter på grunn av ønske om å ta utdanning, henger for det første sammen med at det mangler institusjoner for høyere utdanning på samtlige feltlokaliteter bortsett fra i Zelenogorsk. «[...] Her er det ingenting å gjøre etter skolen. Høyere utdanning må de ta i Lesosibirsk eller Krasnojarsk», forteller en førskolelærer i Otnosjka. «Det er helt naturlig at barna våre har flyttet. Universitetet er i Krasnojarsk, og jobbene òg», forteller en lærer i Pamjati 13 Bortsov. Mulighetene etter fullført obligatorisk skoleløp er med andre ord få, uten at det er unikt for rurale steder.

I Zelenogorsk finnes det institusjoner for høyere utdanning. Så at mange likevel velger å flytte nettopp på grunn av utdanning, henger sammen med at studietilbudet i byen, tross noe diversitet, er mer rettet inn mot militærindustrien den er organisert rundt (se 5.2.4). I Zelenogorsk kan altså utdanningsfaktoren også fungere som en push-faktor som følge av fravær av utdanningsmuligheter ved eksisterende institusjoner.

Utdanning er for mange en investering i humankapital og ment å gi avkastning i form av jobb senere slik De Haan (1999) peker på, men utgjør samtidig en risiko fordi man ikke er garantert jobb. Dessuten, hvis familien migranten dro fra, ser for seg å tjene økonomisk på migrantens utdannelse og jobb, vil denne mulige gevinsten ligge lengre fremme i tid, og betydelige pengesummer kan måtte bli brukt før man når målet. En oppfatning om at man for å få en god jobb trenger utdanning, er utbredt, og dermed fremstår det å investere i humankapital som attraktivt for mange, og bekrefter Whites poeng. I kapittel 6.2.3 vises det

hvordan økt humankapital har gitt utslag for flere av migrantene, og i kapittel 6.3 blir det vist hvordan det økonomiske forholdet mellom familie og migrant faktisk har blitt.

Dannelse og mer sjelelige verdier var det òg noen som trakk fram som kun mulig å få i byene, og kan relateres til Bebbingtons kulturelle kapital. «Man må til store byer for å utvikle seg og finne seg selv», sier en bokholder i Zelenogorsk hvis barn hadde flyttet til Jekaterinburg for å ta utdanning. «Det er der mulighetene er», fortsetter han. Mangel på framtidsperspektiver gikk igjen på samtlige feltlokaliteter hos både migrant- og ikke-migrant-familier. Slik deprivasjon er en typisk push-faktor (White, 2009).

To av informantenes familier, henholdsvis i Pamjati 13 Bortsov og Zjemtsjuzjnyj, er innflyttere. De kom til stedene da barna var i slutten av tenårene. I slike tilfeller spiller mangel på tilhørighet en viktig rolle i unges beslutning om å flytte og ikke minst om å komme tilbake. «Sønnen min vokste opp i Krasnojarsk og bodde her bare noen måneder», forteller en homøopat i Zjemtsjuzjnyj. «For ham er Krasnojarsk hjem». Den samme kombinasjonen av ønske om utdanning og følelse av tilhørighet var grunnen til at barna til læreren i Pamjati 13 Bortsov også flyttet:

«Vi flyttet hit samme år som sønnen vår ble innkalt til militæret. Han har derfor aldri egentlig bodd her. Den eldste [datteren vår] dro for å studere året etterpå, og den yngste [datteren vår] dro noen år etter det. Det er ingen grunn til at de skulle bli her. De har jo vokst opp i byen»

(Informant I).

Tilstedeværelsen av sosiale nettverk i byen som bidrar til å styrke den sosiale kapitalen fungerer dermed som en sterk pull-faktor for dem som allerede har slike kontakter der, på samme måte som fraværet av disse fungerer som en push-faktor (White, 2009). Muligheten for å skaffe slike nettverk var det også noen som trakk fram, og da er det nok slik at siden de store byene tilbyr de største nettverkene, fremstår de som «banker» for sosial kapital.

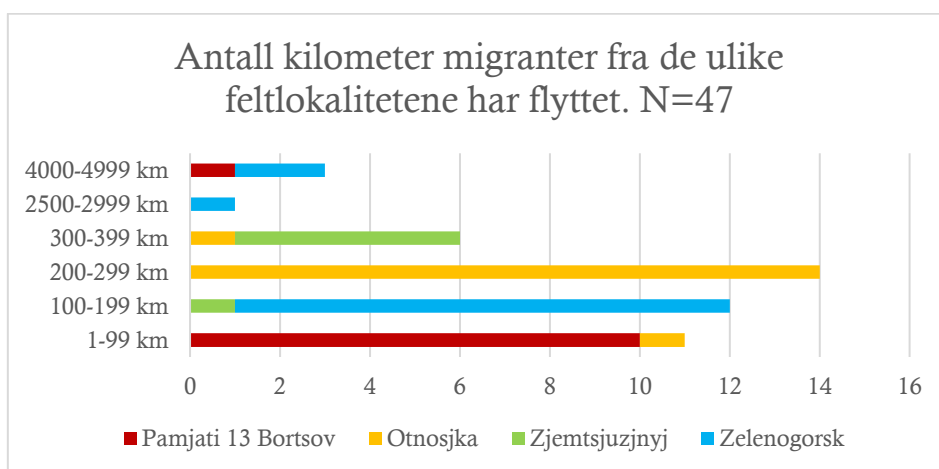
Resultatene fra feltlokalitetene skiller seg ikke fra hverandre når det kommer til motiver for å reise. Utdanning har det samme innholdet som pull-faktor for alle stedene i og med at den representerer noe hjemstedene ikke har eller bare noe annet. I de store byene kan man hente både human- sosial- og kulturell kapital.

6.2.2 MIGRANTENES DESTINASJONER

Hvor reiser så migrantene? Flytting får konsekvenser ikke bare for lokalsamfunnet, men også for familien en person flytter fra. Hvor langt bort en person flytter kan påvirke familiens aktiviteter samt føre til at man ser hverandre sjeldnere. Dersom man ikke flytter så langt, kan man besøke familien oftere og slik delta i deres livsverden på en annen måte enn når man bor langt unna og dessuten klare å kombinere et høyintensivt byliv med et lavintensivt landsbyliv.

Krasnojarsk er den klart mest populære destinasjonen, noe som stemmer fint med både teoretikeren Ravenstein (De Haan, 1999) og forskerne Kashnitsky og Mkrtchyan (2014) sine påpekninger om at det er det nærmeste senteret som trekker flest fra et sted (se 2.2.1).

Dit reiste 39 av 47 migranter, altså mer enn 95 % av migrantene fra hver feltlokalitet. Krasnojarsk trekker både utdanningsmigranter og jobbmigranter fra alle stedene bortsett fra Zjemtsjuzjnyj. Fra Zjemtsjuzjnyj kom det 5 utdanningsmigranter til Krasnojarsk. Jobbmigranten fra Zjemtsjuzjnyj dro til Abakan som ligger nærmere. Zelenogorsk er den eneste feltlokaliteten som avgir en migrant til en annen lukket by, nemlig Zjeleznogorsk som ligger i nærheten. Fra Zelenogorsk dro også 2 til Moskva og 1 til Jekaterinburg. 1 migrant fra Pamjati 13 Bortsov reiste til St. Petersburg. Alle disse bortsett fra sistnevnte dro for å ta utdanning. Disse to feltlokalitetene har de absolutt lengstreisende migrantene (Figur 8). Migranter som ikke har reist til disse store byene, har dratt til mindre byer i Krasnojarsk territorium.

Figur 8. Antall kilometer fra de ulike feltlokalitetene migranter har flyttet. N=47.

Årsakene til at noen reiser langt og andre ikke fullt så langt er sammensatte. Clarke påpeker at russere ikke lengre har noen migrasjonshindre som skiller seg fra vestlige migranter. Kjønn virker ikke å være en avgjørende faktor i og med at de fleste uavhengig av utgangspunkt reiser til Krasnojarsk. Av de som dro lengre enn 2500 km var det 3 menn og 1 kvinne. White (2007) peker på at kapital er avgjørende for både om og hvor noen evner å dra.

Walker (2010) peker på viktigheten av nettverk på destinasjonsplassen som en hyppig betingelse. Respondentene oppga sjelden eksisterende nettverk på destinasjonsplassen som avgjørende for om det var mulig å flytte dit, men 72 % oppga at de kjente andre som hadde reist til destinasjonsplassen. Dette gjaldt Krasnojarsk og Moskva. 1 av de 2 som dro til Moskva oppga at det var avgjørende at søskenet allerede bodde der, hvilket samstemmer med blant andre Walker (2010) og Goldin et al. (2011) som nevnt i kapittel 2.2.2. Relativt gode ordninger for billige eller gratis studenthybler gjør at det ikke er så vanskelig å flytte på seg for å studere, og er en nokså lukrativ ordning som henger igjen fra Sovjetunionen.

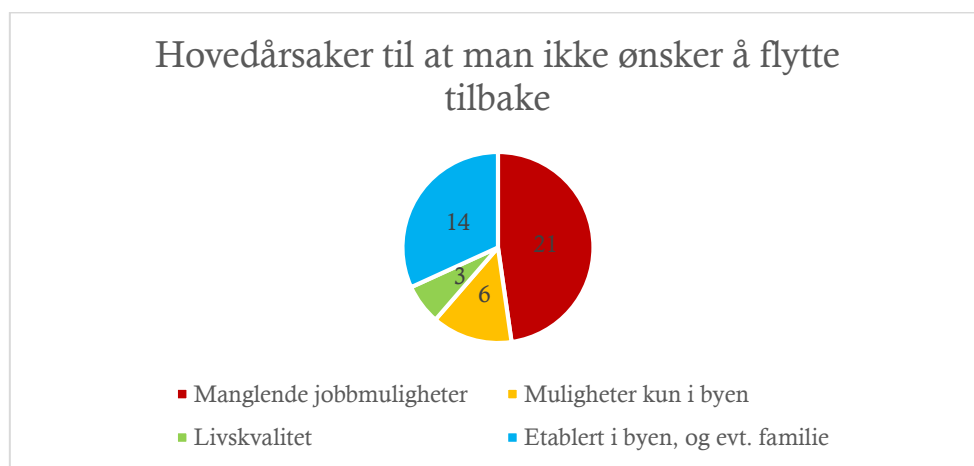
6.2.3 RETURPLANER ELLER FRAVÆR AV

De fleste som dro på grunn av utdanning har fått seg lønnet arbeid i den samme byen de flyttet til. Totalt er 43 av 47 migranter i arbeid, og ingen har returnert. Ingen av informantene gir uttrykk for at motivet for utdanning vil føre til en midlertidig fraflytting, men tvert imot er starten på et mer eller mindre permanent opphold i byen. «Ingen av barna våre så noen fremtid her og det er greit. Det er ikke jobb», sier førskolelæreren i Otnosjka. Dette viser seg igjen i spørreundersøkelsen der 94 % av migrantene ikke har planer om å returnere.

Kun til Pamjati 13 Bortsov var det 3 migranter som planlegger å flytte tilbake, og av disse er 2 menn. Når vi videre ser på årsakene til at migrantene ønsker å returnere eller ikke, er det ulike vektlegginger som kommer frem (Figur 9). Hele 45 % svarer at manglende jobbmuligheter er hovedårsaken til at migrantene ikke ønsker å returnere. Hvis man allerede har en jobb i byen, sier det seg selv at det er lite attraktivt å flytte til en tilværelse med skrale eller i verste fall ingen jobbmuligheter. 30 % oppgir at det at migrantene er etablert i byen som hovedårsak. 13 % legger vekt på at det er i byen mulighetene er, slik en informant i Zjemtsjuzjnyj understreker: «Sønnen min er voksen og har kjæreste. Han ville aldri flyttet hit. Det er ingenting å gjøre her for musikere». Ikke bare mangler det arbeidsplasser i primær- og sekundærnæringene, men tertiærnæringene er også nærmest fraværende i rurale områder (se

5.2). Humankapitalen og de sosiale nettverkene man opparbeider seg i byen ser altså ikke ut til å kunne investeres på hjemstedet, noe som bekrefter bildet Kazatsjinskij kommune tegner av Otnosjka om at man mangler kvalifisert arbeidskraft og insentiver til å få den dit (se 5.2.2).

White (2009) fant også i sin studie at eksistensen av sosiale nettverk på destinasjonsplassen fungerer som en pull-faktor som holder migranten igjen (se 1.1). Selv i Zelenogorsk som huser over 60 000 innbyggere ses det på av mange som lite attraktivt og spennende å bo selv om det er et noenlunde greit jobbmarked: «Her er det ingenting å gjøre» sier en lærerinne i byen. «Unge flytter ut. Det er dårlig med underholdningstilbud og fritidsaktiviteter for unge» sier en annen. Livskvalitet i form av muligheter for kulturell kapital trekkes altså fram som en vesentlig faktor til at mange, og særlig unge flytter.

Figur 9. Motiver som vektlegges for at man ikke ønsker å flytte tilbake. N=47.

Av de tre migrantene som ønsker å returnere, er det nærhet til familie og livskvalitet som blir trukket frem som viktig. Felles for disse er at Pamjati 13 Bortsov er det av de rurale områdene i undersøkelsen som ligger nærmest et urbant senter, og mulighetene for arbeid er dermed større. Igjen ser vi at sosiale nettverk veier tungt slik White (2009) påpeker.

6.2.4 BORTE BRA, MEN HJEMME BEST?

Likevel er det ikke slik at «alle» ønsker å flytte. Totalt er det 25 familier der ingen ønsker å flytte. 19 av disse er familier som allerede har en migrant, mens 5 er familier der man ikke har

noen migranter. Det betyr at 26 % av familiene uten migrant ikke har noen familiemedlemmer som ønsker å flytte (Tabell 8).

Tabell 8. Familiemedlemmer i ikke-migrant-familier som ønsker å flytte. N=19.

Bosted	Familiemedlemmer som ønsker å flytte				Total
	Nei	Ja	Ja, men forhindret	Kanskje	
Pamjati 13 Bortsov	1	3	0	0	4
Otnosjka	1	3	0	1	5
Zjemtsjuzjnyj	2	0	2	0	4
Zelenogorsk	1	5	0	0	6
Total	5	11	2	1	19

Hvorfor ønsker så folk ikke å flytte? Av de husstandene der ingen ønsker å flytte, er man sysselsatt eller pensjonert eller i skole. Det interessante er at i de to husstandene i Zjemtsjuzjnyj hvor ingen ønsker å flytte, er man i jobb men oppgir at man sliter med utgiftene. Wegren et al. (2003) og Hill og Gaddy (2003) nevner at de fattige ofte mangler vilje eller evne til å gjøre noe med den økonomiske situasjonen sin, og kanskje kan det være tilfellet her, kombinert med tilknytningen til jobb og sted slik White (2007) påpeker. Begge disse husstandene har annen slekt på stedet eller i nærheten, noe som også kan avhjelpe situasjonen. Driveren av vandrerrhjemmet i Zjemtsjuzjnyj sier at «Det er dyrt for folk å flytte herfra siden lønningene er lavere enn i byen og andre steder», og peker på at hvis folk gjør det, er de ofte avhengige av sosiale nettverk: «[...] derfor tror jeg mange begynner med å bo hos bekjente hvis de først flytter til byen og prøver seg der», noe også Walker (2010) understreker er vanlig ellers i Russland.

68 % av familiene har familiemedlemmer med reelle ønsker om å flytte, men to av familiene er forhindret som følge av dårlig økonomi eller familieforpliktelser. 1 Familie vurderer migrasjon. Motivene for å flytte blant respondentene er gjennomgående økonomirelaterte, som jo også De Haan og Zoomers (2003) understreker, og kun Pamjati 13 Bortsov skiller seg ut ved at derfra er det ingen som har økonomi som primærmål når de spørres om hvorfor de ønsker å flytte selv om man med utdanning nok ønsker å investere den opparbeidede humankapitalen i en jobb som gir god avkastning senere (Tabell 9).

Tabell 9. Motiv for flytting i familier uten migrant. N=14.

Bosted	Motiv for flytting				Total
	Jobb	Utdanning	Muligheter	Økonomi	
Pamjati 13 Bortsov	0	2	1	0	3
Otnosjka	1	1	1	1	4
Zjemtsjuzjnyj	1	0	0	1	2
Zelenogorsk	4	1	0	0	5
Total	6	5	2	2	14

Det er i hovedsak unge voksne som ønsker å flytte. Alle som ønsker å flytte for å ta utdanning, bodde hjemme hos foreldrene da spørreundersøkelsen ble gjort. Av de som ønsker å flytte av økonomiske grunner, er det kun i ett tilfelle snakk om å flytte på hele familien. De andre som ønsker å flytte av økonomiske årsaker, bor ikke sammen med respondentene, men enten alene eller har egen familie. I ett tilfelle er det snakk om en forelder hvor barna bor hjemme som ønsker å begynne å pendle. Hvis vi ser på sysselsetting, er det ingen nevneverdig forskjell i hvorvidt noen i familien er sysselsatt og hvorvidt noen ønsker å flytte. Det tyder på at relativ deprivasjon er en viktig faktor. Når folk ser at andre de kjenner som de mener det er relevant å sammenligne seg med, flytter og klarer seg, ser de at det er mulig for dem å gjøre det samme. Et klart flertall av familiene uten migranter ser altså ut til å bli migrant-familier i løpet av nær framtid.

I migrant-familiene oppgir 2 av 5 at nærhet til familie er årsaken til at de ønsker å flytte, noe som viser at migrasjon av ett familiemedlem White (2009) kan føre til en pull-effekt slik at man får en kjedereaksjon og at flere dermed flytter.

6.2.5 OPPSUMMERING

Når så mange trekker frem jobb som styrende for hvorfor de ikke velger å flytte tilbake til hjemstedene sine eller ønsker å forlate dem, er det interessant å se på hvordan folk forholder seg til endringene i næringslivet som har funnet sted de siste årene. De fire feltlokalitetene skiller seg fra hverandre i type og utvikling, og derfor er det relevant å ta en nærmere titt på hver og en av dem som en oppsummering.

Pamjati 13 Bortsov har gjennomgått store endringer siden Sovjetunionens oppløsning (se også 5.2.1 Pamjati 13 Bortsov. «Alle jobbet på glassverket som gikk under navnet «Stekla»», forteller en pensjonert fabrikkarbeider. Selve tettstedet (*poselok*) var så tett assosiert med hjørnesteinsbedriften at man like gjerne kalte tettstedet for det samme. «[...] og folk utenfra visste hvor det var om man kom i snakk på toget for eksempel», fortsetter han. Vi ser at arbeidsplassen bidrar til stedsidentitet og –tilknytning, slik det gjerne var i Sovjet. «Det ble fullstendig krise da fabrikken gikk konkurs etter Sovjetunionen i 1996. I dag er det ikke jobber her til folk», fortsetter den samme informanten.

Bildet er riktignok mer nyansert, men at industriarbeidsplassene forsvant er det belegg for å si. Det er jobber i andre sektorer og dessuten er flyplassen en viktig arbeidsplass slik det kom fram i dybdeintervjuet, i samtaler med respondentene i spørreundersøkelsen og av kommunens egne rapporter (se 5.2.1). Likevel skal man ikke underslå problemene, og at en stor del av den eldre generasjonen ble snytt for de siste årene av sine arbeidsliv. «Alt vi jobbet for i unionen ble borte» avslutter den tidligere fabrikkarbeideren.

I Otnosjka forteller en førskolelærer at «det var godt å leve her under unionen. Alle hadde arbeid. Livet og arbeidet ble mer organisert. Barna måtte gå i skole og jordbrukskollektivet hadde vi. Restene står ved innkjørselen». At sovjettiden følte som en god tid her, henger sammen med at man så tydelige og kontinuerlige fremskritt, slik som dem hun nevner, og som for eksempel at man fikk strøm. «På 90-tallet ble kollektivene stengt og ingenting har blitt startet opp igjen. Nå er det ikke arbeid her lenger», fortsetter hun.

Kontrasten er slående. Selve grunnlaget landsbyen ble opprettet på for vel hundre år siden ble så og si revet bort i løpet av svært kort tid, og kommunen sliter i dag (se 5.2.2). «Unge ville bodd her om det var mulig. Men det er jo ingen steder å jobbe! Vi har skolen og kulturhuset. [...] Du så hvordan jordene ser ut. Alt gror igjen!». I felt var det tydelig at stedet på mange måter har forfalt. Falleferdige jordbrukskollektivbygg står som tunge spøkelses ved innkjørselen til landsbyen. Riktignok er annet tatt vare på, som administrative bygg, skole og kulturhus i tillegg til at det er opprettet et landsbybakeri som blant annet produserer smakfullt brød som jeg fikk smake.

I Zjemtsjuzjnyj har utviklingen vært litt annerledes. Her var som vi så i kapittel 5.2.3 turisme hovedgrunnlaget for tettstedets eksistens allerede før Sovjetunionen ble opprettet, og denne næringsvirksomheten ble opprettholdt under hele sovjettiden da det fungerte som kursted for

arbeidende. At turisme også er selve grunnsteinen i dag, er det liten tvil om ifølge en informant: «Uten turisme tror jeg ikke dette stedet hadde eksistert».

Likevel har ikke unionsoppløsningen gått upåaktet hen, og statens tilbaketrekking har fjernet eksistensgarantien bedriftene nøt godt av tidligere. «Sjira kommune baserer økonomien sin på turisme rundt [mineralvannene] Itkul' og Sjira, noen meierier og et anlegg for lagring av atomavfall», fortsetter informanten som for øvrig driver et vandrerhjem der. Dessuten har åkrene blitt tatt i bruk igjen, noe informanten bekrefter: «Åkrene her [i Khakasia] lå brakk på nittitallet. Først nå de senere årene har jordbruket kommet tilbake. Det er de store selskapene som tar over».

At mange likevel velger å flytte når det faktisk er et eksisterende næringsliv i flere sektorer, henger sammen med at «mesteparten av tettstedet stenges i vinterhalvåret. Da er det ingenting å gjøre her. Folk reiser til slekt andre steder, og bor og eventuelt jobber der. Som jeg, for eksempel», sier en informant som selv reiser til sønnen sin i Krasnojarsk og tar småjobber. Eieren av det ene vandrerhjemmet forteller at «markedsbodene stenger allerede i slutten av august siden turistene slutter å komme». Man er med andre ord ikke nødvendigvis sikret inntekt året rundt, og selv om mange jobber «døgnet rundt» om sommeren, noe som gjelder flere av de ansatte på dette vandrerhjemmet, strekker det ofte ikke til resten av året. Dette bildet bekreftes av migrantenes begrunnelse for å ikke returnere, nemlig jobbmuligheter, og derav økonomisk stabilitet. Driveren av vandrerhjemmet peker også på manglende jobbmuligheter: «Det er ikke grunnlag for så mye annet næringsliv her. Jeg tror ikke unge har spesiell interesse av å flytte hit med mindre de interesserer seg for alternativbransjen eller turisme». Næringslivsgrunnet er med andre ord noe magert.

Til tross for Zelenogorsk sin stabilitet de siste tiårene velger mange å flytte som følge av arbeidsmarkedet. En ingeniør ved ÆKhZ (ЭХЗ) forteller at «mange tidligere kolleger flyttet da de ble sagt opp som følge av nedskjæringer ved ÆKhZ». Den produksjonsmessige ensrettingen gjør enkelte yrkesgrupper utsatte for endringer, som for eksempel ingeniører innen elektrokjemi. En hjemmeværende forteller at «så lenge man har jobb og levebrød til overlevelse, er det ikke viktig om man bor i by eller i landsby. Den som ikke finner seg til rette her, den flytter». Et på mange måter nådeløst utsagn, men også nakent og realitetsorientert.

Når det kommer til attraktive arbeidsmarkeder eller ikke, fremstår Otnosjka som klart minst attraktivt, fulgt av Zjemsjuzjnyj. Her er nok derfor push-faktoren sterkere enn på de to øvrige feltlokalitetene.

6.3 LANGSTRAKTE FAMILIEBÅND

En familie kan ha brukt migrasjon som et ledd i inntektsdiversifisering for å ikke tape på ulikhetsutviklingen mellom steder, og som nevnt i kapittel 3.3.3 avhenger et flerstedlig levebrød av at familiemedlemmene pleier relasjonene med hverandre og især med migranten. Typen kontakt og hyppigheten på den er med på å bestemme styrken på de sosiale båndene mellom avsenderfamilie og migrant. I dette kapitlet skal vi se på forholdet mellom migrant og familie og til slutt gjøre en analyse av båndenes styrke basert på de ulike faktorene som utgjør relasjonene.

6.3.1 FYSISK KONTAKT

Som White (2009) peker på, kan avstand får innvirkning på hvor ofte familiemedlemmer evner å besøke hverandre. En korrelasjonsanalyse viser at hvor langt en migrant reiser får en innvirkning på hvor ofte hun kommer hjem på besøk til familien ($P < 0,01$). Hun kommer oftere hjem jo nærmere hjemstedet hun bor. Jo lengre unna, jo lengre blir det mellom besøkene. Lange avstander gjør det tungvint å komme hjem mens kortere avstander gjør at migranten ikke må sette av hele dagen eller mer til reisen. Her er det viktig å nevne at flere respondenter svarer at migranten kommer på besøk hver andre uke eller til og med ukentlig. For ordens skyld valgte jeg likevel å kategorisere disse som månedlig besøkende ettersom det har liten praktisk betydning for analysen.

Infrastruktur kan også spille inn på hvor ofte migranten kommer på besøk. Er det dårlige veier, blir terskelen høyere for å ta turen, spesielt om den er lang. Alle feltlokalitetene bortsett fra Otnosjka har god tilkomst. For å reise til Otnosjka må man etter å ha tatt av fra hovedveien kjøre i halvannen time på en humpete grusvei. Selve distansen er ikke så lang, men farten blir kraftig redusert. Likevel ser vi av Tabell 10 at Otnosjka blir hyppig besøkt av migrantene og hele 75 % kommer på besøk månedlig, slik en informant bekrefter: «Det er lett for dem å reise

hit fra Krasnojarsk [...] Alle tre kommer mer eller mindre ukentlig på besøk. I alle fall to ganger i måneden. Om sommeren har vi barnebarna hos oss i 2-3 måneder».

Tabell 10. Hyppighet på hjembesøk etter sted. N=47.

Bosted	Hyppighet på hjembesøk				
	Månedlig	Hver 3. måned	1-2 ganger i året	Aldri	Totalt
Pamjati 13 Bortsov	10	0	0	1	11
Otnosjka	12	3	0	1	16
Zjemtsjuzjnyj	1	4	1	0	6
Zelenogorsk	6	6	2	0	14
Totalt	29	13	3	2	47

Også lærerinnen i Pamjati 13 Bortsov nyter hyppige visitter og sier at «døtrene våre kommer ofte på besøk. Månedlig!». Også i denne familien pleier de å passe barnebarna om sommeren. Dette er det sterke tradisjonen for i Russland. «Det er så godt å følge med på barnebarnet etter hvert som hun vokser og blir større. Det er bedre for henne å være her enn i byen», fortsetter hun. Det viser at også de sosiale relasjonene kan være vel så viktige å pleie i og med at avstand setter dem på prøve, slik White (2009) påpeker. Til Pamjati 13 Bortsov kommer 91 % av migrantene på besøk månedlig. 43 % av migrantene fra Zelenogorsk kommer også månedlig på besøk. Goldin et al. (2011) sier at kvinner er flinkere enn menn til å pleie de sosiale båndene. Blant migrantene er det ingen statistisk signifikant korrelasjon mellom kjønn og hvor hyppig de besøker familiene sine. Dette kan henge sammen med kultur. Familie er viktig for den jevne russer og i og med at man i tillegg ofte hjelper til mens man er hjemme, trengs det også at menn reiser hjem.

6.3.2 DE ØKONOMISKE RELASJONENE

Økonomiske motiver er som De Haan (1999) peker på ofte bakenforliggende når noen migrerer. Siden samtlige migranter nå er i arbeid etter endt utdanning, er det interessant å se på hvorvidt avsenderfamilien også får nytte godt av de økonomiske gevinstene jobb i byene gir. Som nevnt tidligere er det en rekke faktorer som er med på å avgjøre hvorvidt

pengeoverføringer finner sted. Den første faktoren er hvorvidt migranten selv er i jobb, noe det ovenfor er bekreftet at de fleste er. Den andre faktoren er kjønn, og Goldin et al. (2011) viser til at kvinner generelt bidrar mer enn menn. Nødvendighet er også en faktor og avspeiles i hvorvidt den produserte kapitalen er tilfredsstillende eller ikke slik De Haan (1999) og Bebbington (1999) peker på. Schoch et al. (2010) trekker fram kulturelle tabuer knyttet til finansiell hjelp. Hyppigheten på de økonomiske bidragene er med på å si noe om båndene mellom de fysisk adskilte familiene er sterke eller svake, og i kapittel 6.3.4 blir det sett på den totale styrken av disse båndene som også inkluderer praktisk hjelp og hjelp fra avsenderfamilie til migrant. Det må nevnes at det i undersøkelsen ikke ble spurt om størrelsen på bidragene siden det kunne oppleves som sensitivt eller upassende. Likevel er ikke størrelsesordenen på pengebidrag nødvendigvis det viktigste å dokumentere siden behovene er individuelle (Goldin et al., 2011).

Når vi ser på de økonomiske bidragene, har det vært en økning etter at migrasjon fant sted (kun 3 bidro før de flyttet). Men fremdeles er det slik at de fleste ikke sender penger hjem til foreldrene sine (62 %). 18 av migrantene bidrar nå økonomisk til 11 familier til sammen (Tabell 11). Samtlige av de som sender penger hjem er i lønnet arbeid mens én person er arbeidsledig (men har en ektefelle i lønnet arbeid). Det er ingen korrelasjon mellom verken kjønn og finansielle bidrag eller hyppigheten på dem. Altså sier resultatene sier ikke at kvinner bidrar oftere eller hyppigere enn menn slik Goldin et al. (2011) peker på.

Tabell 11. Familier som mottar finansiell hjelp fra migrant. N=24.

Bosted	Mottar finansiell hjelp		
	Ja	Nei	<i>Total</i>
Pamjati 13 Bortsov	1	5	6
Otnosjka	1	6	7
Zjemtsjuzjnyj	4	0	4
Zelenogorsk	5	2	7
Totalt	11	13	24

De Haan (1999) trekker fram behov som en faktor som kan være med å avgjøre om en familie får hjelp eller ikke fra migranten og knytter dette til sysselsetting. White (2007, 2009) understreker dessuten i sine studier at pensjonistene i Russland lever på svært trange kår og viser til at mange i denne gruppen er avhengige av økonomiske bidrag for å klare seg. Tall fra

Rosstat viser at 12,5 % av pensjonistene mellom 55-59 er i jobb; 7 % mellom 60-64; og 3,9 % av dem fra 65 og opp står i jobb i flere år, og innad i alle gruppene dominerer jobber som ikke krever kvalifikasjoner, og dermed gir spede inntekter (Regiony Rossii (2016), 2016a). Det dreier seg om vaktmesterarbeid, landbruksarbeid og handel - ofte svart.

Som Schoch et al. (2010) nevner, kan det være knyttet tabu til det å motta penger. De fleste ønsker å stå på egne bein, og å innrømme at man har et behov, kan sitte langt inne. I undersøkelsen er det kun 6 av 11 som mottar økonomisk støtte som oppgir at støtten er nødvendig. Derfor er det ikke med sikkerhet at jeg kan slå fast at behovet ikke er større eller hvorvidt det er flere som mottar økonomisk støtte, men som ikke ønsket å oppgi det. De seks respondentene som oppgir at de behøver hjelp, bor alle på de rurale feltlokalitetene. 4 av dem bor i Zjemtsjuzjnyj og én hver i Pamjati 13 Bortsov og Otnosjka. 5 av de 6 respondentene oppgir at arbeidskapasiteten er fullt utnyttet (pensjonert eller sysselsatt) og 1 oppgir at hun er arbeidsledig. Hjelpen kommer dog ikke ofte selv om den er nødvendig slik en arbeidsledig informant i Zjemtsjuzjnyj påpeker:

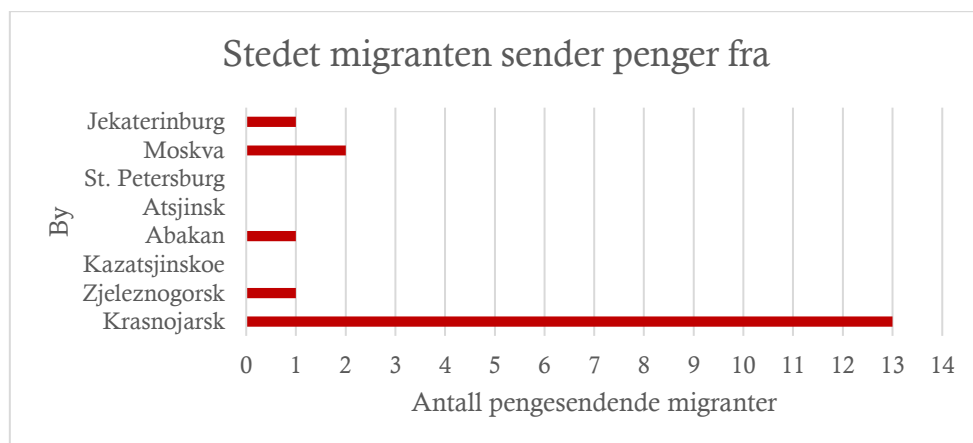
«Jeg hjelper ham [migrantsønnen] og han hjelper meg. Det er ikke noe vi gjør regelmessig, men når det er nødvendig. Akkurat nå er det ikke så bra siden jeg ikke har jobb [...] Jeg trenger nok mer (økonomisk) hjelp nå enn når jeg jobber»

3 av 4 som får hjelp i Zjemtsjuzjnyj får det 1-2 ganger i året mens 1 får det månedlig. De som trenger hjelp er middels til veldig investeringsorienterte og har middels til høy produksjonsevne. Fem av seks har bærekraftige levebrød. Dette tyder på at de rurale familiene lar pengene gå til nødvendigheter som skal bidra til levebrødet på en konstruktiv måte, og ingen av dem prioriterer såkalt uproduktivt konsum. Dette tyder på et reelt behov med økonomisk støtte.

I Zelenogorsk er bildet litt annerledes. De 5 mottakerne oppgir at de ikke behøver pengene. Disse får økonomisk støtte enten hver 3. måned eller 1-2 ganger i året. Da oppstår igjen spørsmålet om dette stemmer eller ikke at de trenger pengene, men jeg må velge å stole på svarene. En titt på forbruksmønsteret kan imidlertid nyansere bildet noe. Mottakerne er middels til lite investeringsorienterte, produksjonsevnen er middels til liten mens levebrødene er i hovedsak bærekraftige. Det kan tyde på at man med produksjonsevnen klarer å dekke

behovene og at midlene fra migranten kan bidra til at man kan foreta såkalt uproduktivt konsum. Uproduktivt konsum er, som De Haan (1999) også påpeker, mer utbredt i europeiske samfunn, og i og med at Zelenogorsk er en by, har den blitt utsatt for markedsideologi i langt større grad enn de rurale feltlokalitetene har. Behovet for å gjøre noe med relativ deprivasjon relatert til kulturelt konsum, kan derfor her være større. Pengebehovet tyder derfor på å ikke være nødvendig for å dekke basale behov, men for å dekke kulturelle behov.

Hvor pengene sendes fra betyr mer enn hvor langt pengene sendes. Mens det ikke er noen klar trend når vi ser på hvor mange kilometer unna hjemstedet migranten sender pengene fra, er det tydeligere når vi ser på hvor de sender pengene fra (Figur 10). Dette er alle byer som er større enn hjemstedene til migrantene, og, med unntak av Zjeleznogorsk, er alle regionale hovedsteder: Moskva er hovedstad i Russland; Jekaterinburg er administrativt senter i Sverdlovsk oblast; Abakan er hovedstad i Republikken Khakasia; Krasnojarsk er administrativt senter i Krasnojarsk territorium.

Figur 10. Byen migrantene sender penger fra. N=18.

De Haan (1999), Goldin et al. (2011) og Potter (2008) peker også på at typen destinasjonssted har en betydning. Tilgangen på jobber i formell sektor øker med størrelsen mens mindre steder og rurale steder ofte er tydeligere karakterisert av en uformell sektor, noe blant annet en distriktsrapport i Jemel'janovo (*Pamjati 13 Bortsov*) og Kazatsjinskij (*Otnosjka*) slår fast er et utbredt problem i sine underliggende kommuner. I uformell sektor vil en arbeider mangle juridiske sikkerhetsnett og jobbsituasjonen kan i det hele tatt være mer ustabil, slik Potter (2008) understreker. Det er riktignok ingen garanti å havne i formell sektor selv om man flytter til en stor by, men sjansene er større, spesielt etter utdannelse. De fleste migrantene ser ut til å ha jobber som er typiske for formell sektor: ingeniører, lærere, IT-arbeidere, ansatte i bank, butikk, politi. Noen driver egne butikker og noen driver med «vaktmesterarbeid» i vid

forstand. De to sistnevnte yrkeskategoriene kan være preget av større innslag av uformell sektor, men dette ble ikke registrert nøye nok i studien. Kanskje viktigere er at lønningene høyere på større steder, noe White (2009) trekker fram som en av motivatorene for folk til å flytte i utgangspunktet. Disse lønningene overskrider stort sett lønningene man har tilgang til i periferien, selv i uformell sektor.

På tross av bidragene må det ikke underslås at mange ikke sender penger hjem, og dette henger sammen med flere faktorer. Én av dem er migrantens økonomiske situasjon. Det er ikke slik at man nødvendigvis får et voldsomt økonomisk overskudd av å bo i byen. Gjennomsnittslønnen i Krasnojarsk, hvor de fleste migrantene bor, var i 2015 på om lag 39 000 rubler. Det tilsvarer om lag 6000 NOK og er nesten halvparten av hva man kan tjene i Moskva (Regiony Rossii (2016), 2016b). Levekostnadene i Krasnojarsk er riktignok noe lavere enn i Moskva, men de er høyere enn på landsbygden. Vi ser at 26 av migrantene som bor i millionbyen Krasnojarsk ikke sender penger, noe heller ikke migranten i St. Petersburg gjør. Vi ser også at migranter som bor på små steder ikke sender penger.

En informant i Zjemtsjuzjnyj understreker at det kan være en økonomisk utfordring å bo i byen: «Nei, han tjener ikke nok til å kunne hjelpe meg på den måten. Men jeg klarer meg stort sett selv». Dette blir bekreftet av flere som også nevner at det er vanskelig nok å klare seg i byen med den lønnen man får der. Foreldre ser heller at barna klarer seg før de ber om noe selv. Et annet viktig poeng er som sett på ovenfor at det ikke er sikkert at det er nødvendig for familien med økonomisk støtte. En informant i Otnosjka sier at «Barna hjelper oss aldri med finansene. Vi har nok og bruker svært lite. Som du ser, er nesten alt vi spiser dyrket eller avlet her. Det er ikke mye vi kjøper på butikken». Likevel var det ikke noen korrelasjon i datasettet mellom familienes produksjonsevne og om de mottar støtte.

Kultur er også en faktor som spiller inn slik Schoch et al. (2010) trekker fram. Flere av respondentene sier at det ikke skal være slik at barn hjelper foreldre økonomisk. «Foreldre skal ikke få penger av barna sine», sier en pensjonist i Otnosjka. Videre mener mange at om det først skal sendes penger mellom migrant og familie, så skal det sendes til migranten. Dette henger sammen med at alle migrantene er barn av respondentene.

Når det ble sett på hjelp den andre veien, ble det kun sett på økonomiske bidrag. Det må kunne antas at de fleste migrantene som er hjemme og hjelper til praktisk i kjøkkenhagen også får nytte godt av noe av produksjonen. Russere er kjent for å være gavmilde. 37,5 % av familiene støtter migrantene sine med økonomiske bidrag.

Med unntak av Pamjati 13 Bortsov er forholdet mellom familier som hjelper og ikke hjelper 50-50. I Pamjati 13 Bortsov er det ingen av familiene som hjelper migrantene sine. Det er én informant i Pamjati 13 Bortsov som sier «det hender vi hjelper den yngste datteren vår siden hun har barn og større utgifter», men det var ikke ofte nok til at hun ville si at de hjelper migranten. En informant i Otnosjka støtter også et av barna sine som bor i Krasnojarsk med familie, men dette på et mer regelmessig nivå: «Vi sender månedlige beløp til vår yngste datter. Hun og mannen har to barn og har det tyngre enn oss økonomisk». Dette viser, som blant annet De Haan og Rogaly (2002), De Haan (1999) og Goldin et al. (2011) påpeker, at det er dyrt å sende et familiemedlem til byen og at personen ikke nødvendigvis får det enklere der. Flere av respondentene som ikke hjelper migranten i dag, oppgir at de hjalp migranten mens han eller hun var under utdanning, men hvor mange dette gjaldt ble ikke registrert. «De begynte jo å studere, så selvfølgelig måtte vi hjelpe dem» sier en ingeniør i Zelenogorsk. Mange av disse får fortsatt hjelp. Dette viser at de økonomiske relasjonene ikke nødvendigvis tar slutt idet noen flytter fra et sted, og relasjonene går begge veier.

6.3.3 IKKE-FINANSIELL HJELP

Lewis (Bhattarai og Kulkarni, 2011) trekker fram overskudd på arbeidskraft som en årsak til at folk fra perifere steder flytter til urbane sentra hvor det er jobber å få. I stedet for å gå ledige i periferien, kan migrantene gjøre økonomisk nytte av seg i byen. Som vi har sett over er jobb en tydelig motivator. Likevel brytes ikke båndene helt, og ved å komme hjem på besøk regelmessig, kan en migrant ta del i livsverdenen til familien hun forlot og bidra, om ikke på lokalt nivå, så i alle fall til utvikling og økonomisk stabilisering på husholdningsnivå, hvilket Goldin et al. (2011) også peker på.

Vi har sett at det er en korrelasjon mellom avstand og hyppighet på besøk. Videre kommer det fram at 91 % bidrar med ikke-finansiell hjelp mens de er hjemme. I og med at de aller fleste kommer ofte hjem, snakker vi om en betydelig deltakelse i livsverdenen til avsenderhusholdningen for flere av migrantene. Av disse er begge kjønn representert ved 90 %. Kun én familie mottar ingen praktisk hjelp fra migranten. Denne familien er lokalisert i Zelenogorsk. De 4 migrantene som ikke pleier å bidra praktisk ved besøk er alle fra Zelenogorsk, og foreldrene har veldig små kjøkkenhager på 10 eller færre sotka. 55 % av de bidragsytende mennene er på hjembesøk månedlig og dermed disponible for praktisk hjelp mens 78 % av kvinnene er det. Praktisk hjelp omfatter stort sett bidrag i kjøkkenhagen på

sensommeren, samt reparasjoner av hus, utstyr og lignende ellers i året. «Sønnen [vår] hjelper [faren] med reparasjoner og oppussing. Nå holder vi på å skifte vinduer», sier en hjemmeværende i Pamjati 13 Bortsov.

Praktisk hjelp er kostnadsbesparende siden en familie spares for å kjøpe nytt i mange tilfeller og sikrer at kjøkkenhagen forvaltes på en produktiv måte. Artemov og Novokhatskaya (2014) bekrefter at denne trenden er stadig økende i Russland og har økt i takt med fokuset på nettopp vedlikehold og husholdningsutvikling. Ellers kan det også dreie seg om hjelp til helt alminnelig husarbeid: «Datteren min [kommer hjem ukentlig og] hjelper meg med husarbeidet» sier en sykepleier i Pamjati 13 Bortsov. All hjelp blir satt pris på, men ikke alle mener at det er nødvendig med denne hjelpen og at de klarer seg selv. «Hvis de er hjemme når vi skal høste, hjelper de til. Vi ordner oss jo selv. Men hvis de er her, sitter de jo ikke og ser på», forteller en informant i Pamjati 13 Bortsov. En informant i Otnosjka bekrefter også at de evner å ta hånd om aktivitetene selv: «De hjelper til, men det er ikke så mye arbeid som må gjøres», sier hun. Slik ser vi at de fleste migrantene er flinke til å bidra til levebrødet hos familien de har forlatt.

I e-postintervjuet med rådkvinnen i landsbyen Tugatsj kommer det fram at gjenværende familier hjelper dem som dro til byen for å skaffe seg jobb med ikke-finansielle bidrag. Ifølge henne er tendensen at det i hovedsak er de eldre som blir igjen samt noen unge, og hjelp til dem i byen trekkes frem som én av tre hovedårsaker til at folk ikke flytter:

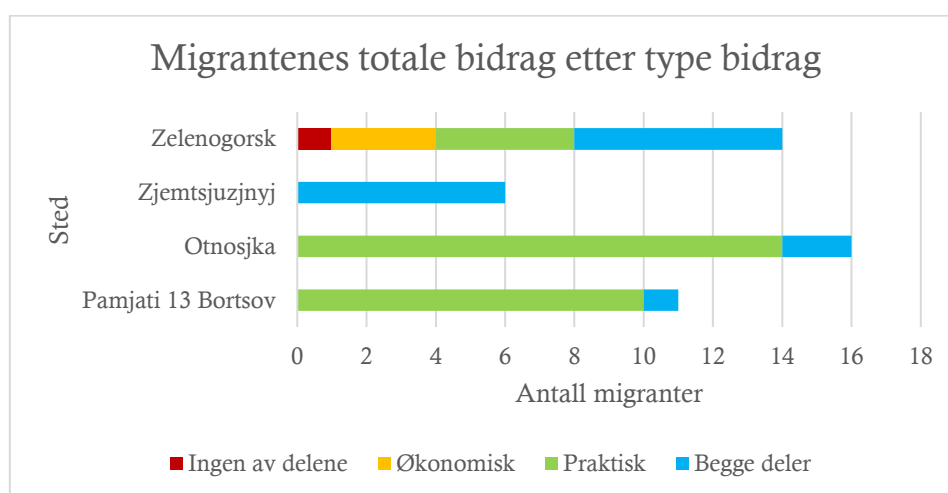
«De driver med selvbergingsjordbruk med mål om å hjelpe barna som bor i byen; noen er tvunget til å bli boende for å ta vare på sine gamle foreldre som ikke har god nok helse til å overleve flytting; en del av den unge generasjonen holder fast ved taigaen: De driver med jakt, fiske, bær- og soppsanking, og noen jobber på rotasjonsbasis «i nord»».

Som sett i kapittel 6.2.4 er det en blanding av stedstilknytning, familieband og hindre som gjør at mange ikke kan bryte opp og flytte, og at de som blir igjen prøver å gjøre det beste ut av det. Å bidra med matvareprodukter til dem som bor i byen går igjen flere steder og kan fungere som en gjengjeldelse for den praktiske hjelpen man får, slik en informant i Zjemtsjuzjnyj sier: «[...] men om han kommer i høstingssesongen, må han jo hjelpe til dersom han vil ha med seg matvarer hjem [til Krasnojarsk]». Egendyrket mat er svært verdsatt

og ikke minst utbredt i Russland. «Vi sender mat med barna våre når de er hjemme. Produktene herfra er bedre enn i butikken og smaken er ikke den samme» sier en informant i Otnosjka, og pennfører i denne studien er helt enig i dette. Trenden med at avsenderfamilien bidrar med produserte varer bekreftes av Artemov og Novokhatskaya (2014) og White (2009) sine studier.

6.3.4 STERKE OG SVAKE BÅND

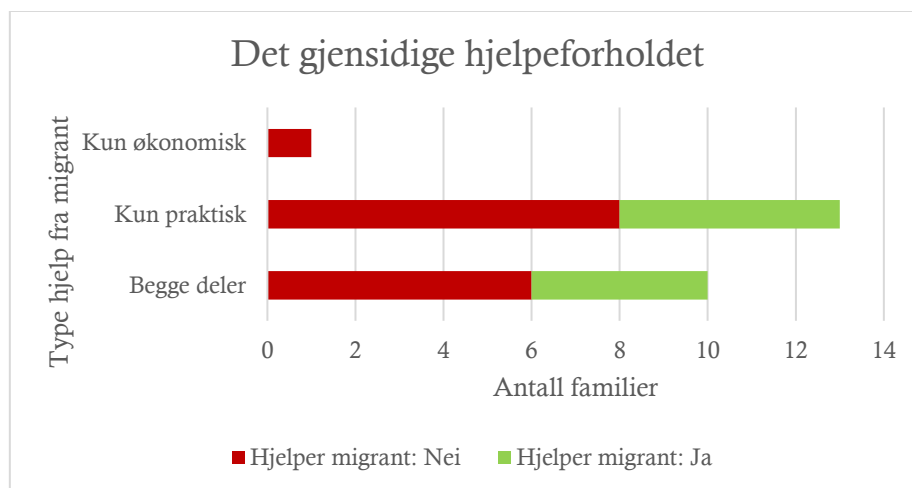
For å avgjøre om en familie har sterke eller svake bånd med migranten må relasjonene deres ses i sammenheng. Relasjoner personer har seg imellom er med på å utgjøre det Bebbington (1999) kaller sosial kapital. Likevel er det kanskje først og fremst nyttig å se på disse relasjonene som ressurser. Det er ikke sikkert at en person drar nytte av nettverket sitt og slik gjør det til en kapital. Woolcock (1998 i Bebbington, 1999 s, 2036) definerer sosial kapital som «normene og nettverkene som legger til rette for kollektiv handling for gjensidig gevinst». Det er altså snakk faktorer som besøk og gjensidige økonomiske og praktiske bidrag. Av migrantene er det 32 % som bidrar både økonomisk og praktisk til avsenderfamilien. 60 % bidrar kun praktisk mens 6 % bidrar kun økonomisk (Figur 11). Det er ingen forskjell på hvordan de menn og kvinner bidrar.

Figur 11. Migrantenes totale bidrag etter type bidrag de gir. N=47

Videre er det nødvendig å se på hvordan det gjensidige forholdet mellom migrant og familie er. Analysen viser at 60 % av familiene som mottar både økonomiske og praktiske bidrag ikke

hjelper migranten (Figur 12). Funnene tyder på at det er et større behov for familiene å få hjelp enn det er for migrantene å få hjelp.

Figur 12. Forholdet mellom hvorvidt en familie mottar hjelp og selv gir hjelp. N=24.

Det er tydelig at samtlige av familiene drar nytte av migrantene mens det er færre migranter som drar nytte av familien de forlot. Av alle 47 migrantene er det 1 som ikke bidrar på noen som helst måte, så her kan vi konkludere med at det er snakk en reell splittelse av familien, men denne familien har en annen migrant som pleier en av de overnevnte relasjonene.

En vekting av hva slags hjelp en familie får, hvorvidt familien hjelper migranten og hvor ofte migranten besøker familien viser hva slags styrke de sosiale båndene mellom dem har (Tabell 12). Det er liten forskjell mellom de ulike feltlokalitetene og deres relasjoner til migrantene. I analysen er det tatt hensyn til avstand den enkelte migrant må reise for å komme på besøk når det skulle vurderes hvorvidt migranten kommer ofte eller sjelden på besøk. For migranter som har flyttet fra Zjemtsjuzjnyj til Krasnojarsk (350 km) regnes det å besøke familien hver 3. måned som ofte sammenlignet med en som har flyttet fra Pamjati 13 Bortsov til Krasnojarsk (50 km).

Selv om det kan forekomme avvik på familienivå ved at man har dårlig kontakt med én migrant, har dette kunnet bli veid opp for ved at man har god kontakt med andre migranter. I de tilfellene det har forekommet at 1 av 3 eller 1 av 2 migranter sjelden kommer på besøk, har avstanden de må reise blitt tillagt vekt i den helhetlige analysen av den enkelte familie og hvorvidt den ofte får besøk av migrantene totalt sett.

Tabell 12. Styrken til de sosiale båndene mellom familie og migrant. N=24.

Bosted	Styrken til de sosiale båndene			Totalt
	Svakt	Middels	Sterkt	
Pamjati 13 Bortsov	0	5	1	6
Otnosjka	2	2	3	7
Zjemtsjuzjnyj	1	1	2	4
Zelenogorsk	2	3	2	8
Totalt	5	9	8	24

Analysen viser at et mindretall (21 %) av familiene har svake bånd til migrantene. Det betyr at de 71 % som har sterke eller middels sterke bånd til migrantene i stor grad klarer å dra nytte av den humane, produserte, sosiale og kulturelle kapitalen migranten har opparbeidet seg ved å flytte, og motsatt. Dette viser at den enkeltes kapitaler inngår i et større kapitalfellesskap som utgjør levebrødsystemet og at dette levebrødsystemet er sirkulært slik Bebbington (1999) påpeker ved at ressurser blir brukt og kanalisert i ulike retninger for å opprettholde og forsterke det samme levebrødet (Figur 1). «Det er viktig med familie og at vi har kontakt», sier en informant i Otnosjka. Analysen viser også at et levebrødsystem ikke nødvendigvis trenger å være forankret på et geografisk sted, noe som er muliggjort av den teknologiske utviklingen som har bidratt til å gjøre avstander relative og gitt globaliseringen et lokalt uttrykk (De Haan og Zoomers, 2003).

Det er viktig å nevne til slutt at en korrelasjonsanalyse viste statistisk signifikant korrelasjon mellom sosiale bånd og levebrødsstatus ($P < 0,05$).

På spørsmål om hvorvidt informantene og respondentene mener det ville lettet på arbeidsbyrden og vært bra for omsorgen for dem om migranten hadde flyttet tilbake, svarer om lag halvparten ja. Jo sterkere de sosiale båndene er, jo mindre forskjell ser respondentene for seg at en hypotetisk retur vil medføre for mengden praktisk hjelp de kan få. De fleste stiller seg derimot positive med tanke på bedre omsorg uavhengig av de sosiale båndene. Dette viser at nærhet til familie er viktig for mange russere. Likevel veier slike ønsker mindre for respondentene når de setter dem opp mot migrantens behov for å bøte på egen deprivasjon slik en alenemor i Zjemtsjuzjnyj hvis sønn bor i Krasnojarsk forteller: «Om vi begge hadde bodd her, hadde vi klart hjulpet hverandre med kjøkkenhagen og annet, men det blir hypotetisk [...] Det hadde ikke vært nyttig for ham [å bo her]». Videre forteller informanten

at hvis sønnen først skal flytte på seg, må han tenke på egne behov først, og i så fall til et større sted enn Krasnojarsk: «Han har lyst til å flytte til Piter [St. Petersburg], men jeg har forstått det slik at kjæresten ikke vil enda [...] Livet er bedre i Piter. Bedre lønn og et mer dynamisk musikkmiljø».

En informant i Otnosjka mener at «selvfølgelig hadde det vært bra å se barnebarna oftere hvis de bodde her, men hva skal de [barna våre] gjøre her? Det er ikke jobb». Igjen ser vi at fokuset på hva som er bra for barna overskygger foreldrenes egne ønsker. Alenemoren i Zjemtsjuzjnyj, som bor ganske langt fra sønnen sin bekrefter også dette: «Jeg er ung og trenger verken hjelp eller omsorg. Han har nok med sitt! [...] Jeg ville aldri kreve at han skulle flytte hit. Det var mitt valg å dra hit», men innrømmer også at «[...] vi hverandre sjeldnere, og jeg savner ham». Intervjuinformantene er alle godt voksne, men ikke gamle, og at det kan være bra med mer nærhet i framtiden, er heller åpne for: «Kanskje vil vi komme til å trenge mer hjelp, og da må vi se på om noen av dem vil vurdere å flytte hit. Kanskje må vi flytte til dem» sier en informant i Otnosjka.

Flere av informantene og respondentene ser dessuten fordeler ved å ha et familiemedlem i byen. «Det er praktisk å ha sønnen min i byen. Da er det mulig å bo der lengre. Jeg treffer venner, gjør ærend og kjøper varer som det ikke er mulig å kjøpe her», forteller alenemoren i Zjemtsjuzjnyj som dessuten pleier å bo hos ham i deler av vinterhalvåret.

6.3.5 OPPSUMMERING

Dette kapitlet har vist at de sosiale relasjonene mellom migrant og familie stort sett pleies og at i mange tilfeller drar begge parter nytte av hverandres ressurser og kapitaler. Felles for alle feltlokalitetene er at migrantene hjelper til på eiendommen med praktisk arbeid, og spesielt da i kjøkkenhagen. Kjøkkenhagen fungerer samlende i Russland og er en viktig del av kulturen. Samtidig som mange familier er opptatte av å holde god produksjon i kjøkkenhagen sin, står inntekter fra den for en mindre del av familiens totale inntekter enn tidligere (fra 37 % til 25 % i 2005) (Artemov og Novokhatskaya, 2014), og det ble pekt på i De Haan og Zoomers (2003) sin artikkel av Ellis at denne nedgangen er typisk for familier med migranter. Inntektene kommer oftere fra flere kilder, og en familie kan med økonomiske bidrag fra en migrant omgå lokale hindre for å forbedre egen økonomi. På det jevne ser det ut til at lojaliteten mellom migrant og familie ikke har blitt svekket som følge av migrasjon i og med

at de fleste migrantene bidrar på en eller annen måte og hjelper til med å dekke behov når de oppstår. Kjønn viser seg heller ikke å være en faktor som skiller seg ut.

I Pamjati 13 Bortsov er 90 % av migrantene hjemom månedlig eller oftere. De hjelper til med praktiske ting, i hovedsak reparasjoner, oppussing og vedlikehold og også med kjøkkenhagene om sommeren. Av alle feltlokalitetene virket dette å være det stedet der familiene var mest opptatte av renovasjon, noe som kan henge sammen med at landsbyen ligger så nærme Krasnojarsk og får flere kulturelle impulser fra byen. De økonomiske båndene er nærmest ikke-eksisterende og kun én av familiene mottar økonomisk hjelp samtidig som ingen av dem hjelper migranten økonomisk. De sosiale båndene mellom dem er i hovedsak middels sterke i og med at det er snakk om hyppige besøk og praktisk hjelp som kommer begge parter til gode i form av kjøkkenhageprodukter.

Til Otnosjka er reiseveien naturlig nok noe lengre og mer kronglete, men det ser ikke ut til å være til noe hinder i og med at 75 % av migrantene kommer på besøk månedlig. 5 av 7 familier har middels eller sterke sosiale bånd til migrantene sine. I Otnosjka er det som i Pamjati 13 Bortsov kun én familie som mottar økonomisk støtte. Dette kan ha med, som flere sier, at forbruksnivået allerede er lavt og at kommunale utgifter nærmest ikke eksisterer. De fleste er opptatt av jordbruket og har en stolt tradisjon for dette. Familien som mottar økonomisk støtte består av pensjonister mens den praktiske hjelpen går til alle grupper.

At de økonomiske relasjonene mellom familier og migrant er så fraværende, er motsatt av hva jeg antok før jeg ankom i og med at mange ruraltboende mennesker er økonomisk marginaliserte slik mye av litteraturen peker på, og ikke minst Russlands egne statistikker (De Haan, 1999, Wegren et al., 2003). Likevel er familiene her flinke til å gjøre maksimalt med ressursene de har tilgjengelige og klarer å skape gode og bærekraftige levebrød som igjen gjør behovet for hjelp utenfra mindre.

Zjemtsjuzjnyj er den rurale feltlokaliteten som har flest respondenter som sliter økonomisk, og alle fire migrant-familiene mottar økonomisk støtte. Dette kan ha ført til at pensjonistfamiliene (3) har kunnet la være å stå i jobb i motsetning til en pensjonist i en ikke-migrant-familie på samme sted, noe White (2009) også påpeker i sin studie om at pensjonister oftere får økonomisk støtte. Wegren et al. (2003) peker dessuten på at fattige ofte ikke klarer å gjøre noe med den økonomiske situasjonen på egenhånd, og dermed kan migrantbidrag være med på å lette på byrden.

At produksjonsevnen til migrant-familiene er middels høy eller høy, støtter delvis Wegrens analyse og viser også at det en familie selv klarer å generere ikke er nok alene. Det sesongbaserte arbeidsmarkedet gjør det ikke nødvendigvis enklere å leve selv om man har en jobb. Det ble ikke spurt om når på året de trengte eller mottok pengene, noe som kunne vært interessant å se på. 50 % av migrantene kommer hjemom hver 3. måned og de sosiale relasjonene mellom familie og migrant er gjennomgående gode ved at 3 av 4 har middels sterke eller sterke sosiale bånd til migrantene. Her tyder det på at de sosiale båndene er svært viktige å pleie, slik White (2009) peker på at de er for økonomisk marginaliserte familier.

I Zelenogorsk har familiene hyppig fysisk kontakt med migrantene ved at 6 familier får besøk månedlig og 6 hver 3. måned. Kjøreturen fra Krasnojarsk er ikke på mer enn halvannen time. I Zelenogorsk er det også tilfelle, som i Zjemtsjuzjnyj, at mange familier mottar støtte. Hele 5 av 7 mottar støtte fra migrantene. Det slående er at disse familiene i hovedsak har sysselsatte familiemedlemmer og at levebrødene holder en gjennomgående middels produksjonsevne. Pengeoverføringene skjer dessuten oftere enn hos de familiene som trenger pengene i Zjemtsjuzjnyj. Det ble trukket frem at pengebehovet her ikke nødvendigvis er for å dekke basale behov ettersom ingen oppgir at de trenger pengene, men for å dekke kulturelle behov som klær, teknikk o.l.

Dette er typiske middelklassebehov for urbane mennesker. Likevel skal man ikke underslå at noen av husholdningene faktisk kan trenge pengene. Sammen med markedsorienteringen har også økonomisk ustabilitet blitt et vanlig innslag. I Russland har de lukkede byene fått større økonomiske utfordringer etter at Sovjetunionen ble oppløst og militærprogrammene og – budsjettene ble kuttet ned (Becker et al., 2012). En informant trekker fram nedskjæringer ved fabrikkene som følge av økonomisk trange tider. I Russland er det ikke uvanlig at også lønninger kuttet drastisk når en bedrift, selv statlig, må stramme inn (Becker et al., 2012). En ingeniør bekrefter at økonomien ikke går helt på skinner i byen: «Før nedskjæringene hadde vi stabil og god inntekt, men så endret det seg. Nå er det tunge tider». Dermed kan det også være nyttig å legge av penger i tilfelle slikt skjer.

Til slutt er det viktig å nevne at familiebånd ikke nødvendigvis kun strekker seg i én retning. En familie kan ha koblinger til flere personer eller slektninger (flere noder), og slik knyttes de sammen i et enda større skjebnefellesskap (nettverk). En informant i Zjemtsjuzjnyj som sliter økonomisk som følge av arbeidsledighet sier at «Problemet nå er at jeg ikke kan hjelpe familien min med eiendommen i [Sverdlovsk provins i Ural-regionen] så mye som jeg skulle

ønske eller når jeg må. Så man kan si at min økonomisk ustabile situasjon gjør andre mer utrygge». Informanten har en sønn i Krasnojarsk som ikke evner å hjelpe henne nok som følge av egen økonomiske situasjon. «Hvis han skal hjelpe meg med å realisere mine ønsker, vil det gå på bekostning av hans ønsker. Slik skal det ikke være», fortsetter hun. Hun har også økonomiske relasjoner med søsknene og kan slik få økonomisk hjelp fra flere kilder enn kun sønnen. Informanten er likevel klar på at dersom hun ikke får jobb snart, må hun bryte opp og flytte tilbake til Krasnojarsk.

Dette viser at levebrødssystemer er komplekse og ikke nødvendigvis har definerbare grenser, slik De Haan og Zoomers (2003) understreker.

6.4 MIGRASJON OG UTVIKLING

I det siste kapitlet blir analysene fra de foregående kapitlene trukket sammen for å se på de større sammenhengene. Først blir det sett på effekter migrasjon får på aktiviteter i en familie. sammenhengen mellom levebrødstatus og levebrødkapitaler. Så blir det sett på sammenhengen mellom levebrødstatus og levebrødkapitaler. Til slutt ser vi hva respondentene tenker om framtiden, og videre på mer konkrete effekter av migrasjon med tanke på stedsutvikling slik Lewis så for seg.

6.4.1 ENDRING PÅ FAMILIENIVÅ

Som De Haan og Zoomers (2003) skriver, er diversifisering av levebrød først og fremst ment å gjøre at en familie tar i bruk flere ressurser og omgjør dem til kapitaler for levebrødet. Jo mer diversifisert, jo mer fleksibelt er levebrødet viser forskning, stikk i strid med tidlige antakelser. Inntektsdiversifisering er en av disse strategiene slik vi har sett i de foregående kapitlene. Migrasjon er en vanlig måte å få i stand inntektsdiversifisering på, men det betyr ikke at gevinstene nødvendigvis leder til utvikling. De samme forfatterne peker på at først og fremst er migrasjon et middel for å bøte på ulike former for deprivasjon der man bor, det være seg økonomisk fattigdom, mangel på utdanningsmuligheter eller kulturell deprivasjon. Det betyr at for at migrasjon skal lykkes med å hjelpe migranten med å nå målet om å komme ut av deprivasjonen, må hun investere ressurser og bruke tid på det. Det kan være både dyrt og tidkrevende, og betyr ikke nødvendigvis at livet blir så mye enklere når målet først er nådd.

Mange har nok med seg selv. Goldin et al. (2011) og De Haan og Rogaly (2002) stiller seg kritiske til sammenhengen mellom migrasjon og lokal utvikling og får delvis rett også i denne studien. De peker på at migrasjon kan føre til velstandssikring og heving av levestandard på familieplan, men at det sjelden fører til utvikling i aktiviteter hos familier eller videre på lokalplan.

Vi har sett at den største effekten migrasjon får, er at flere migrerer, men også her kommer et metningspunkt. Av kapittel 6.2 kom det fram at det i hovedsak er de unge som flytter mens foreldrene blir igjen. En del ser for seg at foreldrene skal flytte til dem i byen når det kommer til det punktet at de behøver omsorg, men ikke før. At migranten selv skal flytte tilbake synes urealistisk for mange. Migrasjonseffekten smitter ikke mye på tvers av generasjoner, men derimot på tvers av familier. I 14 av ikke-migrant-familiene er det ett eller flere familiemedlemmer som har ønske om å flytte og samtlige oppgir at de kjenner andre som har flyttet av lignende grunner de selv legger til grunn. Til tross for at familiemedlemmer migrerer, er det vist at de evner å ta del i den sosiale livsverdenen til dem de forlot. Som vi har sett bidrar de aller fleste med praktisk hjelp og er flinke til å komme på besøk til familien sin. Et mindretall sender penger og mange av dem som ikke sender penger lar være fordi levekostnadene i byen gjør det krevende å samle et overskudd de kan sende «hjem».

En nærmere titt på aktivitetsendringer som følge av migrasjon viser at et klart mindretall av migrant-familiene relaterer endringer i aktivitetene til migrasjon enten det er endret arbeidsmengde, at man har sluttet i jobb eller begynt med nye aktiviteter. Bidrag fra migrasjon hjelper altså sjelden til endring, innovasjon og utvikling. Riktignok er det noen som oppgir at de trappet ned på jobb eller pensjonert seg som følge av migrasjon, men disse hører til et lite mindretall, så trenden viser heller det motsatte. De som endret aktiviteter som følge av migrasjon mottar i dag alle praktisk hjelp mens to i tillegg får økonomisk hjelp. Av ikke-migrant-familiene er det 50-50 som ser for seg at migrasjon skal bidra til at de får realisert endringer de ønsker å gjennomføre. Håpet om endring er der altså, men fasiten ser ikke ut til å leve helt opp til dette.

6.4.2 KAPITALER OG BÆREKRAFTIGE LEVEBRØD

I kapittel 3.1.1 ble Bebbingtons levebrødsystemmodell presentert (Figur 1). Den viser at ved å omdanne ressursene en familie har tilgjengelige om til kapitaler, skaper de levebrødet sitt. Hvordan dette gjøres, og hvordan kapitalene videre forvaltes og utnyttes, er med på å bestemme hvorvidt levebrødsystemet er bærekraftig eller ikke, slik Carney beskrev det; nemlig at det må tåle stress og sjokk og stå seg over tid. I de foregående kapitlene har de ulike kapitalene blitt kartlagt systematisk, og det er vist at produksjonsevne korrelerer med bærekraft og at sosiale bånd også korrelerer med bærekraft.

Artemov og Novokhatskaya (2014) peker på en viktig trend i Russland. Nemlig den at de senere årene har det blitt langt mindre vanlig at landsbyboere hjelper hverandre med økonomisk og praktisk hjelp og at hjelpen i hovedsak nå i stedet foregår innad i familien på tvers av steder. Bebbington (1999) beskriver sosial kapital som helheten av det sosiale nettverket og hvorvidt og hvordan man benytter seg av dette. I Russland kan det tyde på at familiebånd er viktigere enn bånd til naboer og vi har sett ovenfor at de sosiale båndene mellom migrant og avsenderfamilie jevnt over er sterke og preget av hyppig kontakt. Slekt på stedet kan også være en ressurs, slik en informant i Pamjati 13 Bortsov sier det: «Det er godt å ha datteren min og hennes familie i nærheten når vi trenger noe». Det er ikke urimelig å anta at dersom man har slekt i nærheten så er listen lav for å be om hjelp når den trengs.

For å se på den rollen den totale sosiale kapitalen spiller, må den settes sammen til en analytisk enhet. «Ingen sosial kapital» er definert som at respondenten verken har slekt på stedet eller en migrant. «Noe sosial kapital» er definert som at man har slekt og eventuelt at man har svake sosiale bånd til migrantene. Kategorien «en del sosial kapital» krever slekt eller middels sterke sosiale bånd til migrantene. «Mye sosial kapital krever» slekt og middels eller sterke sosiale bånd til migrantene. Det betyr at en del ikke-migrant-familier i denne vektingen vil komme dårligere ut enn en migrant-familie i og med at de aldri kan få full score, men som vi har sett over, utgjør migranter over det hele en god ekstraressurs i og med at de evner å delta i livsverdenen til familien de forlot og samtidig generere egne inntekter i byen. I tabellen nedenfor ser vi at de fleste familiene har «noe sosial kapital» (Tabell 13).

Tabell 13. Sosial kapital og levebrødstatus. N=43.

	Sosial kapital	
--	-----------------------	--

Levebrødstatus	Ingen	Noe	En del	Mye	Totalt
Sårbart	4	10	3	0	17
Bærekraftig	1	13	8	4	26
Totalt	5	23	11	4	43

Korrelasjonsanalysen viser at det er en korrelasjon mellom mengden sosial kapital og levebrødstatus ($P < 0,01$). Tabellen illustrerer fordelingen (Tabell 13), men forteller ikke hele sannheten. Det er relevant å foreta et skille mellom migrant-familier og ikke-migrant-familier.

Ikke-migrant-familiene utgjør den største delen av gruppen «noe sosial kapital». I og med at slekt ikke viser seg å korrelere med levebrødstatus, må det ses på hva det er som skiller de bærekraftige levebrødene fra de sårbare. Her viser det seg at produksjonsevnen i mye større grad spiller en rolle for om en familie har et bærekraftig eller sårbart levebrød. Likevel er det slik at et flertall av dem med slekt på stedet også har bærekraftige levebrød.

For migrant-familiene stiller det seg noe annerledes. Her korrelerer både produksjonsevne med levebrødstatus og sosial kapital med levebrødstatus. Blant dem med bærekraftige levebrød er produksjonsevnen størst i grupper med svake og sterke sosiale bånd. Det kan tyde på som i overnevnte gruppe at jo mindre sosial kapital man har, jo mer må man satse på andre kapitaler. I familier med sterke sosiale bånd og høy produksjonsevne tyder det på at migranten er med på å bidra.

At det ikke er noen tydelig sammenheng mellom sosiale bånd til migrantene og produksjonsevne tyder på at det er flere måter å skape bærekraftige levebrød på slik, De Haan og Zoomers (2003) understreker. Samtidig er det viktig å minne om at av dem som opplever det som nødvendig med økonomiske bidrag, har 5 av 6 bærekraftige levebrød. Migrasjon kan altså bidra, men gjør det ikke nødvendigvis, og er heller ikke den eneste måten. Dessuten er det en større andel av migrant-familiene som har bærekraftige levebrød sammenlignet med andelen ikke-migrant-familier.

6.4.3 LEWIS OG DEN RUSSISKE BJØRNEN

Så langt har lite oppmerksomhet blitt viet migrasjonens effekter på lokalsamfunnene som også berøres. Når en person flytter fra, mister familien et familiemedlem mens lokalsamfunnet mister en innbygger. Som Timonin et al. (2014) viser, foregår den største migrasjonen i Russland mellom byer og fra bygd til by. Som vist i kapittel 3.4, postulerer Lewis' to-sektormodell at arbeidere i rural sektor vil migrere til byene fordi der finnes høyere lønninger og fordi det er et arbeidskraftoverskudd på landsbygden som ikke blir utnyttet. Slik får byene tilgang til sårt tiltrengt arbeidskraft og landsbygden slipper å slite med overskudd på arbeidskraft. Utvikling i byen vil så føre til utvikling i periferien til det til slutt er mer eller mindre like lønnsomt å jobbe på begge steder (Bhattarai og Kulkarni, 2011).

Hvorvidt Lewis' antakelser passer til Sibirs periferi må trekkes i tvil. Sovjetunionen evnet å modernisere både by og bygd gjennom massive industrialiserings- og kollektiviseringsprogrammer. Etter oppløsningen av unionen har det, som Becker et al. (2012) viser, gått dårligere med rurale Russland. Strenge føringer på oppkjøp av land, manglende investeringsvilje fra eksterne aktører, dårlig infrastruktur og ikke minst en nærmest fraværende politikk for distriktsutvikling har gjort at markedet enda ikke har klart å slå rot (Wegren et al., 2003). Dette medfører en pessimisme som gjør at de som flytter ikke kommer tilbake fordi man ikke ser noen framtid.

Dette bildet blir bekreftet av nøkkelinformant og respondentene i undersøkelsen i Otnosjka. Under feltoppholdet i Otnosjka ble det invitert til måltider hos samtlige respondenter og praten går lett rundt bordene om stedets framtid. Under et måltid sammen med fire eldre kvinner om landsbyens framtid sier en eldre kvinne: «Jeg vet ikke hvordan det kommer til å bli her om la oss si 20 år» og suppleres av en annen: «Jeg tror ikke det er noen igjen her da. Hva skal de unge gjøre på? Det er bare vår generasjon som forstår dette livet. For de unge er ikke dette [stedet] interessant». Fraflyttingen tapper kommunen for kvalifisert arbeidskraft og skatteinntekter (Prog sots.-ek. razvitija (2011-2020), 2011). Landsbyen har et ikke så gammelt landsbybakeri som de er stolte av og som gjør at de kan foredle kornprodukter fra en nabolandsby: «Er det godt brød? Det kommer fra landsbybakeriet! Det er så flott!» sier nøkkelinformanten under et annet måltid hjemme hos henne.

Likevel er det lite annet entreprenørskap å vise til, og de fleste tjenester må man til andre nærliggende tettsteder for å få tilgang til (Prog sots.-ek. razvitija (2011-2020), 2011). Til tross for at de fleste respondentene synes tilfreds med tilværelsen, merkes det at folk flytter fra: «Jo færre som bor her, jo større byrde legges på dem som blir igjen. Om vinteren er det viktig at

vi har folk til å rydde veiene for eksempel» forteller nøkkelinformanten. Nedleggelsen av jordbrukskollektivet har gjort at jorden rundt ligger brakk, og det som dyrkes, dyrkes i egne kjøkkenhager. Til tross for at de fleste er effektive, er det mye naturressurser som ligger ubehandlet. Dermed ser vi at i Otnosjka har ikke migrasjon etter unionsoppløsningen bidratt til noen heving av marginalproduktet slik Lewis peker på, men tvert imot bidratt til å tømme landsbyen for folk.

Zelenogorsk er et annerledes tilfelle. For det første er ikke Zelenogorsk rural, men perifer. En annen dimensjon er dens status som lukket by. Det medfører både fordeler og ulemper. Fordelene er at byens eksistens er av nasjonal interesse. Innbyggerne er dessuten sikret et visst velstandsnivå som kompensasjon for byens status, og markedssvingninger rammer i hovedsak det private næringslivet og ikke de strategiske bedriftene (ÆKhZ og GRÆS-2). Den kommunale sektoren er stor og det finnes et nokså utbredt næringsliv. Ulempene med et så strengt adgangsregime er at det ikke er bare for investorer å komme til. Det krever lange byråkratiske prosesser. Likevel har byen en aktiv næringslivspolitik der de har programmer for å legge til rette for nytt næringsliv (Sots.-ek. polozjenie (2016), 2017).

Til tross for dette velger mange å flytte fra og det er i hovedsak, ifølge kommunens egne undersøkelser, på grunn av utdanning, jobb, retur til opprinnelig hjemsted og familieårsaker. De som flytter til stedet kommer i hovedsak i forbindelse med jobb, retur til hjemsted eller av familieårsaker. Respondentene i undersøkelsen forteller at et lite mangfoldig arbeidsmarked og manglende kulturtilbud er en av grunnene til at mange flytter. Millionbyen Krasnojarsk ligger like ved og fremstår som svært attraktiv. Likevel er Zelenogorsk på mange måter en øy i den forstand at den lever videre nærmest uberørt av andre utviklingstrender i landet.

Pamjati 13 Bortsov og Zjemtsjuzjnyj skiller seg fra Otnosjka ved at deres økonomier i Sovjetunionen ikke var sentrert rundt landbrukssektoren og fra Zelenogorsk ved at ingen av dem verken er byer eller militærstrategisk viktige. Det ble brukt krefter på å modernisere begge stedene, hvilket førte til at førstnevnte ble et industritettsted og sistnevnte et feriested med utbredt tjenestesektor. Begge landsbyene ble rammet av at Sovjetunionen ble oppløst, særlig førstnevnte. I Pamjati 13 Bortsov er det blandede følelser om både fortid og framtid. De eldre i undersøkelsen som hadde tilknytning til fabrikkene er ikke spesielt optimistiske og savner kommunismen mens deres barn igjen stiller seg mer positive. Disse var unge voksne da unionen gikk i oppløsning, og har klart å ta del i overgangen til tjenesteøkonomien som dominerer tettstedet i dag. Nøkkelinformanten er forsiktig optimist på stedets vegne og sier at:

«Det er mulig at det vil bli enda mer attraktivt å bo her når flyplassen blir utvidet med enda en terminal siden det vil kreve flere mennesker å drive den. Da kan folk både få bo i rolige og billige omgivelser og samtidig ha god lønn og stabil jobb»

Hun fortsetter med å vise til at «Den nye idrettshallen åpner i oktober. Det blir bra!». Det er altså en opplevelse av en viss utvikling, men samtidig merkes det at tettstedet ligger nært Krasnojarsk, noe som rammer det private næringslivet spesielt: «Det er ikke så enkelt å gjøre noe nytt her. De fleste er gamle og fattige. Dessuten er ikke Krasnojarsk så langt unna at man ikke kan få tak i produkter hvis man trenger det», avslutter hun. Distriktet selv trekker fram de samme utfordringene, og peker dessuten på at mye av det private næringslivet er en del av den svarte økonomien, og dermed ikke kommer kommunekassen til gode. Likevel er folketallet på vei opp (Strat. sots.-ek. razvitija do 2030 goda, 2016).

I Zjemtsjuzjnyj virker ingen å være redde for at det skal skje noe snarlig eksistensopphør. Tettstedet har nytt godt av turisme, og opplever fremdeles i dag stor tilstrømming av turister om sommeren. Vakre naturomgivelser og en turistsektor som baserer mange av opplevelsene på sjamankulturen i Khakasia gjør stedet attraktivt og spennende med tilbud som tønne-spa, bassenger og ferskvann rike på mineraler og ekskursionser, og andre sanselige opplevelser. Kommuneadministrasjonens strategier for næringslivet er i hovedsak rettet inn mot turisme, men understreker også at utviklingen her avhenger av den regionale utviklingen – på godt og vondt (Prog. sots.-ek. razvitija (2011-2015), 2010).

Til tross for kommunale strategier for å bedre levekår og næringsliv, har fraflyttingen vært konstant siden 2005, og den merkes, slik en informant bekrefter: «Selvfølgelig er det ikke hyggelig at folk flytter. Vi merker at unge ikke er spesielt interesserte og heller vil prøve seg i byen hvis de har mulighet», samtidig som hun peker på at stedet er et interessant investeringsobjekt for dem som vil satse på turisme. «Det skjer jo noe innovasjon her. Har du sett det nye hotellet? Det er utrolig flott, med deilig basseng, utleieleiligheter og moderne fasiliteter». At distriktssenteret Sjira som ikke ligger så langt unna har en landbrukssektor og fabrikk, er med på å sørge for inntekter til distriktet som helhet, og sammen med turistinntekter er det sannsynlig at Zjemtsjuzjnyj vil bestå. Becker et al. (2012) pekte også på hvordan slike turiststeder og steder med blandede økonomier i større grad har klart seg etter

unionsoppløsningen, og informanten, som selv ønsker å satse på homøopati her, avslutter med å si at «Jeg tror det har en positiv virkning at vi har så mye turisme her». Det interessante med optimismen er at den, i alle fall blant respondentene, synes å være størst hos tilflytterne. I de lokale familiene er det flere som ser for seg å flytte slik vist tidligere. Kanskje kan det ha med at folk utenfra ser at det nytter med privat entreprenørskap knyttet til turisme og alternativ medisin, og at det her er mulig å realisere planene sine. Det ser ut som at stedet opplever en viss befolkningsutveksling med byene i det at lokale trekker ut, og eksterne flytter inn på sesongbasis.

Om Lewis sin teori har noe for seg i disse tilfellene, er som sagt tvilsomt.

Zelenogorsk passer ikke til modellen. I Otnosjka virker de fleste informantene å være samstemte om at landsbyen nok ikke har en framtid i det lange løp. Stedet forsvinner på bekostning av utvikling av Lesosibirsk og Krasnojarsk. Den faktiske og relative deprivasjonen folk i Otnosjka opplever, overgår de positive sidene ved å bo her og unge spesielt ser ingen framtid. Pamjati 13 Bortsov ser derimot ut til å klare å dra nytte av utviklingen i Krasnojarsk. Stadig utvikling av det regionale næringslivet gjør det stadig mer attraktivt å bo her og flere snakker om stedet som en «forstad» til Krasnojarsk. Bedriftene som har rettet tjenesteaktivitet opp mot flyplassen nyter godt av tettstedets beliggenhet, og i tillegg er det en aktiv skogsindustri og avfallshåndteringssektor som gir arbeidsplasser. Pamjati 13 Bortsovs nærhet til Krasnojarsk gjør at det blir noe urettferdig å sammenligne stedet med Zjemtsjuzjnyj som ligger langt mer ruralt til. Ser vi derimot på Zjemtsjuzjnyj og Otnosjka, har de to fellestrekk ved at de begge ligger svært ruralt til. Det som skiller dem er at Zjemtsjuzjnyjs aktiviteter er sentrert rundt en tjenestesektor som trekker mye ekstern kapital til seg.

Lewis sin teori virker å forenkle kompleksiteten i distriktsutvikling. Tendensen i Russland er, som både Kashnitsky og Mkrtchyan (2014), Timonin et al. (2014) påpeker, at folk flytter fra små steder og inn til byene. De gamle blir igjen enten til de dør eller flytter sammen med familie som allerede har migrert til byene.

Wegren et al. (2003) peker også på hvordan rurale fattige har forblitt nettopp det og at manglende offentlige initiativ og programmer som retter seg spesielt inn mot denne gruppen hindrer utvikling og skaper et inntrykk av elendighet på bygden til tross for at de rurale som ikke er fattige stort sett klarer seg bra. Selv om teorien hans kan fungere, med modifikasjoner, i Nepal, er det ikke nødvendigvis slik at denne typen utvikling passer til moderne industriland.

I Russland er det rurale og perifere mer diversifisert enn i fattige land fordi Sovjetunionen holdt på med modernisering av periferien så lenge landet eksisterte. Dagens perifere Russland står på ruinene av sosialismens moderniseringsprosjekt og må forsøke å plukke opp bitene og finne ut hvordan de kan overføre kunnskapene fra det som ble skapt over til en ny virkelighet som ikke har rom for alt det gamle. Dette ser det imidlertid ut til at ikke vil skje av seg selv, og det må derfor etterlyses en langt mer offensiv distriktspolitikk fra myndighetenes side.

Vi ser smått at det er noe i emning, i alle fall i Russlands fjerne østen der staten nå har et forsøksprosjekt på gang der de gir bort flere hektar med jord til unge som bor urbant i Sentral-Russland med betingelse om at de dyrker jorden i fem år før de står fritt til å gjøre med eiendommen som de vil. Dette er satt i gang blant annet for å få opp både folketall og produksjon ved Stillehavet. Hvorvidt dette prosjektet lykkes, gjenstår å se.

7 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Levebrødforskning har vist seg å være essensielt for å forstå at fattige og marginaliserte mennesker ikke er passive tilskuere til sin egen tilværelse, men tvert imot gjør det beste de kan med de ressursene de har til rådighet. Ved å forstå hvilke kapitaler som ligger til grunn for levebrødet, kan vi se hvordan mennesker som mangler enkelte kapitaler kan kompensere for det gjennom rådighet over andre kapitaler. Levebrødforskning viser også at gjennom tilgang til noen kapitaler, kan en familie skaffe tilgang til andre kapitaler og slik gjøre levebrødet mindre sårbart. En vanlig strategi for å skaffe tilgang til flere kapitaler er gjennom diversifisering av levebrødet, og da i hovedsak gjennom inntektsdiversifisering. Ulike former for inntektsdiversifisering finner sted i ulike kontekster. Der det noen steder kan være relevant å innføre flere typer avlinger for å sikre seg mot markedssvingninger eller et ustabil klima, er det andre steder mer relevant å for eksempel åpne sin egen bedrift. Hvilke løsninger som passer hvor og for hvem, er avhengig av kontekst og de ressurser en person eller familie har til rådighet.

Migrasjon har blitt en utbredt strategi for å komme egen deprivasjon til livs, men også for å hjelpe familie. Ulik utvikling av steder gjør at noen taper mens andre vinner, og for dem som kommer fra de tapende stedene kan migrasjon være en måte å ta del i noen av gevinstene som høstes andre steder. Ofte er det slik at urbane sentre vokser på bekostning av perifere og rurale områder, og det er derfor migrasjon i hovedsak foregår fra periferi til det urbane.

I Russland har migrasjon vist seg å være en vanlig strategi for mennesker som bor perifert eller ruralt fordi det er begrensede muligheter på hjemplassen. Migrasjonsforskning på perifere og rurale Russland har vist som øvrig migrasjonsforskning at utviklingseffekten for det perifere er minimal og at migrasjon først og fremst bidrar til å legge til rette for ytterligere migrasjon fra de samme stedene. For dem som ikke flytter kan bidrag fra migrasjon føre til at livet blir enklere å leve gjennom at man får sårt tiltrengt kapital som på stedet ikke er mulig å oppdrive gjennom arbeid eller pensjoner.

Forskningsspørsmålene som ble presentert i kapittel 1.1.2 må først besvares for å kunne svare på studiens problemstilling:

Hvilke effekter får ut-migrasjon fra periferien i Sibir for avsenderfamilier og –områder?

Forskningsspørsmål 1: Det ble undersøkt hvorfor noen velger å reise og andre ikke. Push- og pull-faktorer har vist seg å spille viktige roller i den forstand at byen eller senteret for migranten symboliserer alt det rurale eller periferien ikke har. Unge reiser i hovedsak som følge av et ønske om å ta utdanning og flytter ikke tilbake fordi det mangler jobber. Livet i periferien, og særlig på landsbygden blir ikke sett på som givende nok til at folk ønsker å slå seg ned der. Det er i hovedsak nærliggende byer som trekker migranter. De gjenværende ser ikke for seg at migrantene vil komme tilbake, men heller at de selv en dag blir å flytte når de kommer til å trenge omsorg. Ingen av stedene skiller seg markant fra hverandre i dette forskningsspørsmålet.

Forskningsspørsmål 2: Dette handler om hvorvidt avstand mellom migrant og avsendersted har noe å si for familiens levebrødsystem. Dette er interessant å vite fordi det sier noe om på hvilken måte migranten tar del i familiens livsverden etter å ha migrert. For at migrasjon skal være en levebrødstrategi for en familie og ikke kun for individet, må bør det være en deltakelse. I studien viser det seg at avstand henger direkte sammen med hvor ofte en migrant kommer på besøk til familien, og delvis også med hva slags hjelp migranten gir.

Jo nærmere en migrant bor familien sin, jo oftere kommer hun på besøk. Nesten alle migrantene tar del i familiens aktiviteter gjennom å stille med praktisk hjelp på eiendommen enten det er i form av jordbruk, vedlikehold av hus og kjøretøy eller husarbeid. Denne hjelpen gjør at mange familier kan fortsette med den høye aktiviteten i kjøkkenhagen til tross for at et voksent familiemedlem har flyttet fra stedet. Praktisk hjelp gå i hovedsak innad i familier fremfor på tvers av naboskap, og derfor er migranten ansett for å være en viktig ressurs. Kombinert med den økonomiske støtten drøftet nedenfor, er det tydelig at de fleste migrantene har sterke sosiale bånd til familiene sine og at familiene kan dra fordel av disse båndene ved å få hjelp til å sørge for at kjøkkenhagene, som jo er et viktig element i den russiske kulturen, forblir som en del av den produserte kapitalen.

Feltlokalitetene skiller seg lite fra hverandre når det gjelder deltakelse og praktisk hjelp fra migrantens side, og det har vist seg å være en sammenheng mellom styrken på de sosiale båndene og levebrødstatus. De som har sterke bånd til migrantene har i hovedsak høy produksjonsevne og bærekraftige levebrød. Den hyppige kontakten gjør dessuten at tapet av arbeidskraft for familien ikke nødvendigvis oppleves i det hele tatt i og med at migranten kommer hjem og hjelper til når det trengs. Slik klarer migranten å være mest mulig effektiv ved å tjene penger i byen og bidra til familiens levebrød når de trenger det.

Forskningsspørsmål 3: Det ble sett på hva pengeoverføringer fra migrant brukes til. Siden det er vanskelig å skille pengene fra migranten fra den øvrige pengepotten, ble det sett på det totale forbruket. Det viser seg at for dem som trenger pengene, så inngår pengene i et veldig investeringsorientert forbruk som bidrar til at familien holder en høy produksjonsevne. Familiene befinner seg i hovedsak i Zjemsjuzjnyj. Nesten alle som trenger økonomisk støtte har bærekraftige levebrød. Av de som oppgir at de ikke trenger penger men som likevel mottar, er forbruket mindre investeringsorientert, men levebrødet er like fullt i hovedsak bærekraftig. Disse familiene befinner seg i hovedsak i Zelenogorsk. Penger fra migrasjon har i liten grad ført til endringer i aktiviteter i familien. At familiene i den fattigste landsbyen, Otnosjka, ikke trenger penger, virker å henge sammen med det lave forbruksnivået. Her bruker familiene minst penger på både uproduktivt konsum og basale behov.

Forskningsspørsmål 4: Det ble spurt om diversifisering av levebrød fører til økt eller minsket risiko for familier. Da er det nødvendig igjen å minne om at det finnes ulike former for diversifisering. Å holde en kjøkkenhage i tillegg til jobb eller pensjonsutbetaling er også diversifisering. Av studien ser det ut til at typen diversifisering betyr vel så mye som at en familie gjør det. Av migrant-familiene har et flertall bærekraftige levebrød og er dermed utsatt for mindre risiko enn dem som har sårbare levebrød. Likevel har nesten halvparten av ikke-migrant-familiene bærekraftige levebrød, og for dem viser det seg at å holde høy produksjonsevne er langt viktigere enn å dra nytte av den sosiale kapitalen de måtte ha. Dette viser at ulike former for diversifisering nytter, men det kan synes som at migrasjon er en mer sikker måte å skape bærekraftige levebrød på for Sibirs perifere befolkning. Sjelden har migrasjon ført til ytterligere diversifisering ifølge spørreundersøkelsen, og endringer kobles kun til migrasjon hos et mindretall.

Feltlokalitetene skiller seg fra hverandre ved at forskjellene mellom migrant- og ikke-migrant-familier blir mindre jo mer urban hjemplassen er eller jo nærmere et urbant senter

hjemplassen er. Det kan tyde på at migrasjon har en mer utslagsgivende effekt for folk som bor ruralt enn urbant eller semi-urbant. Dette passer til bevegelsene i den russiske befolkningen som ble vist tidligere, nemlig at folk flytter fra det rurale til det urbane, og så videre fra urbane sentre til enda større urbane sentre, og at denne trenden trekker folk vestover i landet.

Hovedproblemstilling: Som diskutert i forrige kapittel ser det ikke ut til at Lewis' modell passer til feltlokalitetene i studien Sibir. Migrasjon tapper først og fremst periferien for folk fremfor å føre til utvikling. Det avgjørende for hvor fort denne prosessen går, er heller hvorvidt landsbyen er «interessant» for det kapitalistiske systemet slik Pamjati 13 Bortsov og Zjemtsjuzjnyj har klart å være. Otnosjka har en hurtig aldrende befolkning fordi unge flytter fra og jordbrukskollektivet er lagt ned. Dårlige økonomiske forhold og infrastruktur gjør stedet lite attraktivt for investorer. Det er også vist at push-faktorer og pull-faktorer er viktige når beslutningen om å migrere skal tas. Relativ deprivasjon er utbredt i periferien, og perifere steder klarer ikke møte forventningene særlig unge stiller til hvordan livet bør være. Det at mange flytter for å ta utdanning er ikke i seg selv et problem i og med at det ikke kan være en høyskole eller universitet overalt, men problemet oppstår når ingen ønsker å flytte tilbake fordi det først og fremst ikke er jobber, men for det andre fordi livet i periferien fremstår som langt tyngre og mindre tiltalende enn livet i byen til tross for at det ikke er perfekt der heller. Det som synes nødvendig for utvikling av Russlands rurale periferi er offensive statlige initiativer.

Studien viser at migrasjon kan bidra til levebrødet til familien migranten forlot. Gjennom praktisk og økonomisk hjelp klarer migranten å ha en fot på hvert sted. For mange av familiene betyr dette at de kan opprettholde aktivitetene sine, deriblant kjøkkenhagen. Dette er i tråd med mye annen forskning som også viser at migrasjonseffekten i hovedsak går på familievelferd.

8 LITTERATURLISTE

- Aase, Tor Halfdan (2006) Push-pull tesen : hvorfor folk flytter eller lar det være. *Teori og metode i geografi*. Bergen, Fagbokforl., cop. 2006, s. s. 214-224.
- Aase, Tor Halfdan og Fossåskaret, Erik (2014) *Skapte virkeligheter : om produksjon og tolkning av kvalitative data*, Oslo, Universitetsforl.
- Andrienko, Yuri og Guriev, Sergei (2004) Determinants of interregional mobility in Russia: evidence from panel data. *Economics of transition*, 12 (1), s. 1-28.
- Artemov, V. og Novokhatskaya, O. (2014) Everyday activity of rural employees in Siberia. *East. Eur. Countrys.*, 20 (1), s. 189-210.
- Bacon, Edwin (2014) *Contemporary Russia*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Bebbington, Anthony (1999) Capitals and Capabilities: A Framework for Analyzing Peasant Viability, Rural Livelihoods and Poverty. *World Development*, 27 (12), s. 2021-2044.
- Becker, Charles, Mendelsohn, Joshua og Benderskaya, Kseniya (2012) Russian urbanization in the Soviet and post-Soviet eras. *Urbanization and emerging population issues*. International Institute for environment and Development United Nations Population Func.
- Bhattacharai, Shreesh og Kulkarni, Kishore (2011) Lewis' Two Sector Model Nepalese Economy. *SCMS Journal of Indian Management*, 8 (2), s. 5-16.
- Buckley, Cynthia (1995) The Myth of Managed Migration: Migration Control and Market in the Soviet Period. *Slavic Review*, 54 (4), s. 896-916.
- Bull, Benedicte (2002) Verdens skjeve utvikling: teorier om problemer og løsninger. I Benjaminsen, Tor Arve og Svarstad, Hanne (red.) *Samfunnsperspektiver på miljø og utvikling*. 2. utg. utg. Oslo, Universitetsforl.
- Busch, Tor (2013) *Akademisk skriving for bachelor- og masterstudenter*, Bergen, Fagbokforl.
- Carling, Jørgen, Erdal, Marta Bivand og Ezzati, Rojan (2013) Beyond the insider–outsider divide in migration research. *Migration Studies*, 2 (1), s. 36-54.
- Czaika, Mathias (2012) Internal versus international migration and the role of multiple deprivation: Some evidence from India. *Asian Population Studies*, 8 (2), s. 125-149.
- De Haan, Arjan (1999) Livelihoods and poverty: The role of migration - a critical review of the migration literature. *Journal of Development Studies*, 36 (2), s. 1-47.
- De Haan, Arjan og Rogaly, Ben (2002) Introduction: Migrant Workers and Their Role in Rural Change. *The Journal of Development Studies*, 38 (5), s. 1-14.
- De Haan, Leo og Zoomers, Annelies (2003) Development geography at the crossroads of livelihood and globalisation. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 94 (3), s. 350-362.
- Folketelling (2017) (2017) *Tsjislennost' postojannogo naselenija sel'skikh naselennykh punktov/ Численность постоянного населения сельских населенных пунктов*,

- Otnosjka, Administratsija Otnosjenskogo rajona, fra <http://www.mokazrn.ru/index.php/ocfde>.
- Gobo, Giampietro (2004) *Qualitative Research Practice*. SAGE Publications Ltd.
- Gobo, Giampietro (2008) Re-conceptualizing Generalization: Old Issues in a New Frame. I Perlasuutari, Leonard, Bickman og Julia, Brannen (red.) *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. United Kingdom, Sage Publications Ltd, s. 193-213.
- Goldin, Ian, Cameron, Geoffrey og Balarajan, Meera (2011) *Exceptional people : how migration shaped our world and will define our future*, Princeton, N.J, Princeton University Press.
- Heleniak, Timothy (2003) The 2002 Census in Russia: Preliminary Results. *Eurasian Geography and Economics*, 44 (6), s. 430-442.
- Hill, Fiona og Gaddy, Clifford G. (2003) *The Siberian Curse*, New York, United States, Brookings Institution Press.
- Kalugina, Zemfira I. (2013) Agricultural Policy in Russia: Global Challenges and the Viability of Rural Communities. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 21 (1 (2014)), s. 115-131.
- Kapborg, Inez og Berterö, Carina (2002) Using an interpreter in qualitative interviews: does it threaten validity? *Nursing Inquiry*, 9 (1), s. 52-56.
- Kashnitsky, Ilya og Mkrtychyan, Nikita. 2014. Russian periphery is dying in movement. A cohort assessment of Russian internal youth migration based on census data. Tilgjengelig fra: <http://www.nidi.nl/shared/content/output/papers/nidi-wp-2014-14.pdf>.
- Kolstø, Pål (2008) *Russland : folket, historien, politikken, kulturen*, Oslo, Aschehoug.
- Longhurst, Robyn (2010) Semi-structured Interviews and Focus Groups. I Clifford, Nicholas, French, Shaun og Valentine, Gill (red.) *Key methods in geography*. 2 utg. Thousand Oaks, Calif, SAGE, s. 103-115.
- McLafferty, Sara L. (2010) Conducting Questionnaire Surveys. I Clifford, Nicholas, French, Shaun og Valentine, Gill (red.) *Key methods in geography*. 2 utg. Thousand Oaks, Calif, SAGE, s. 77-88.
- Mills, Jane, Bonner, Ann og Francis, Karen (2006) The Development of Constructivist Grounded Theory. *International Journal of Qualitative Methods*, 5 (1), s. 25-35.
- Mullings, Beverley (1999) Insider or outsider, both or neither: some dilemmas of interviewing in a cross-cultural setting. *Geoforum*, 30 (4), s. 337-350.
- Potter, Robert B. (2008) *Geographies of development : an introduction to development studies*. Prentice Hall.
- Prog sots.-ek. razvitija (2011-2020) (2011) *Programma sotsial'no-ekonomitsjeskogo razvitija munitsipal'nogo obrazovanija Otnosjenskij sel'sovet na period 2011-2020 gody/ Программа социально-экономического развития муниципального образования Отношенский сельсовет на период 2011-2020 годы*, Otnosjka, Administratsija Otnosjenskogo sel'soveta, fra <http://www.mokazrn.ru/index.php/hygtv>.
- Prog. sots.-ek. razvitija (2011-2015) (2010) *Programma sotsial'no-ekonomitsjeskogo razvitija munitsipal'nogo obrazovanija Zjemtsjuzjenskij possovet na 2011-2015 gg./ Программа социально - экономического развития муниципального образования Жемчужненский поссовет на 2011 - 2015 г.г.*, Zjemtsjuzjnyj, Administratsija

- Zjemtsjuzjenskij sel'sovet, fra http://admzgem.ru/programmy_sotsialno-ekonomicheskogo_razvitiya/one-1637.html.
- Regiony Rossii (2016) (2016a) *Regiony Rossii. Osnovnye kharakteristiki sub'jektov Rossijskoj federatsii 2016. Ofitsial'noe izdanie. Регионы России. Основные характеристики субъектов Российской Федерации*, Moskva, Rosstat, fra http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/doc_1138625359016.
- Regiony Rossii (2016) (2016b) *Regiony Rossii. Osnovnye sotsial'no-ekonomitsjeskie pokazateli gorodov/ Регионы России. Основные социально-экономические показатели городов*, Moskva, Rosstat, fra http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/doc_1138631758656.
- Rice, Stephen (2010) Sampling in Geography. I Clifford, Nicholas, French, Shaun og Valentine, Gill (red.) *Key methods in geography*. 2 utg. Thousand Oaks, Calif, SAGE, s. 230-252.
- Schoch, Nadia, Steimann, Bernd og Thieme, Susan (2010) Migration and animal husbandry: Competing or complementary livelihood strategies. Evidence from Kyrgyzstan. *Natural Resources Forum*, 34 (3), s. 211-221.
- SFO. 2017a. *Krasnojarskij kraj/ Красноярский край* [Internett]. Sibirskij Federal'nyj okrug. Tilgjengelig fra: <http://sfo.gov.ru/okrug/KYA/> [Hentet 11.04 2017].
- SFO. 2017b. *Sibirskij Federal'nyj okrug/ Сибирский федеральный округ* [Internett]. Sibirskij Federal'nyj okrug. Tilgjengelig fra: <http://sfo.gov.ru/okrug/> [Hentet 11.04 2017].
- Sjamina, O. 2014. *Konets rossijskoj glubinki/ Конец российской глубинки* [Internett]. Bol'sjoj Gorod. Tilgjengelig fra: http://bg.ru/society/v_rossii_vymirajut_melkie_goroda-22208/ [Hentet 03.05 2016].
- Sots.-ek. polozhenie (2016) (2017) *Sotsial'no-ekonomitsjeskoe polozhenie goroda Zelenogorska, Zelenogorsk*, Otdel statistiki administratsii munitsipal'nogo obrazovanii goroda Zelenogorska, fra <http://www.zeladmin.ru/gorozhanam/statistika>.
- Strat. sots.-ek. razvitija do 2030 goda (2016) *Strategija sotsial'no-ekonomitsjeskogo razvitija Jemel'janovskogo rajona do 2030 goda/ Стратегия социально-экономического развития Емельяновского района до 2030 года*, Jemel'janovo, Jemel'janovskij rajon, fra <http://krasemel.ru/ekonomika/strategiya-socialno-ekonomicheskogo-razvitiya-emelyanovskogo-rajona>.
- Thieme, Susan (2008) Sustaining Livelihoods in Multi-local Settings: Possible Theoretical Linkages Between Transnational Migration and Livelihood Studies. *Mobilities*, 3 (1), s. 51-71.
- Timonin, S. A., Tikunova, I. N. og Strobl, J. (2014) Matematiko-kartografitsjeskoe modelirovanie mezjregional'nykh migratsionnykh potokov v Rossii (Mathematical-Cartographic Modeling of Interregional Migrations in Russia). *Nauki o Zemle (Earth Sciences)*, 8, s. 133-144.
- Verdensbanken. 2017. *Rural population, Russia* [Internett]. Verdensbanken. Tilgjengelig fra: <http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS?locations=RU> [Hentet 04.04 2017].

- Walker, Charles (2010) Space, Kinship Networks and Youth Transition in Provincial Russia: Negotiating Urban–Rural and Inter-Regional Migration. *Europe-Asia Studies*, 62 (4), s. 647-669.
- Wegren, S., O'Brien, D. og Patsiorokovski, V. (2003) Why Russia's Rural Poor Are Poor. *Post-Soviet Affairs*, 19 (3), s. 264-287.
- White, Anne (2007) Internal Migration Trends in Soviet and Post-Soviet European Russia. *Europe-Asia Studies*, 59 (6), s. 887-911.
- White, Anne (2009) Internal Migration, Identity and Livelihood Strategies in Contemporary Russia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35 (4), s. 555-573.
- Yin, R. K. (1981a) The Case Study as a Serious Research Strategy. *Science Communication*, 3 (1), s. 97-114.
- Yin, Robert K. (1981b) The Case Study Crisis: Some Answers. *Administrative Science Quarterly*, 26 (1), s. 58-65.
- Æntsiklopedia Krasnojarskogo Kraja. 2014. *Poselok Pamjati 13 Bortsov/ Поселок Памяти 13 Борцов* [Internett]. Æntsiklopedia Krasnojarskogo Kraja. Tilgjengelig fra: <http://my.krskstate.ru/docs/villages/poselok-pamyati-13-bortsov/> [Hentet 11.04 2017].
- Æntsiklopedia Krasnojarskogo Kraja. 2016. *ZATO gorod Zelenogorsk/ ЗАТО город Зеленогорск* [Internett]. Æntsiklopedia Krasnojarskogo Kraja. Tilgjengelig fra: <http://my.krskstate.ru/docs/urbans/gorod-zelenogorsk/> [Hentet 11.04 2017].